

Tunga

2017

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2017:

Solveig Rød - sologkai@gmail.no	Øistein Bøe - oistein.boe@gmail.com
Hans Erik Pedersen (utforming) - hanseped@online.no	
Forsiden: Tegning av Anne Sofie Bergerud med motiv fra Bygdedagen, etter bilde tatt av Kjell Lunde.	

Kjære leser!

Velkommen til Varteig Historielags 33. utgave av vårt årstidsskrift Inga. Enda en gang har vi fylt 96 sider med variert lokalhistorisk stoff. Varteig kan nemlig by på en mangfoldig lokalhistorie, som gir grunnlag for stadig nye artikler. Derfor kan vi love deg at vi har rikelig med gode emner også til kommende Inga-utgaver.

Sammen med kalenderen, nettsiden, Facebook og vårt rikholdige bildearkiv, er Inga-heftet med på å oppfylle Varteig Historielags formål om «å vekke og fremme den historiske interessen blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda».

Mye av artikkelproduksjonen skjer innenfor Inga-komiteen, men vi er svært glade for at vi også har eksterne artikkelforfattere. Det er vårt håp at flere vil komme med bidrag. Dette gir økt bredde i stofftilfanget og dermed også et enda bedre årstidsskrift.

Dersom noen av artiklene mangler kildeanvisninger, er det fordi vi mener at dette framgår i teksten eller at det benyttes åpne kilder som folketellinger og kirkebøker.

Også i år er det grunn til å takke våre annonsører: Uten dem, intet hefte. Derfor:

Støtt annonsørene – de støtter oss! God lesning!

Innhold:

Bygdedagen: Sprek hundreåring	side	3
Astrid Lindemark, Varteigs første kommunale husmorvikar	side	12
Inger Marie Brenne: Hun har sett prester "komma och gå"	side	20
Salutt til ære for brudepar i Varteig	side	28
Simen Brenne: Bare gode minner fra Småbergrampa	side	31
Hilda mistet jobben da hun tok voksendåp	side	35
Margrethe fra Knatterud, første jenta fra Varteig som tok Studenten	side	43
Misjonssambandet: Foreningen er nedlagt – men møtene fortsetter	side	47
Nitten år som misjonærer i Etiopia	side	56
Varteig i avisene 1917	side	58
Ekeli gnr 3004, bnr 18	side	63
Tredukka til tante Ingrid	side	73
Skogly gnr 3004, bnr 56	side	75
Stubberudgårdene	side	78
Minkfarmene ved Stubberud	side	84
Norberg gnr 3042, bnr 9 og gnr 3043, bnr 6	side	87

Interessert i mer Varteigstoff?

Ingahefter fra 1985 (noen få årganger er utsolgt), **Gamle Varteigfilmer** som er overført til DVD, CD med trykket ordbok: «**Sånn prekæ døm i Varte før i tiæ**», **Gamle kalendere** med fotografier fra Varteig, flere **Turhefter**.

For mer informasjon: Se våre nettsider. For bestilling: Kontakt redaksjonen.

Sprek hundreåring

I år er det 100 år siden den første byggedagen ble arrangert i Varteig. Det var også den første byggedagsfeiring i landet. I denne artikkelen kan du lese både om bakgrunnen for og om hvordan innhold og form har endret seg i disse hundre årene. Noen år med spesielt fokus er også trukket fram. Dette er historien om hvordan den lille bygda Varteig ble banebrytende, og hvordan utviklingen har ført til at bygda fortsatt feirer sin egen dag i motsetning til flertallet av fylkets andre bygder.

En dag for å styrke samfølelsen og ættefølelsen.

Da det nystiftede Varteig Bygdelag inviterte til byggedag med fest i Varteig 16. september 1917, var det etter en ide som var kommet fra en artikkel i "Glommen" lørdag 26. mai 1917. Der sto følgende: *Det har ofte været oppe i det offentlige ordskifte utover landet at hver bygd burde ha sin egen aarvisse byggedag hvor bygdefolket kommer sammen til fest og foredrag om hva*

bygden er, dens historie og dagens krav i kommunikationer, næringsliv eller paa andre omraader. Det utflyttede bygdefolk vilde da søke hjem paa den store bygdesamlingsdag. Det vilde styrke samfølelsen og ættefølelsen og gi impulser til et rikere og sterkere arbeidstempo".

Dette vakte begeistring hos flere var-tinger, både utflyttede og folk i bygda. Etter initiativ fra lensmann Næss og ordfører Jacob Nygaard møttes

hele herredsstyret sammen med redaktør Hvidsten fra "Glommen" for å diskutere tankene i avisartikkelen, og resultatet ble at de stiftet

Bildet er fra en samling på Breidablikk. Kildene er uklare på om det er fra en byggedag, men uansett gir det et inntrykk av hvordan tilstrømningen til de første byggedagene var. Eier: VHs fotosamling

Nyrealismen.

Etter at Norge igjen var blitt et selvstendig land etter først å ha vært underlagt Danmark i over fire hundre år og så vært i union med Sverige i nesten hundre år, ble det viktig å markere og fremme det typisk norske. Det begynte med kampen for et eget norsk flagg; det "rene" flagget (Se Inga 2005), og fortsatte med målsaken. I litteraturen betegnes denne tiden som nyrealismen. Den søkte etter individets røtter både i samfunnet og i historien og var opptatt av etiske spørsmål. Samfunnsengasjement var viktig, og det kan man trygt si at de hadde, de som var drivkraftene både i de nystartede Bygdelaget og i å arrangere og utvikle byggedagene.

Bygdedager i Norge.

En ny institution. — Det lille **Varteig** sogn gaar i spissen. Det utflyttede bygdefolk knyttes nærmere til hjembygden.

I Sverige har man i mange aar hat saakaldte "bygdedage", da alt som ellers kunde være splittet i befolkningen søktes samlet om felles formaal, interesser og stemninger.

Bladet "Glommen" i Sarpsborg har slaat til lyd for at den smukke tanke ogsaa blev optat her i landet og nylig har Smaaalenenes minste bygd "amøts eneste fjeldbygd", **Varteig**, sat tanken ut i livet og

Der tryktes sange og program for dagen. Og i nogen dager taltes i bygden ikke om andet end den forestaaende store dag, og hele distriktet forøvrig saa med undring og kanske litt misundelse paa, hvorledes den lille bygd pludselig rykkedes ut av sin halvglemte tilværelse.

Og dagen kom med straalende deilig septembersol. Utflytterne reiste hjem for at være sammen med

Flere riksaviser, både Aftenposten og Dagbladet, hadde oppslag om Bygdedagen i Varteig, den første i landet. Faksimilen er fra Aftenposten fra 7. oktober 1917.

fra Sarpsborg- og Fredrikstad-distriktet.

Programmet besto av foredrag – fire i alt – og musikk og sang. Arnt Bergby og Ole Hansen Bergby hadde skrevet en egen velkomstsang som – passende

Varteig Bygdelaag (Se Inga 1987). Den første store oppgaven for laget ble å få til en bygdedag, og det klarte de bare en måned etter at laget ble stiftet.

"Velkommen paa vaar bygdedag"

Det var planlagt at den første bygdedagen skulle feires på Breidablikk, men da det møtte opp nesten 600 mennesker, måtte man flytte arrangementet til kirken. Inngangspenger på 50 øre så ikke ut til å hindre noen i å delta. Et imponerende frammøte da bygdens totale innbyggertall bare var ca 1200 på den tiden. Men så hadde også "Krabben" kommet fullastet med folk

nok - gikk på melodien: "For Norge, kjempers fødeland". Siste vers starter slik: *Vaar gode, kjære fødebygd vi nu i dag skal hedre!* Nils Tomte hadde også skrevet en hyllest til bygda, men den fikk først melodi i 1920 og ble første gang framført i 1922. Siden er den blitt Varteigs "nasjonalsang" og synges hver bygdedag. (Les mer i Inga 1987.)

"Inga ført hjem etter 700 års forløp"

Til den syvende bygdedagen, 20. juli i 1924, hadde Gunerius Furuholmen malt et bilde av flukten med den lille kongssønnen. Maleriet var en delvis kopi av Knud Bergslisens maleri

VELKOMSTSANG ved Bygdedagen i Varteig 16. sept. 1917

av A. & O.H. B (Tone: For Norge, kjempers fødeland)

Velkommen paa vaar bygdedag.
Velkommen hit til festen!
Vel mødt fra alle grendelag
hver mand, hver møy og presten.
Velkommen I som fartet har
fra gamle Varteig, men som tar
sin bygd og odel i forsvar
hvor end de er forresten.

Vaar bygd er fattig er det sagt
og skropelig og liten.
Og ser vi landet sammenlagt
den er ei store biten.
Men er den ikke rik paa guld
saa dog vaar bygd vi være huld:
Er hjertet vaart av kjerleik fuld
da blir den rik med tiden.

Vaar bygd har fostret gjæve folk
helt ned i sagatiden
som talte Norges sak og tolk
udover land saa viden.
Vaar fagre kongsmorInga, har
til landet gitt saa staut en kar.
Ei bedre konge kronen bar
I Norge før eller siden.

Vi kunde nævne mange flere
med mot og dygd i bringa;
som burde ha sit navn med her
og ikke bare Inga.
Men da vil visa bli for lang
I skal faa flere til næste gang
men tre jeg nævner i min sang
som held til Varteig tinga.

Vaar Furuholmen tegner hus;
til glæde, fest og hygge.
Og Brusevold med orgelbrus
i kirkehælv opbygge.
Og Olav Spydevold graver frem
i arkiv og i hvert hjem.
Historien, alt skal frem,
mot glemselen at trygge.

Vaar gode, kjære fødebygd
vi nu i dag skal hædre!
Og lover truskap, arbeid, dygd
med tak til vaare fædre!
Vi fletter og en mindekrans
om far og mor og huset hans;
saa vil vaart stræv faa større glans
og bygda vaar bli bedre.

Gunerius Furuholmens maleri som er en kopi av Knud Bergsliens "Birkebeinene".

"Birkebeinerne", men Furuholmen hadde også malt inn Inga i bildet. Dette bildet henger i dag i Inga-salen på Bygdehallen.

Egentlig hadde bygdelaget tenkt å kjøpe Knud Bergsliens maleri som skulle auksjoneres bort i Kristiania, men maleriet kom opp i 1000 kroner, og det ble for dyrt for vartingene. (Prisen tilsvarer ca 25.000 kr i dag, men tilsvarte på den tida 3-4 årslønner for en arbeider på bygda).

"Gjæve mend talte"

De første bygdedagene kunne nok minne litt om kristelige møter bare ispedd taler om hjembygdas betydning for menneskene. Talerne var gjerne sognepresten og andre "gjeve mænd". Riktignok hadde fru Vold (sogneprestens kone) allerede på den første bygdedagen grepet ordet og minnet om at *"Varteigs kvinder duer til noget"*, men det fikk selvfølgelig ingen konsekvenser ut over mild hoderysting, og bygdedagen fort-

satte å være mannsdominert både på talerlisten og blant arrangørene til etter krigen.

Bygdedagene ble de første årene feiret ved Breidablikk og i kirken. Det ble raskt fremmet en tanke om å bygge et eget lokale, en bygdehall, som kunne være sentrum i feiringene samt gi lokaler for kommunale kontorer og bank. Bygdehallen sto ferdig i 1923, og den ble da sammen med kirken arena for bygdedagen. Det har den nesten uten unntak vært i alle disse 100 årene.

Feiring ved Klemsdalstøtta

I 1930 ble arrangementet flyttet til Klemsdal der avdukingen av støtta over

Fra Sarpen 26. aug 1935: Liten er bygden. Avstengt og inneklemt er den også.

Selv om det var "Glommen" som hadde de fleste og lengste omtalene fra bygdedagen, hadde også avisen "Sarpen" viet nesten hele forsida i mandagsavisa til et referat med bilder og tekst. Artikkelforfatteren "Kross" har riktignok en lett sarkastisk tone i sine kommentarer om og beskrivelser fra "bondelandet", men det skinner også gjennom en slags beundring.

"Varteig er ingen stor bygd. Rik og mektig er den heller ikke. Men vartingen har en dyp åndelig rikdom i en sund og sterk nasjonalfølelse, en urokkelig kjærlighet til bygden sin og en sjelden evne til å holde bygdetradisjonene i akt og ære. ---- Det var riktig solfylt norsk bondestemming i Varteig i går. Vartingen var i søndagspuss der han med jevne, sikre steg skred frem på kirkeveien mot den hvitmalte kirken som i Varteigbondens øine ligger på et riktig høit sted.

Liten er bygden. Avstengt og inneklemt er den også. Men i dag skulde Varteig røst kringkastes over hele landet og gi pust av bortgjemt, god nasjonal bygdekultur. --- Det er visst ikke for meget sagt, at en sund selvfølelse trengte sig mektig inn på vartingen i går og gav ham forøket mot til å møte hverdagens ofte bitre krav."

Det lages program til Byggedagen. Her er tre eksempler fra 1953, 1956 og 1961.

Oluf Davidsen Ulvetangen foregikk i nærvær av over tusen mennesker. Folk kom da gående i prosesjon både fra Varteig kirke og Ise. Det var ryttere i uniform og flere militære befal deltok.

Åpning av Varteig Bygdemuseum.

Det gamle våningshuset på Brunsby der det både hadde vært skole og møte-lokaler for kommunen hadde utover på 1920-tallet blitt i så dårlig stand at det ble foreslått å rive det. Da ble det dan-

net en museumskomite som fikk overta huset for 1 krone. De restaurerte det og innredet et bygdemuseum, og på byggedagen søndag 20. august 1933 var det høytidelig åpning med konsert av musikkforeningen Klang fra Ise, solo-sang av Arnt Bergby og festtale både av Birger Sinding og Gunerius Furuholmen. Det meste av inventaret var gaver fra folk i bygda, og til sammen ga utstillingene et bilde av dagligliv i Varteig gjennom nærmere to hundre år.

Byggedagen i 1930 ble lagt til Klemsdal og viet avdukingen av monumentet over Oluf Davidsen Ulvetangen. Bak ses ryttere fra et opptrinn med gamle uniformer.
Foto: Carl Olsen Torp

Avdukingen av Inga-bautaen utenfor Bygdehallen søndag 25. august 1935. Avdukingstalen ble holdt av Gunerius Furuholmen, og Arnt Bergby leste selvskrevet prolog. Eier: VHs fotosamling

"Imponerende bygdefest i Varteig i går" (Sarpen 26. august 1935)

I 1935 var avdukingen av en bauta over Inga fra Varteig hovedinnslaget. Arrangementet startet med gudstjeneste i kirken. Der var det så fullt at mange måtte stå utenfor. Været var vakkert med sol og en liten vind som gjorde at flaggende blafret. Tilstede i kirken var *"såvel civile som militære autoriteter"*, for å sitere avisa. Avdukingshøytideligheten startet kl. 15 med toner fra "Klang". NRK hadde en times direkteoverføring i radio. Arnt Bergby nevnte i sin tale at stenen som var brukt, var hentet fra det sted hvor Inga bodde. *"Ja, det er intet i veien for at Inga sjøl har hoppet og trådt på denne steinen"*, sa han. Stenen var gitt av Johannes Småberg og hugget av Markussen fra Tune. Kristian Wendelborg, som har komponert melodien til Varteigsangen, hadde laget en ny sang: *"Inga fra Varteig"*, som ble framført. Etter alle takketalene, hadde Arnt Bergby et moroinnslag der han holdt et improvisert innlegg han kalte *"Nyheter og værmelding fra Varteig"*. I forhåndsomtalen opplyses det om at det selges kaffe og drikkevarer, men ikke mat. Det må enhver selv ha med seg. Videre står det i annonsen at bilparkeringsen er gratis og blir anvist av lens-

mannen. *"Rutebilen kjører ekstratur fra postkontoret i Sarpsborg hver heltime om formiddagen."* I følge "Sarpen" var det ca 2000 mennesker som møtte opp. (*Les mer i Inga 1995.*)

Fest for 50-årskonfirmantene

Da byggedagsarrangementet i 1947 fylte 30 år, startet man en ny tradisjon med å spesielt innby 50-årskonfirmantene. Dette har blitt gjort hvert år fram til i dag.

Kommunen fyller 100 år

I 1961 var Varteig kommune 100 år. Da ble det en stor feiring som foregikk både lørdag 5. og søndag 6. august ved Sentralskolen. Det var utstilling av husdyr, og foreninger stilte ut faner, bilder og pokaler. Næringslivet i bygda deltok med stands. Tilskuerne kunne også studere den store utstillingen av landbruksmaskiner. Og på festplassen var det mulig å delta i to konkurranser: Gjette vekta på en grisunge og vekta av en ku med pattekalv. Fredag og natt til lørdag hadde regnet høljet ned, men innen åpningen på lørdag hadde sola kommet og tørket opp plassen. Festen ble innledet med et opptog med gamle kjøretøyer der de innbudte gjestene ble kjørt fra Småbergkrysset til skolen.

Det er en fin tradisjon at 50-års-konfirmantene er hedersgjester under byggedagen i Varteig. Av et kull på femten som ble konfirmert av sogneprest Johan Arnt Wenaas, var det seks av 1954-konfirmantene som hadde tatt imot innbydelsen i 2004. På bildet ser vi fra venstre: Gunnar Grythe, Lars Erik Bergsland, Thor Hysesstad, Jon Karlsøen, Berit Glenne og Knut Hasle.
Foto: Øistein Bøe

Fylkesmann Karl Hess Larsen gjorde i sin tale et poeng av at været som hadde gått fra ille til bra, kunne være et godt bilde på kommunen. Starten hadde vel ikke vært uten problemer, men i dag skinte det av bygda som var i vekst og framgang. De innbudte gjestene dro videre til Bygdehallen der det var middag, taler og gaveoverrekkelser. Resten av folket samlet seg ved pølsebua eller i den midlertidige kantina, eller stakk hjem for å spise. På kvelden var det underholdning, og det var mulig å prøve lykken både med tombola, pilkast og skyting. Underholdningen besto av musikk, sang og muntre historier fortalt av Knut Roen. Høydepunktet var framføringa av skuespillet "Herred-

styremøte anno 1861" skrevet av Knut Roen og med lokale skuespillere. Lørdagskvelden ble avsluttet med fyrverkeri.

I det hele en gedigen markering som Sarpsborg Arbeiderblad omtalte slik: "Markeringen av Varteig kommunes 100-års jubileum er noe av det mest imponerende vi har opplevd, forholdet tatt i betraktning. Med beskjedne midler, uten konsulenthjelp, men med en helhjertet oppslutning fra alle i bygda ble det laget et arrangement som både hadde bredde, fantasi og kvalitet." (Les mer i Inga 2011.)

Fest tre hele dager til ende.

Da Varteig i 1986 kunne feire 125 år som egen kommune, ble byggedagen en

Under jubileumsarrangementet i 1986 hadde Varteig Historielag en demonstrasjon av gamle metoder for behandling av korn. Bildet er fra «reprisen» i 1997. Foran Peder Gundersen og Isak Lunde. Bak Ragnar Berby, Ola Bergby, Eugen Grøtvedt, Synnøve Gundersen og Emma Grøtvedt.
Foto: Solveig Rød

Et svært populært innslag var forfatteren Karsten Alnæs som i 2004 kåserte om Inga fra Varteig. Han fylte Bygdehallen med folk både i saler og trapp. Her er han flankert av Solveig Rød og Anne Marie Finnanger.

Foto: Øistein Bø

del av festen som varte "tre hele dager til ende". Arrangementet og utstillingene foregikk i hele området fra kirken via Bygdehallen og skolen til idrettsplassen. På fredagskvelden var det ungdomsarrangement med konsert på idrettsplassen. Lørdag formiddag åpnet utstillingene, og søndag var det tid for gudstjeneste med 50-årskonfirmantene som hedersgjester.

Fra høstarrangement til junifeiring.

I årene fram til krigen ble bygdedagen arrangert i september, og i 1939 så sent som 8. oktober. Under krigen var det ingen offisiell feiring. Både kommune-lokalet og museumsbygningen ble da brukt som innkvartering i forbindelse med AT-leiren (Arbeidstjenesten).

Da man startet opp igjen i 1945, ble arrangementet lagt til 2. september, men deretter ble bygdedagsfeiringen flyttet til siste halvdel av juli, og slik var det fram til 1959 da man valgte å bruke den 3. eller 4. søndagen i juni. I de siste 20 år har feiringen vært fast på 3. søndag i juni.

Faste innslag

Etter krigen ble minneord om de som har gått bort siden sist bygdedag, et fast innslag. På 40- og 50-tallet var bekransning av bautaen over Inga

kongsmor også et fast innslag. Foruten Varteigsangen, sang man "Barneheimen" med tekst av Arnt Bergby og "Austfold" med musikk av Arnt Bergby og tekst av O.K. Vassbakke. Et annet fast punkt var i mange år "Kringsjø i bygdemuseet". (Det var Arnt Bergby som var en av pådriverne for å bruke "Østfold-nynorsk".)

Besøket i museet fikk et ni år langt avbrudd på 70-tallet. Samlingene var da rotete og manglet tekster som opplyste om gjenstandene. Kulturstyret sto for en omfattende reorganisering, og på bygdedagen i 1977 kunne folk igjen ta turen innom de nyåpnede samlingene. Slik er det også nå.

Arrangementet har vært en dugnad for flere av bygdas lag.

I årene før krigen var det styret i Varteig Bygdslag/Museets styre som var arrangør. Fra ca 1950 ble Varteig Idrettslag medarrangør. Bygdelagets virksomhet døde ut, og på 60-tallet overtok Kulturstyret ansvaret for bygdedagen. Da Varteig Historielag ble stiftet i 1982, ble dette laget etter hvert en viktig del av arrangementskomiteen. Men også andre lag som VIL, VOL, Bygdekvinnelaget og Bondelaget deltok. Samtidig var- og er- Menighetsrådet en viktig samarbeidspartner. De siste årene har en gruppe interesserte sammen med Historielaget tatt ansvar for bygdedagen.

Bygdekvinnelaget er aktivt med på å arrangere Bygdedagen. På bildet ser vi Eli Glomsrud foran en utstilling i 2013 av forskjellige strikkeprodukter. Foto: Øistein Bø

Strålende vær, stille og varmt, surt og kaldt, regn

Når størstedelen av arrangementet skal foregå utendørs, er været en viktig faktor for oppmøtet. Og en kan vel trygt si at bygdedagen har opplevd alle værvarianter bortsett fra snø. I 1955 var det +31 grader, andre år har gradestokken vist under 15 grader. I 1999 måtte mesterskapet i rævkrok avlyses pga voldsomme regnbyger. Regnvær har flere ganger ført til at taler og konserter har måttet foregå inne i Inga-salen. Det skjedde for eksempel da forfatteren Karsten Alnæs kåserte om Inga under jubileet i 2004. Da satt og sto folk "som sild i tønne" både oppe i 2.etasje og nedover i trappa og i gangen nede, og mange måtte gå uten å få hørt kåseriet. Et annet "faremoment" for arrangementet var i flere år den beryktede Tuneflua som på pene, stille junidager nærmest fylte opp området. Så uttallige komiteer har

*Uniformsparade i 2001: Arild Smaaberg, Øistein Frorud, Espen Andersen, Dag Andersen, Ole Rogndalen, Kai Ingar Brenne, Eirik Bergerud og ???
Foto: Ukjent*

nok ønsket seg pent vær, ikke for varmt og med en lett vind som blåser flua bort. Slik har det også heldigvis vært i de fleste år. Besøkstallet har de siste år vært mellom 300 og 400 mennesker.

"Strålende vær, men ikke så stor oppslutning."

Slik startet omtalen av bygdedagen i Sarpsborg Arbeiderblad i 1996. Artikkelen fortsatte: "Bygdedageen gikk i god, gammel tradisjon. Kanskje var det nettopp dette som ga svikt i oppslutningen?" Journalisten hadde nok der et godt poeng, og fra slutten av 90-åra ble det tatt flere grep for å gjøre arrangementet mer familievennlig og attraktivt. Talene ble redusert både i antall og lengde. Det ble satset på mer visuelle innslag som bunadsparade, hundemønstring, mopedkortesje, framvisning av gamle politi- og militæruniformer og lignende. Det er utstillinger både ute og inne ved Bygdehallen og på Meieriet. Flere ganger har det vært aktiviteter for barn, så som snekring av fuglekasser, ponniriding og små

loppemarked der barna kan selge leker, bøker og lignende. Lokale kunstnere har stilt ut egne arbeider, og det har vært salgsboder for husflid, urter, sukkertøy og egg.

Et trekkplaster de siste 20-30 år har vært Varteig Bygdekvinnelags stand der de selger hjemmekinna smør og nystekte lefser. Varteig Lions har også sørget for salg av mat og drikke slik at de besøkende har kunnet ta både "middag og kaffe" på plassen.

De siste åra har det også vært arrangert konkurranse i melkespannkasting, og det har blitt kåret Varteigmester både i dame- og herreklassen.

Kulturprisen fikk en kort levetid.

I 1984 startet Kulturstyret med å dele ut en pris til en person eller et lag som hadde utmerket seg i arbeidet med å fremme bygda. På grunn av kommunesammenslåinga opphørte denne prisutdelingen allerede i 1991. Så de 8 -5 enkeltpersoner og 3 lag- som har fått denne prisen, må sies å tilhøre en eksklusiv gruppe.

Bygdekvinnelaget lager og selger lefser på Bygdedagen. Travelt opptatt i 2011 på Meieriet er Gunvor Groven, Eli Glomsrud, Bjørg Irene Winsvold og Ragnhild Aune Sulusnes. Foto: Synnøve Lunde Karlsen

Byens eldste og største butikk - etablert 1896

Pellygt. 71

L. Evensen as

Tlf. 69 13 03 10

Astrid Lindemark, Varteigs første kommunale husmorvikar og Lindemarkfamiliens tante Astrid

De fleste kommuner i Norge opprettet husmorvikarstillinger i åra etter 2. verdenskrig. Varteig fikk sin første kommunale husmorvikar i 1955 og det var Astrid Andrine Lindemark som da ble tilsatt av Varteig herredstyre.

Astrid hadde en allsidig bakgrunn og i forhold til sin generasjon hadde hun reist mye og opplevd mye i både inn- og utland. Som husmorvikar sies det at hun var dyktig og rask i sitt arbeid, men kunne nok være litt skarp i replikken.

Husmorvikaryrket

Ordningen med kommunalt ansatte husmorvikarer ble igangsatt like etter 2. verdenskrig. Husmorvikarene skulle avlaste småbarnsfamilier i de tilfellene der kona/husmora på grunn av fødsel, sykdom eller av andre årsaker ikke lenger kunne utføre de daglige gjøremål. Arbeidet var særlig knyttet til stell og omsorg for barn, matlaging og rengjøring.

Husmorvikarsaken ble fremmet av Norges Husmorforbund, som ivret for at vikarene skulle ha en spesialisert utdanning. Sammen med andre kvinneorganisasjoner kjempet de for at kommunene skulle opprette hus-

morvikarstillinger og opprette lokale husmorvikarnemnder. Husmorvikarnemndene skulle være et rådgivende og sakkyndig organ for kommunen. I mange tilfeller organiserte nemndene virksomheten ved å formidle kontakten mellom familiene og husmorvikarene.

Fra statens side ble husmorvikarordningen et prioritert, sosialt velferds-tiltak i det første tiåret etter krigen:

- Administrativt, ved opprettelsen av husmorvikarnemnder i kommunene, husmorvikarkomiteen i 1947 og husmorvikarrådet i 1948.
- Faglig, ved strenge krav til husmorvikaren, husmorvikarutdannelsen og utarbeidelsen av normalplanen fra 1949.
- Økonomisk, med støtte fra kommunene og staten fra 1948.

Fram til ca. 1970 var husmorvikarordningen en viktig del av kommunenes sosialtilbud. Ordningen med husmorvikarer nådde et høydepunkt midt i 1960-årene da omkring 50.000 familier årlig fikk hjelp. Etter hvert ble husmorvikartjenesten i de aller fleste kommunene bygd ned eller gjort usynlige ved at den ble tatt inn i andre hjelpeordninger eller helt utelatt. Nedbyggingen ble begrunnet med at gode permisjonsordninger for foreldre og et godt barnehagetilbud hadde eliminert behovet for den tidligere så etterspurte tjenesten. I 1980 ble husmorvikarutdanningen lagt ned.

Hjemmehjelpsordningen ble etter hvert en ordning som alle kommuner opprettet. Denne dekket noe av det

*Astrid Andrine Lindemark (11.3.1903-2.3.1998), Varteigs første husmorvikar
Eier av alle bildene er Ulla-Britt og Bjørn Langerød*

arbeidet som husmorvikarene hadde hatt. Men i utgangspunktet hadde hjemmehjelperne en annen målgruppe og andre arbeidsoppgaver.

Husmorvikarordningen i Varteig.

I Varteig kommune var det Varteig Sanitetsforening som etter 2. verdenskrig tok initiativ til et forsøk med husmorvikar. Denne foreningen fant det etter hvert vanskelig å fortsette ordningen på grunn av økonomiske forhold. De henvendte seg derfor til Varteig kommune. Dette kommer fram i referater fra Varteig formannskap og Varteig herredstyre.

I referat fra Varteig formannskap 22. februar 1955 står det:

«Sak nr. 7. Opprettelse av husmorvikarstilling.

Varteig sanitetsforening har i brev av 7. februar d.å. anmodet kommunen om å ordne med kommunal husmorvikar i Varteig. Sanitetsforeningen har forsøksvis tilsatt en husmorvikar, men finner det vanskelig å fortsette på grunn av økonomiske forhold. Det er opplyst at Astrid Lindemark som har gjort tjeneste som husmorvikar, er villig til å fortsette i stillingen om denne blir kommunal.

Formannskapet anser det rimelig at kommunen overtar ordningen med kommunal husmorvikar fra kommende

budsjettår. Utgifter kan anslagsvis beregnes slik:

Husmorvikarens grunnlønn:	kr 3000,-
3 alderstillegg å	kr 400,-
etter 2, 4 og 6 år	kr 1200,-
<u>Dyrtidstillegg</u>	<u>kr 2700,-</u>
	kr 6900.-

Når en går ut fra at nåværende vikar fortsetter og at vedkommende får 1 antesipert alderstillegg, vil utgiften til lønn for 1955/56 utgjøre kr 6100,- Dersom en som påregnelig inntekt fører opp kr 1600,- i godtgjørelse fra private og tilskudd fra staten, vil nettoutgiften i 1955/56 anslagsvis utgjøre kr 4500,-

Formannskapet foreslår at herredstyret gjør slikt vedtak:

1. Kommunen overtar ordningen med husmorvikar fra 1. juli 1955.
2. Astrid Lindemark ansettes som kommunal husmorvikar fra samme dato med 3 måneders gjensidig oppsigelse.
3. Utgiftene føres opp på kommunens budsjett for 1955/56.

Sak nr. 8. Valg av husmorvikarnemd.

Formannskapet foreslår valgt husmorvikarnemd på 3 medlemmer med 3 personlige varamenn, tjenestetid 4 år.

Som medlemmer foreslåes: Fru Solveig Brusevold, formann, Fru Alma Knatterud, varaformann, Fru Inga Andersen.

Varamenn: Fru Olga Sælid, Fru Kirsti

Inga Lindemark med sine voksne barn i 1957: Foran sitter Astrid, Inga og Ingeborg. Bak står Johan, Knut, Aslaug, Olaf, Signe, Arve og Hans. Bildet er tatt på Holene gård i Rakkestad i forbindelse med at den yngste sønnen, Knut, skulle emigrere til Canada med hele sin familie.

Foto: Tor Grinna fra Mysen (Se også familiebildet fra 1925 i Inga 2016, s. 65)

*Spydevold, Fru Ingeborg Nordengen.
Valget gjelder til utgangen av 1955.»*

I referat fra Varteig herredstyreets møte 3. mars 1955 kan vi lese at begge sakene ble enstemmig vedtatt.

Astrid Lindemark fungerte i stillingen som kommunal husmorvikar fra 1. juli 1955 til 31. mars 1973. Da sluttet hun på grunn av oppnådd aldersgrense. Ingrid Lunde fra Varteig ble tilsatt som ny husmorvikar fra 1. mai 1973.

Hvilken bakgrunn hadde den første kommunale husmorvikaren i Varteig?

Astrid Lindemark ble født på gården Lindemark 11. mars 1903. Hun var det første barnet til Inga og Julius Lindemark og var storesøster i en søskenflokk på 10. Astrid hadde Lindemark som sitt faste bosted helt fram til 1966. Da flyttet hun til Stubberud. De siste åra bodde hun i en leilighet ved Vartun.

Astrids mor, Inga Lindemark, var ei dyktig dame til å administrere familien. Alle måtte ta et tak der det trengtes. Som storesøster lærte Astrid tidlig å ta hånd om småsøsken og ellers ta del i gårdens aktiviteter både ute og inne. Allerede som 10-åring hadde hun ansvar for å kjøre hestevandringen, noe som kunne være en tålmodighetsprøve.

Som 14-åring fikk hun «Afgangsvidesbyrd» etter å ha fullført 7 års skolegang ved Østaskogs folkeskole. Dette ble underskrevet 5. mai 1917 av lærer O. Tonning. Som hovedkarakter fikk hun «Meget godt».

Rundt 1920 finner vi Astrid på et bilde over deltagere på et hustellkurs som ble arrangert på Breidablikk. Der var hun sammen med 25 andre vartinger.

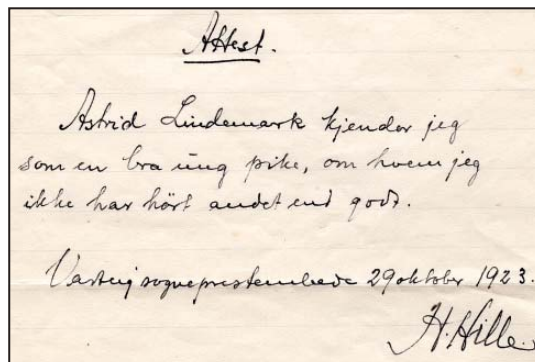
I 1923 hadde Astrid planer om mer skolegang. Da gikk hun til sogneprest Henrik Hille og fikk en attest der det står: «Astrid Lindemark kjender jeg som en bra ung pike, om hvem jeg ikke har hørt andet end godt.»

Denne attesten var nok en del av søk-

Astrid Lindemark som konfirmant i 1918.
Fotograf: Karl Enger, Fredrikshald

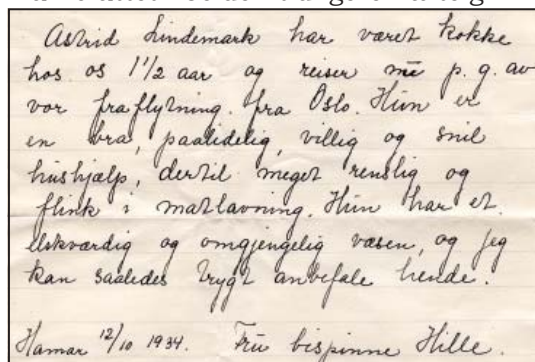
Under: Attesten fra sogneprest Hille.

naden til Østfold Husmorskole, Risum i Idd. 15. des 1924 fikk hun nemlig vitnemål fra denne skolen. Igjen hadde hun gode karakterer i de ulike fag. Flidkarakteren var topp: «Utmerket godt».

Det er blitt sagt at Astrid, som den eldste i søskenflokk, fikk gå på husmorskole slik at hun seinere kunne lære opp sine yngre søstre i husmorskolens fag.

I 1934 dukker navnet Hille opp igjen. I en tjenesteattest kan vi lese at Astrid har vært kokke hos familien Hille i Oslo. Hun sluttet hos den tidligere Varteig-

Over: Attesten fra fru Hille

Østfold husmorskole, Risum 1924. Astrid står langt bak til høyre, uten skaut.

presten fordi han i 1934 flyttet til Hamar som nyutnevnt biskop.

1. august 1936 begynte en arbeidsperiode på 12 år ved Sarpsborg kommunale sykehus. Her fikk hun jobb på sykehusets kjøkken og var kokke der til hun sluttet i 1948. Siste året fungerte hun imidlertid også som kjøkkensjef på sykehuset og overlege Arne Arnesen skrev bl.a. i en arbeidsattest: «...i tiden 1/9-1947 til 1/9-1948 har frk Lindemark helt selvstendig været kjøkkenchef, og det hele gikk utmerket.»

I skoleåret 1949-1950 var Astrid kokke ved Haugetun folkehøgskole.

Kjøkkenpersonalet ved Sarpsborg kommunale sykehus i 1946. Astrid sitter foran i midten.

Fotograf:

Larsen, Sarpsborg

Som tidligere nevnt begynte Astrid som husmorvikar med Varteig Sanitetsforening som arbeidsgiver. Hun ble ansatt i 1954 og fungerte i denne stillingen omtrent ett år. Da hun i 1955 ble ansatt som Varteigs første kommunale husmorvikar, kom hun inn i et system som var tilrettelagt fra myndighetene, både med tanke på faglige krav, økonomisk støtte og oppfølging fra husmorvikarnemda. Selv om Astrid aldri fikk formell husmorvikarutdanning, hadde hun gjennom mange års erfaring fra sin store familie og sine mange år i arbeidslivet, fått gode kunnskaper om matlaging, renhold og det å omgå mennesker hun møtte.

Høsten 1958 deltok hun imidlertid på et studiekurs ved Ringerike folkehøgskole. Der var hun sammen med husmorvikarer fra hele landet som delte sine erfaringer med hverandre.

I 1970 opprettet Varteig kommune en hjemmehjelpsordning som først og fremst var rettet mot eldre hjemmeboende. Da Astrid sluttet som husmorvikar i 1973, fortsatte hun en periode som hjemmehjelp for noen eldre.

Da Astrid etter hvert dro på åra, ville hun selv ikke ta i mot slik hjelp. Men

familien hennes kunne godt ta et tak for henne!

Husmorvikaren i mange hjem.

Astrid hadde hele Varteig kommune som sitt arbeidsområde. Husmorvikar-nemnda som var blitt oppnevnt av Varteig herredsstyre, organiserte virksomheten ved å formidle kontakten mellom familiene og husmorvikaren. Den første formannen, Solveig Brusevold, hadde i mange år en viktig rolle som kontaktperson mellom de ulike hjem, husmorvikaren og kommunen. Det var mange hjem som ba om hjelp og Astrid fikk mange oppdrag.

I årsrapporter fra midt på 1960-tallet kan vi bl.a. lese om antall hjem som fikk hjelp. For å få et lite bilde av virksomhetens omfang, er følgende tall trukket ut fra rapportene:

Oppgaveår	Tallet på hjem som fikk hjelp i oppgaveåret	Tallet på hjem som anmodet om hjelp, men som i oppgaveåret ikke kunne ytes ønsket hjelp
1965	66	3
1966	75	3
1967	72	2
1968	73	-

Vi ser her at de aller fleste hjem som anmodet om hjelp, fikk dette. Det som imidlertid kan overraske, er det store antall hjem som har hatt besøk av Astrid i løpet av et år. Det er ingen tvil om at hun hadde nok å gjøre. De fleste oppdrag som Astrid fikk, var i hjem med mange barn eller der mor var syk.

Det er blitt fortalt at dersom husmorvikaren hadde ledige dager, var hun ønsket hos flere familier som vanlig hushjelp.

Astrid gav selv en gang uttrykk for at det i noen perioder av året var mange som ønsket å få husmorvikar. Det var bl.a. i slaktetida på høsten!

Husmorvikaren på moped.

Avstandene i Varteig kunne nok for Husmorvikaren virke store. Da var det godt å ha en sykkel som framkomstmiddel. Enda bedre ble det da Astrid fikk moped av merket *Tempo*. Den var i mange år til nytte og glede for henne. Men kanskje ikke alltid til glede? Det fortelles at den ikke så sjelden hadde startvansker. Da kunne Astrid vise sitt temperament ved å gå av mopeden, riste den litt, kanskje sparke den også. Og ofte begynte mopeden å gå! En gang hun hadde vært i Bergbykroken og skulle hjem til Stubberud, ville ikke mopeden starte. Da «sykklet» hun mopeden hjem, og det var tungt. De som så henne da, kunne tydelig lese av kroppsspråket hennes at «*nå var hun sint!*»

Noen glimt som «barna» husker fra husmorvikaren.

Noen av de familiene som hadde Astrid som husmorvikar, har fortalt at hun var flink til å lage mat og sørget for grundig rengjøring. Men noen av barna syntes nok at hun kunne være skarp og bestemt i stemmen. Derfor var de nok litt usikre på henne før de lærte henne å kjenne.

Ei lita jente på 60-tallet forteller: «*Jeg likte å hjelpe mamma på kjøkkenet. Da Astrid kom som husmorvikar, ville jeg hjelpe til med å slikke vispene. Men da sa Astrid nei. Det var uhygienisk. Da satte jeg meg i en krok og skreik!*»

Astrid tok vare på alt som kunne spises. Når det var kål til middag, skar hun ut den tykke stilken inni kålen. Den måtte barna spise som ei gulrot. Som en sa: «*Det var slett ikke vondt*».

Og maten skulle spises. En gang var det en gutt som sa at han ikke likte

maten slik Astrid laget den. Det var ikke som mors mat. Da svarte Astrid bestemt: *»Her spiser du det du får, ellers får du gå ut!«*

En annen gang var hun på loftet og vasket og støvsugde soveromma. Da hun skulle ned etter endt jobb, skulle hun ha med seg alt i en vending. Da kom vaskebøtter og støvsugerslanger buldrende ned trappa!

Ei anna lita jente på 60-tallet forteller: *»Astrid var flink til å vaske. Det gikk raskt og effektivt. Men da hun en gang vasket i gangen med mange par sko på golvet, ryddet hun ikke skoa på plass, men bare dyttet dem i en haug under kommoden. Da satte jeg meg demonstrativt ned på golvet og plasserte to og to sko pent og nøyaktig på plass.»*

En tenåringsgutt på 50-tallet forteller: *»Vi hadde besøk av Astrid flere ganger. Som eldstemann i søskenflokket hadde jeg et godt forhold til henne. Når Astrid kom kjørende på mopeden sin, fikk jeg i oppdrag å kjøre den opp siste bakken og plassere den i skjulet. Men da tok jeg meg ofte en ekstra kjøretur til naboene for å vise meg fram. Det viste ikke Astrid noe om!«*

Astrid kunne si fra til liten og stor: En gang hun kom inn i stua og fikk se at mannfolka satt og røkte, utbrøt hun: *»Her sitter dere og røker og tenker ikke på gardinene!«*

Niese Ulla-Britt var fast frisør-dame i mange år. Her sommeren 1996.

En moped av merke Tempo var i flere år husmor-vikarens framkomst-middel.

Medlem av barnevernsnemnda

Med sin erfaring og bakgrunn ble Astrid valgt inn i barnevernsnemnda i Varteig kommune i 2 perioder: 1960 – 1963 og 1964 – 1967. I følge kommunestyrevedtak 24. mars 1965, sak 7, opphørte barnevernsnemnda fra 1. januar 1966. Arbeidet ble da overført til sosialstyret. Astrid var derfor medlem av barnevernsnemnda i 6 år.

Kirke og misjon

Astrid var aktivt med i kirke og misjon fra hun var ung. Hun hadde nok «arvet» noe fra sine foreldre, Inga og Julius. Som voksen var hun bl.a. med i Kinamisjonen (Norsk luthersk misjonssamband), syforeningen Lyngblomsten og barneforeningen Blåveisen. Hun brukte dessuten sine kokkekunnskaper ved Sauevika leirsted på mange sommerleirer og ved Haugetun folkehøgskole der hun også var ansatt en periode. Ellers deltok hun på mange kristne stevner og møter også utenfor Østfold.

Ved å lese misjonsblader og annen aktuell litteratur holdt Astrid seg oppdatert om norsk misjonsvirksomhet ulike steder i verden. Dermed fulgte hun også med på det som skjedde av politiske saker i de ulike misjonsland. Nyttårsaften 1997 feiret hun på Ise sammen med familie og venner. Denne siste dagen i året ble også feiret sammen med en mann fra Tanzania. Astrid benyttet da anledningen til å

diskutere den politiske situasjonen i flere afrikanske land. Dette imponerte afrikaneren. Han hadde aldri trodd at ei gammel dame i Norge hadde slik innsikt i afrikanske forhold. Astrid var da 94 år.

I Varteig kirke var Astrid en trofast kirkegjenger. Det hvite hodet var lett å kjenne igjen. Kirken og Ise Misjonslag var hennes «hjem».

Astrids misjonsengasjement gav seg også utslag i givertjeneste. De siste åra hun levde hadde hun ofte giroer som skulle betales til mange ulike misjonsprosjekter, og disse måtte sendes før alt annet. Men også tidligere år brukte hun mye av det hun tjente som gaver til misjonen. Det var mer enn en gang hun måtte innom sin bror i Fredrikstad fordi hun ikke hadde penger til toget hjem. Da kom hun fra et stevne eller et annet arrangement der hun hadde gitt alt hun hadde med seg, så da var pungen tom!

Hva bildene hennes forteller

Astrid tok ikke mange fotografier selv, men hun fikk kopier av andres bilder som viste steder hun besøkte og aktiviteter hun var med på. Dessuten kjøpte hun med seg bildekort fra de fleste steder som hun besøkte. Disse bildene og korta forteller at Astrid reiste mye. Ja, mer enn mange andre i hennes generasjon. En gjennomgang av dette bildematerialet viser at hun hadde vært i Canada, Frankrike, Spania, Tyskland, Sverige og mange steder i Norge. Turen til Canada var for å besøke sin bror, Knut, og hans familie. Da hadde hun permisjon fra husmorvikarstillingen i 7 måneder, fra 1. sep 1965 til 30. april

1966. Noen av fotografiene viser også at Astrid hadde gått lange fjellturer. Toppen av Glittertind var bl.a. et av målene som hun gjennomførte.

Alene, men med mange rundt seg.

Astrid stiftet ikke selv familie. Hun levde sitt liv som frøken Lindemark. Men i sin ungdom var hun forlovet og det var tydelig alvor: Et pyntehandkle ble vakkert sydd med forlovedens initialer. Men det ble ikke noe mer enn det.

Når vi ser på bildene hennes var hun sjelden alene. Det var mange mennesker rund henne og hun var ofte i sentrum. Vanligvis var hun sammen med mange fra familien, fra jobben eller fra møter og stevner der hun deltok.

Familien hennes var stor. Hun vokste opp med mange tanter og onkler og dermed mange søskenbarn. De fleste av dem bodde i Østfold. Hennes egen søskenflokk talte 10 og hun fikk 27 nieser og nevøer. For dem ble hun tante Astrid. Ja, også for deres ektefeller og etterkommere (i dag nærmere 280 personer) er tante Astrid et begrep. Så da er det vel riktig å kalle henne

*Lindemark-
familiens tante
Astrid.*

*Astrid Lindemark
fotografert i 1990,
87 år gammel.
Bildets eier:
Oddveig Lilleng.*

De siste åra er den gamle husmorvikarordningen satt på dagsorden igjen. Enkelte grupper har engasjert seg for familier som faller utenfor det offentlige hjelpeapparatet. I Stavanger ble det i 2012 drøftet om det skulle opprettes en husmorvikargruppe. I avisen Vårt Land ble det i september 2016 tatt til orde for at denne ordningen igjen kunne være aktuell å vurdere for familier i en vanskelig livssituasjon.

Astrid Andrine Lindemark døde 2.3.1998 i sitt hjem ved Vartun. Hun testamenterte sine eiendeler til Norsk Luthersk Misjonssamband v/ Ise misjonslag, Betel.

Kilder:

Artikkel av Frode Skjelbred 2004 i forbindelse med masteroppgave

Jubileumshefte om «Husmorvikar-skolen i Levanger 1947-1972»

Artikler i Store norske leksikon og

Wikipedia

Referater fra formannskap- og kommunestyreprotokoller

Årsmeldinger om husmorvikarvirksomheten

Lyddopptak med Astrid Lindemark på 90-tallet

Samtale med familiemedlemmer

Samling av bilder og gamle dokumenter etter Astrid

Samtale med noen som var barn da husmorvikaren var hos familien.

Eidsberg Sparebank

Med omtanke for mennesker og verdier - siden 1848

Børres Reparasjon & Service

*Alt i pumper og
hydraulikk.*

TLF: 92 64 30 34

Øistein Bøe:

Hun har sett prester “komma och gå”

Til høsten er det 80 år siden Inger Marie Brenne kom som prestedatter til Varteig, og 20 år senere ble hun forpakterkone på prestegården. Man kan derfor trygt si at ingen har som henne levd tett på de forskjellige prestefamiliene som har virket i Varteig etter krigen.

Svenske Edvard Persson uddødeliggjorde i 1939 sangen “Jag har bodd vid en landsväg i hela mitt liv och sett människor komma och gå”, skrevet av Alvar Kraft och Charles Henry. Inger Marie Brenne har også bodd “vid en landsväg” og hun har saktens også sett mennesker “komma och gå”. Men i tillegg har hun altså også sett en rekke prestepar komme og gå i Varteig.

Persson gjorde sangen til en slager i filmkomedien “Kalle på Spången”, og en rekke sangartister har i ettertid hatt den på sitt repertoar. Vi tror at Inger Marie også kunne fått en “slager” hvis hun hadde fortalt om mange av de fargerike personene som har bodd i presteboligen. – Det kunne blitt en artig bok, medgir hun med en liten latter.

Denne artikkelen om Inger Marie Brenne bygger på samtaler vi hadde med henne i fjor sommer. Den ble godkjent av henne, samtidig som det ble valgt bildemateriell. Dessverre gikk Inger Marie Brenne bort 25. mai, men med tillatelse fra familien bringer vi likevel artikkelen slik den ble utformet.

Og bokas tittel skulle vært? “Jeg har bodd på en prestegård i hele mitt liv og sett prester komme og gå”, selvfølgelig.

Inger Marie Brenne er prestedatteren som ble forpakterkona i Varteig. Hun forteller her fra et langt og rikt liv på prestegården. Dette bildet er tatt i 2012.

Foto: Anne Bergerud.

Prester har kommet og prester har gått

Det er en imponerende presterekke som Inger Marie Brenne har sett “komma och gå” i Varteig. Da hun kom til bygda i 1937 var det fordi faren Trygve Lavik skulle overta som sogneprest etter Birger Sinding. I mellomtiden hadde Ludvig Riise vikariert i tre kvart år.

Da familien Lavik flyttet fra Varteig i 1949, var det Gunnar Øby som vikarierte fra august og fram til Johan Arnt Wenaas tiltrådte før jul.

Inger Marie var tilbake som forpakterkone på prestegården i 1957, samtidig som Birger Ingolfstad etterfulgte Wenaas. Og i årene fram til hun flyttet fra prestegården til Vartunveien i 1991, kan man notere følgende presterekke: Johan Røstad (1972-1973), Torgeir Torset (1973-1978), Ørnulf A. Elseth (1979-1986), Georg Høifødt (1987), Ole Halstensen (1987-1990) og Lars Godmann fra 1990 (til 2004).

Inger Marie Lavik (senere gift Brenne) kom til Varteig sju år gammel, da faren Trygve i 1937 ble sogneprest i bygda. Dette bildet er trolig tatt et par år senere.

Foto: Polyfoto.

Eier: Inger Marie Brenne.

Stor lojalitet

Inger Marie Brenne trør imidlertid varsomt når vi forsøker å fritte henne ut om presteparene som har virket i bygda. Hun ser på oss og smiler, men er ordknapp. Lojalitet og plikttroskap er egenskaper som sitter godt i 87-åringen:

– På slutten av 1940-tallet hadde jeg tjeneste i Oslo bispegård, og hadde da et rom i andre etasje hos biskop Eivind Berggrav og kona Kathrine f. Seip. Jeg ble god venninne med fru Berggrav, forteller Inger Marie.

Hun utdyper ikke, men vi forstår at tjenesten i bispegården ikke bare ble et steg for å komme inn på husstelskole.

Oppholdet var også med på å styrke holdninger og atferd som den unge jenta hadde fått podet inn hjemmefra.

Kathrine Seip Berggrav.

“Han sier han skal bli prest”

Praten med Inger Marie Brenne går om mangt og mye, og vi prøver oss enda en gang med temaet fargerike prestefolk. Da forteller hun om sitt første møte med Ørnulf Elseth.

Bakteppet for historien var at Varteig i noen tiår hadde hatt godt voksne prester; noen av dem endog i pensjonistalder. I 1979 kom så Ørnulf Elseth som sogneprest til Varteig. Han var da enda ikke fylt 27 år. Inger Marie forteller:

– Jeg var på vei inn fra fjøsstellet da det kom en folkevogn inn på tunet. Oppe på takgrinda var det festet et barnesete. Den unge mannen bak rattet sa at han skulle begynne som prest i bygda og spurte etter sogneprest Torgeir Torset. Da jeg kom inn i forpakterboligen sa jeg til dem som var der at «se på han ute der, han sier han skal bli prest», minnes hun med en god latter. Og legger til: – Vi var jo vant til prester i bygda som nesten var på alder med min far.

Ørnulf Elseth ble sju år i Varteig, og både Inger Marie og vartingene for øvrig lærte fort å bli glad i den unge presten.

Ørnulf Elseth

Sterke bånd

Som forpaktere på prestegården ble det naturlig nok god kontakt med prestefamiliene, og ofte ble det knyttet sterke bånd.

Inger Marie Brenne forteller da Ragna og Birger Ingolfstad kom som prestepar til bygda i 1957. De hadde tre barn som alle var i oppveksten, Lene, Astrid og Otto.

– Vi hadde fin kontakt med alle tre barna, men det ble noe spesielt med Astrid. Hun var ti år da familien kom til Varteig, og hun formelig bosatte seg inne hos oss i den gamle forpakterboligen, forteller hun.

De nære båndene holdt seg, og det var jo ekstra morsomt da de fire eldste barna i forpakterboligen var brudepiker og brudesvenner da Astrid giftet seg med Norman Warren Mills i 1966.

Da Lene giftet seg året etter med

Små jenter med flittige hender: Barnemisjonen Neaskogs har slått seg ned i gresset utenfor kommunelokalet (senere Bygdehallen) med hvert sitt håndarbeid omkring 1938.

Foran f. v. ser vi Aslaug Bergerud, Aagot Opstadmo, Astrid Bø Hauger og Ingrid Lunde. Bak sitter fra venstre: Rannveig Gressløs, Ella Brenne, Solveig Bergerud, Inger Marie Lavik, Else Haugaard og Åse Haugaard. Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Ragnar Evensen, var jentene brudepiker. Kjolene til jentene var for øvrig sydd av Ragna Ingolfstad.

– Brudekjolen som Astrid brukte, var forresten den jeg hadde giftet meg i tretten år tidligere, men omsydd av fru Ingolfstad, forteller Inger Marie.

Delte pult med Solveig Bergerud

Mer vil ikke Inger Marie Brenne fortelle om prester som hun har sett “komma och gå”. Derfor går praten til den første tiden hun hadde i Varteig.

Faren Trygve Lavik ble utnevnt til sogneprest i Varteig høsten 1936. Da hadde han vært prest i Hosanger på Osterøy siden 1925. Det var også i Hosanger at Inger Marie kom til verden 27. januar i 1930 og broren Nils Johan 10. oktober i 1931.

“Der kommer Tulla, henne kan du leke med”

Inger Marie Brenne og Aagot Borgen var nære venninner fra Inger Marie kom til Varteig i 1937 og fram til Aagot døde i fjor. Inger Marie forteller om deres første møte.

Det var bare noen dager etter at familien Lavik hadde kommet flyttende. Inger Marie sto og snakket med Marie Brenne, forpakterkona på prestegården.

– Da kom Aagot med et kilo sukker som hun hadde vært på Meieriet og kjøpt for moren sin. Marie sa da: “Der kommer Tulla, henne kan du leke med”, beretter Inger Marie 80 år senere.

Nå ble det riktignok ikke noe lek for småjentene der og da. Det var nemlig gått hull på sukkerposen, og Aagot måtte skynde seg hjem. Dette ble imidlertid starten på et livslangt vennskap.

Familien Lavik kom flyttende til Varteig våren 1937, og 20. august hadde Inger Marie sin første skoledag i skolestua på Bygdehallen. Småskolelæreren den gang var Hedvig Monsen, og Inger Marie husker at hun satt på dobbelpult sammen med Solveig Bergerud. Det gjorde hun forresten i seks av de sju årene i grunnskolen. I fjerdeklasse delte hun pult med Aagot Opstadmo (senere gift Borgen).

Skulle bli husstellærer

Familien Lavik bodde i Varteig fram til 1949, da Trygve Lavik ble sogneprest i Østre Fredrikstad. Mens hun enda bodde i Varteig, tok Inger Marie middelskolen i 1947. Under tiden i Fredrikstad gikk hun først Fredrikstad Husmorskole

Inger Marie f. Lavik (født i 1930) og Gunnar Brenne (født i 1924-død i 1999) fotografert sammen med sine fem barn da paret feiret sitt sølvbryllup 1. april i 1978. Mellom seg har de yngstemann Olav (født i 1967). Bakover i bildet ser vi Anne (født i 1961), Kari (født i 1958), Erik (født i 1954) og Per (født i 1957).
Foto: Ukjent.
Eier: Varteig Historielags FOTOSAMLING

i 1949 og deretter husmorskolen på Risum året etter.

Før den tid hadde hun altså tjent i Oslo. Først på Rønningen Folkehøyskole høsten 1947 og deretter i Oslo bispegård fra høsten 1948 og fram til jul. Begge steder ga praksis som var et krav for å komme inn på husstellskole.

– Far ville at jeg skulle ta artium, og betegnet det som et kall. Jeg svarte at det var like hellig å vaske for folk, forteller hun.

Inger Marie hadde planer om å bli husstellærer, men Amors piler ville det annerledes. – Allerede da jeg dro til Oslo i 1947 var jeg forelsket i Gunnar (Brenne), men han visste ikke noe om det, ler hun.

I 1953 ble det imidlertid giftermål med Gunnar, eldste forpakttersønnen på prestegården, og ytterligere fire år senere overtok de som forpaktere etter Gunnars foreldre, Marie og Olaf Brenne.

Klasseforskjell

Vi aner klasseforskjell da prestedatteren ble kjæresten til forpakttersønnen. – For oss var det aldri noe problem, forsikrer Inger Marie, men beretter en historie som nok illustrerer at det kan ha vært andre som fikk et nytt samtaleemne:

– Gunnar reiste i militæret i mai 1949, og vi brevvekslet hver uke. Det var sånn

det begynte. Hjemme på perm en helg dro vi en tur til Rakkestad. Gunnars bror Ole O. og hans søskenbarn Ole K. var med. Neste dag ville Marie vite hvorfor han hadde vært ute med meg. “Hva tror du folk sier om dette?”, spurte moren. “Det blåser jeg i”, svarte Gunnar.

Vartingene vennet seg nok fort til det nye kjæresteparet. Riktignok flyttet altså Inger Marie med familien til Fredrikstad høsten 1949, men hun kom tilbake til bygda tre og et halvt år senere da hun og Gunnar inngikk ekteskap våren 1953.

Forpaktet Vestvold

Som nygifte forpaktet Inger Marie og Gunnar kommunens eiendom Vestvold. Der kom også eldstesønnen Erik til verden i 1954.

Det ble fire år på Vestvold, før de i 1957 overtok forpaktningen av prestegården. Da hadde Gunnars foreldre drevet gården i 28 år. På prestegården økte barneflokken med ytterligere fire. Per ble født i 1957, Kari i 1958, Anne i 1961 og Olav i 1967.

Det var aktivt husdyrhold på prestegården i denne tiden. Inger Marie forteller om fjorten kuer på båsen, i tillegg til hester, sauer, høns og griser. Og Inger Marie deltok daglig i fjøsstellet. – Men melkingen tok Gunnar seg av, forteller hun.

Tre boliger på samme gården

Inger Marie Brenne er i den ene stående stilling at hun har bodd i alle tre boligene som har vært på prestegården. Først ble det tolv år i presteboligen. Tilbake som forpaktere bodde hun 23 år i den gamle forpakterboligen og deretter elleve år i det nye våningshuset som sto ferdig i 1980.

– Den gamle forpakterboligen var trekkfull, forteller hun, men berømmer prestegårdstilsynet, og i særlig grad tilsynets formann Einar Bergerud for oppfølgingen. – Han var en mester til å få det til, og det var også hans for-tjeneste at vi etter hvert fikk bad i andre etasje i gamlehuset, bemerker hun.

Anerkjent hestedommer

Gunnar Brenne var en anerkjent eksteriørdommer på hest, og i den forbindelse hadde han dommeroppdrag som gjorde at han i kortere perioder måtte overlate ansvaret på gården til Inger Marie.

– Gunnar satte stor pris på at han fikk den muligheten til å pleie interessen sin for hest. Hjemme hadde jeg jo god hjelp av ungene etter hvert som de vokste til, og i noen perioder hadde vi også avløser, forteller Inger Marie.

Med en barneflokk på fem og aktiv deltakelse i gårdsdriften ble det liten tid til fritidssysler for Inger Marie. – Dette

er nok en av årsakene til at jeg ikke har vært noe foreningsmenneske, sier hun.

Et godt team

Hun skynder seg imidlertid å legge til at hun alltid har trivdes i Varteig. – Jeg har jo vært varting i praktisk talt hele mitt liv, legger hun til.

Inger Marie og Gunnar Brenne forpaktet prestegården i 34 år, fram til sønnen Per overtok i 1991. – Jeg var veldig glad i Gunnar; vi var et godt team, sier hun.

Derfor var det et sjokk da ektemannen plutselig døde i 1999. Etter at de sluttet som forpaktere, flyttet de inn i leilighet i Vartunveien. Gunnar var imidlertid fortsatt engasjert i arbeidet på prestegården, der han ikke minst fortsatt fikk dyrke sin interesse for hest.

Inger Marie forteller om ektemannens brå bortgang: – Gunnar hadde vært ute og sett etter en hest, og kom inn og satte seg i stolen. Han rakk så vidt å si at han fikk vondt, og så døde han. Dette var 17. september. 1. august hadde vi feiret 75-årsdagen hans med et stort selskap på Bygdehallen. Det var et fryktelig slag å miste Gunnar. Jeg har savnet ham hver eneste dag, sier hun.

Stor familie

Helsa har ikke vært helt snill mot Inger Marie de siste par årene. Hun

Fredelig idyll med ei nysgjerrig ku på prestegårdsjordene i 1963. I bakgrunnen ser vi Solheimåsen. Inger Marie og Gunnar Brenne med barna Erik, Kari, Per og Anne (foran). Yngstemann Olav kom til verden fire år senere. Foto: Trolig Dagny Christoffersen, Inger Maries tante. Eier: Inger Marie Brenne.

*Inger Marie og Gunnar Brenne fotografert i 1999. De forpaktet prestegården i Varteig fra 1957 til 1991.
Eier: Inger Marie Brenne.*

bodde i leiligheten i Vartunveien til senhøstes 2015, og fikk senere fast plass på sykehjemmet på Kurland. Som slagpasient er hun avhengig av rullestol, men hukommelsen og replikken er like god som før.

Det vil si; hun beklager seg litt over at hun trenger noe mer tid for å formulere seg. Akkurat det var knapt merkbart for en samtalepartner som i tillegg skulle gjøre seg noen notater mens vi snakket sammen.

Og Inger Marie er rask til å rose familien sin som følger henne godt opp, og forteller stolt om ti barnebarn og to oldebarn. – Dessuten har jeg evnen til å legge ting bak meg, bemerket hun nøkternt.

Ville ikke ha Lavik

Vår samtale vender tilbake til utnevnelsen av faren som sogneprest i Varteig. Det var aktiv motstand i bygda mot å få Trygve Lavik som prest, og en egen delegasjon ble oppnevnt for å ha et møte med representanter fra Kirkedepartementet.

Menighetsrådet ønsket at Ludvig Riise skulle bli den nye sognepresten. Riise hadde vikariert i stillingen fra juli 1936, etter at Birger Sinding flyttet fra bygda. På de to neste plassene sto Johannes Ødne og Einar Sælid.

Riise var godt likt i Varteig, og ordtaket “man vet hva man har, men ikke hva man får” ble nok gjort gjeldende i motstanden mot at Lavik skulle utnevnes. Dessuten ble Trygve Laviks egen far brukt mot ham. Johan Lavik var prest i Råde, og ble av mange oppfattet som svært sta.

Hennes tre staute sønner

Både biskop og kirkedepartement ønsket imidlertid Trygve Lavik til Varteig. Inger Marie forteller at faren hadde møte med departementet, og han spurte da direkte om Ludvig Riise ville få jobben dersom han selv trakk søknaden. Dette svarte departementets folk benektende på.

Lavik tok også turen til Varteig, for å møte menighetsrepresentanter. Her hilste han også på Marie Brenne, forpakterkona på prestegården. Vel tilbake i Hosanger fortalte Lavik at han var blitt presentert for Marie og Olafs “tre staute sønner” – Gunnar, Rikard og Ole. Lite visste han om at eldstemann

Tredje generasjon ble selveier

Inger Marie og Gunnar Brenne forpaktet prestegården i 34 år, etter at foreldrene til Gunnar, Marie og Olaf Brenne, hadde vært forpaktere i 28 år.

I 1991 overtok Inger Marie og Gunnars nest eldste sønn, Per, forpaktningen. Da Staten åpnet for privat overtakelse av prestegårdene, kjøpte Anne Grethe og Per Brenne gården av Opplysningsvesenets Fond i mai 2000. Dermed ble tredje generasjon Brenne selveier på gården.

Navnet Varteig prestegård ble beholdt på prestens bolig med tilhørende tomt, mens gårdsbruket tok tilbake sitt gamle navn – nemlig Brunnsby Østre.

av de staute guttene skulle bli hans svigersønn seksten år senere.

Trygve Lavik ble utnevnt til ny sogneprest i Varteig til tross for motstand, og tiltrådte 1. mai i 1937. Så skulle det vise seg at Lavik fort vant vartingenes hjerter, og delegasjonen som dro til Kirkedepartementet for å agitere mot ham ble raskt blant hans beste venner i bygda.

Inger Marie blar tilbake i minnene, og nevner flere av bygdas sentrale kristne som faren lærte å sette svært høyt de tolv årene han var prest i Varteig. Hun navngir blant andre Lars Bøe, Hans Hasle, Marius Hasle, Johan Brusevold-dalen, Ole Hansen Bergby, Peder Mørkseth og Nils Opstadmo.

La ned embetet

Trygve Laviks rake holdning under andre verdenskrig var nok definitivt med på å styrke hans posisjon i bygda. Det var ingen som tvilte på hans synspunkter.

Inger Marie forteller om skjebnedagen 1. påskedag 1942, da faren fra prekestolen i kirken leste opp "Kirkens grunn", dokumentet der Den norske kirke hevdet sin åndelige frihet og suverenitet. Skriftet var ført i penn av blant andre biskop Eivind Berggrav.

Konsekvensen var at nesten alle landets prester la ned sine embeter. Trygve Lavik gjorde dette tre dager etter gudstjenesten, i et skriv til Kirke-

departementet. Der skrev han at han av samvittighetsgrunner nedla embetet, men at han aktet å fortsette å utføre alt arbeid og all tjeneste i menigheten som kan skjøttes av en ikke-embetsmann.

En tung frokost

Inger Marie Brenne husker godt søndagsfrokosten 1. påskedag i 1942, før familien skulle gå til gudstjenesten. – Vanligvis leste far fra andaktsboka ved frokosten, men denne gangen ble han sittende rolig. Det var tydelig at han gruet seg for det som lå foran ham, forteller hun.

Stemningen ved bordet ble imidlertid snudd da moren Aagot foreslo at de skulle synge andre verset av salmen "Lovsyng Herren!":

*Herre, vær oss evig nær!
Vær oss nær når solen rinner!
og når sol og stjerneskjær
i den dype natt forsvinner!
La din Ånd ei fra oss vike
til vi ser deg i ditt rike!*

Deretter gikk familien til gudstjenesten.

Selv om Inger Marie bare var tolv år, forsto hun godt alvoret som rådet. Ingen visste hvordan nazi-myndighetene ville se på at så godt som hele prestestanden fratrådte sine embeter. Det var kommet klare trusler fra departementet om reaksjoner, blant annet i et telegram som kom til prestegården.

– Planen var at far i så fall skulle

Familien Lavik fotografert i 1951, i forbindelse med at Aagot (1894-1982) og Trygve Lavik (1898-1974) feiret sitt sølvbryllup. Bak står datteren Inger Marie (født i 1930) og sønnen Nils Johan (1931-2011).

*Foto: Sollem, Fredrikstad.
Eier: Varteig Historielags
Fotosamling*

rømme til Sverige, mens mor, Nils Johan og jeg skulle dra til bestemor i Tønsberg. Heldigvis ble det aldri behov for å dra fra bygda, forteller Inger Marie.

Uten lønn

Ved å nedlegge sitt embete, mistet også Trygve Lavik sin prestelønn. Inger Marie Brenne forteller at folk i bygda samlet inn midler til prestefamilien, og blant de ivrigste i dette arbeidet var nettopp delegasjonen som noen år tidligere hadde kjempet imot at Lavik skulle komme til bygda.

– Marie og Olaf var dessuten enestående mot oss. Forpakterne hjalp oss med produkter fra gården. Sånn sett hadde nok prestefamilier på landsbygda det lettere enn de som var i en bymenighet, sier Inger Marie.

Det ble også dannet en såkalt økonomisk kirkefront på landsplan, som skulle sørge for at prestene fortsatt fikk lønn. Dette var et hemmelig nettverk med forgreininger til alle landets kommuner. Nettverket samlet inn penger og videreformidlet disse til prestene

som inngikk i kirkefronten. Inger Marie husker hun var med moren sin til Nils Fredrik Wisløff, stadsingeniøren i Sarpsborg, for å motta penger fra kirkefronten.

Denne situasjonen vedvarte fram til freden i 1945.

Lokalkunnskapen sitter sterkt

Du skal være usedvanlig godt kjent i Varteig, og ditto kløpper på slekter, hvis du skal slå Inger Marie Brenne i lokalkunnskap. – Jeg har jo bodd i bygda i nesten hele mitt liv, og har alltid vært interessert i familieforbindelser, bekrefter hun, og legger til: – Denne interessen er nok et resultat av at jeg alltid har vært glad i bygda.

Kombinert med en usedvanlig god hukommelse, skal det mye til at Inger Marie kjører seg fast på gamle Varteig-slekter. – Dessuten er det artig å kunne se nye generasjoner vokse opp, og legge merke til deres klare familielikheter med besteforeldre- og oldeforeldregenerasjonene, bemerker hun.

Kortspill med lærdom

I et intervju med nå avdøde Aagot Borgen i fjorårets utgave av «Inga», forteller hun at hun lærte å spille Svarteper av sogneprest Trygve Lavik.

Inger Marie Brenne humrer godt når hun blir tilbake i minnene. – Far organiserte kortspillet, bekrefter hun. Men legger til:

– Vi spilte mye firkort med kunnskapsspørsmål om geografi. Sånn sett var det kortspill med lærdom, smiler hun.

Kontakt oss:

E-post:

reid-sko@online.no

Hovednummer:

957 86 800

Besøks- og postadresse:

Bodalsv 60

1743 KLAVESTADHAUGEN

Salutt til ære for brudepar i Varteig

Da Peder Bøe og noen andre unggutter dro til Bergerud for å skyte for brudeparet, hadde han neppe regnet med å bli tiltalt og få mulkt. Og da han ikke vedtok mulkta, men møtte i retten med en av Sarpsborgs mest kjente advokater som forsvarer, var det duket for en rettssak som ikke bare ble omtalt i Varteig, men hvis forsvarstale ble gjenngitt i sin helhet bl.a. i bladet "Norske Fortidsminners bevaring".

Salutt i bryllupet på Bergerud.

I det som antakelig var bryllupet til Ole Olsen og Ragna Johansen på Bergerud 4. april 1920, møtte det på kvelden opp en del unggutter fra nabolaget. De avfyrte en salutt til ære for brudeparet. Lensmann Asmund Klungseth anmeldte disse guttene, og politimester Urdal ila dem en mulkt.

En av de tiltalte var den da 17 år gamle Peder A. Bøe. Han nektet å godta

Peder A. Bøe fotografert mens han var soldat, noen år etter at han måtte møte i retten. Foto: Chr. E. Larsen

mulkten, og saken gikk derfor for retten. Peder var ikke myndig, (i 1920 var myndighetsalderen 21 år) og måtte da møte i meddomsretten sammen med sin far, Anders Bøe. Advokat Bjarne Didriksen var forsvarer. Han sa i sin forsvarstale bl.a.: "Når tiltalte lar saken gå til retten, er det ikke av hensyn til det lille mulktbeløp i og for sig. Det er, fordi denne lille sak har en videre interesse. Det vil med denne sak være avgjort, om man i Varteig – og i vore andre bygder – skal faa fortsætte med den gamle tradition at salutere for et brudepar; eller om denne skikk herefter skal betragtes som en strafbar forstyrrelse av den almindelige orden og fred."

Skikken bygger på en århundregammel tradisjon.

Advokaten pekte på at det var en århundregammel skikk på landsbygda å hedre et brudepar med en salutt. En skikk som i følge vitner har vært brukt i Varteig i manns minne. Et av vitnene var sågar den gamle lensmannen i Varteig, Anders Næss. Han kunne bekrefte at det i hans tid aldri hadde vært på tale å se på dette som galt eller ulovlig.

I Varteig-boka fortelles det om gamle bryllupsskikker

I den gamle bygdeboka beskriver Spydevold noen skikker fra Varteig. På midten av 1800-tallet foregikk det skyting langs hele veien brudedefølget dro. "At hestene ble skremt og veltet vognene, hørte til det uunngåelige."

Videre fortelles fra et bryllup på Knatterud i 1846. Der red 16 skyttere og fire spillemenn med klarinett og fløyte foran brudedefølget. I det bryllupet skal det ha blitt brukt krutt for 8 mark, noe som var mye penger på den tiden.

Politimesteren hadde først tiltalt Peder A. Bøe for uforsiktig bruk av sprengstoff. Gutten ble imidlertid frifunnet da det ikke kunne påvises noen uforsiktighet. Politimesteren reiste da tiltale etter noen paragrafer som omhandlet forstyrrelse av den alminnelige orden og fred.

Advokaten fortsatte med å stille spørsmålet: *”Var det fornærmelig eller utilbørlig, at tiltalte deltok i bryllupssalutten paa Bergerud? Var hans opførsel retsstridig? Og dette spørsmål kan ikke besvares uten at man tar standpunkt til selve det spørsmål, om den gamle festlighet med salut for brudefolket skal faa lov at bestaa, eller om den skal forbydes.”*

Selv salige Martin Luther godtok ”leven” i bryllup.

For at retten skulle ha et grunnlag for å avgjøre saken, trakk Didriksen fram følgende punkter :

- Saluttering for brudefolk er en svært gammel skikk som bl.a. er beskrevet i Troels-Lunds verk ”Dagligt liv i Norden i det sekstende aarhundre”. Der fortelles det at fra tidligere tider har det vært vanlig å skyte med bøsse og brennende lunter for å skremme bort onde makter som kunne ha negativ innflytelse på brudeparets lykke. Saluttering skjedde både på vei til og fra kirken, og den fortsatte under

bryllupsfesten.

- Selve Martin Luther synes å ha sett mildt på denne folkelige formen for markering.
- Det berømte maleriet ”Brudeferden i Hardanger” av Adolf Tidemand viser som kjent en båt som stevner over fjorden med et brudefølge, og midt i båten står en en mann oppå tofta og fyrer av bøssa si som salut til brudefolket.
- Riksantikvaren dr. Harry Fett har gitt en uttalelse der han sier at skikken med å avfyre skudd ved brylluper, er helt i overensstemmelse med gamle festers karakter. Skytingen anses som en æresvisning på samme måte som at man heiser flagg eller at man ringer ved begravelser. Riksantikvaren uttaler også at det for han ser ut til å være en helt igjennom utidig og banal tankegang å forsøke og å hindre folk i å gi bruden en liten æressalve. Fett avslutter med: *”Jeg haaber inderlig at den lille uskyldige salve for bruden i Varteig vil vække saavidt munterhet i vort land, at den vil gi alvorsmændene i distrikterne noget at tænke paa”.*

Tillit til rettens sunne sans og humør.

I forsvarstalen sier Didriksen videre: *”Dette er en skikk som til den dag i dag har vært brukt og agtet i bygdene heromkring. Men nu skal den avskaffes*

Sven G. Eliassen har laget et eget hefte om bryllupsskikker i Østfold.

Sven G. Eliassen skriver i sitt hefte ”Frieri og bryllup i det gamle Østfold”:

Saluttering skulle både skremme bort onde makter og være til ære for brudefølget. Det var vanlig å saluttere både til og fra kirken og utenfor bryllupsgården. For å hilse brudeparet red det to mann foran brudefølget og skjøt med rifler. Fra Aremark forteller han at det langs veien til kirken sto kjenninger av brudeparet og skjøt for å vise oppmerksomhet. De sto oppstilt på forskjellige poster, og salvene braket løs når brudefølget dro forbi. Det var en skam for brudefølget å ikke få skikkelig salut.

Flere steder var det skyting rundt bryllupsgården og i nabolaget hele kvelden. Etter hvert ble det også vanlig med dynamitt som ble sprengt i god avstand fra husene. Det var også vanlig at skytterne ble budt på kaffe og kaker i et eget rom i bryllupsgården.

av lensmanden i Varteig og politimesteren i Sarpsborg.”

Så henvender advokat Didriksen seg direkte til dommerne: ”Mine herrer dommere, jeg har den tillid til rettens sunde sans – og jeg tør si – til dens gode humør, at den ikke vil strø sand paa det politibud, som her forsøker at avskaffe en god og skattet festtradition i vore bygder. Dømmer I tiltalte Peder Bø til mulkt i denne sak, saa dømmer I bryllupssalutten til døden.”

Advokat Didriksen avslutter så sin forsvarstale med følgende kraftsalve: ”Det er i denne sak hverdagen, svartsynet og humørløsheten som forsøker at kvæle en god tradition med sine ordens-

paragraffer, og det er det mine herrer dommere maa forhindre ved at frifinde tiltalte, som dessuten maa bli at tilkjænde forsvarsutgifter i saken.”

Peder Bø ble frikjent. Hvordan det gikk med forsvarsutgiftene, forteller ikke denne historien noe om.

Kilder:

Norske Fortidsminnesmerkers
Bevaring, årbok 1920

Kirkebøker i Digitalarkivet
Olav Spydevold: Varteig – en liten
bygds historie

Sven G. Eliassen: Frieri og bryllup i
det gamle Østfold

www. Skarphord.no

ROLF

98247320

ROLF ØIVIND

93037603

TORGEIR

98247324

Øistein Bøe:

Bare gode minner fra Småberggrampa

Simen Brenne (36) har en lang og innholdsrik fotballkarriere bak seg, med 40 landskamper og mange år i Eliteserien. Gressplenen til bestemor Ruth og bestefar Oddvar Brenne ved Småberggrampa var første arenaen hans.

– Jeg har bare gode minner fra besøkene hos besteforeldrene mine i Varteig, sier Simen Brenne i dag. På Skogheim, i det som i dag er Småbergveien 9, bodde besteforeldrene, og der var Simen, brødrene og foreldrene hyppig på besøk.

Han var bare rundt fem år da han var med storebror Kenneth og pappa Knut på fotballtrening på Skjeberg Idrettsforenings anlegg på Brandstorp. Men da hadde han allerede hatt mange runder med lærkula i hagen hos besteforeldrene.

Stor hage

– Vi hadde ikke så stor hage hjemme i Skjærvika i Borge, men hos bestemor og bestefar i Varteig var det en svær gressplen. Vi syntes det var helt topp å spille fotball der. Vi kunne til og med ta langpasninger. Det var et rent eldorado for en liten guttunge, minnes 36-åringen.

På plenen til besteforeldrene Ruth og Oddvar var det hard kamp om fotballen,

*Simen Brenne jubler etter at Fredrikstad ble cupvinnere i 2006. – Det var nok litt spesielt, det var jo hjembyen min, sier han.
Foto hentet fra F-b.no.*

med storebror Kenneth, lillebror Petter og pappa Knut.

– Det var alltid forbundet med glede å ta turen til Varteig, minnes 36-åringen.

Ivrig supporter

Simen var bare sju år da bestefar Oddvar døde, men han har mange og gode minner om ham. – Bestefar var alltid med ute og så på når vi spilte fotball, minnes han. Mer trofast supporter skulle barnebarna lete lenge etter.

*Tre generasjoner fotografert ved barnedåpen til yngstemann Petter i 1983. På fløyene står Ruth og Oddvar Brenne. Neste generasjon er Randi og Knut Brenne. Barna er dåpsbarnet Petter, Kenneth på Knuts arm og Simen på Oddvars arm.
Foto: Marius Nordgård.*

Men bestefar Oddvar var også levende opptatt av barnebarnas øvrige hobbyer. – Han var engasjert i alt det vi drev med. Vi samlet både på mynter og frimerker, og han hjalp oss å sette dem inn i bøker. Ofte havnet vi ned på stuegulvet når vi drev med samlingene. Han var en veldig kose-bestefar; en skikkelig bestefar-type, erindrer Simen Brenne.

Kaker og godterier

Bestemor Ruth levde fjorten år som enke, og Simen var 21 år da hun døde. – Det vanket alltid noe godt til oss barnebarna når vi kom på besøk til bestemor, forteller han. – Hun var et veldig snilt menneske, stille og rolig, framholder Simen.

Han husker med glede tilbake på familieselskaper hos besteforeldrene på Skogheim. – Det var store søndags-selskaper med stuene fulle av folk. Og bordet bugnet av all verden av kakeslag, husker han.

Simen Brenne forteller også om slektstreff på Strømmes, på gården som bestemor Ruth kom fra. Der var et av høydepunktene for dagen en fotball-kamp mellom de voksne og barna. – Det var alltid stas å ta turen til Varteig, sier han.

Simen Brenne spilte sin første landskamp da han var 16 år gammel. Kampen var for øvrig mot Sverige. Foto: Knut Brenne.

Fortsatt har Simen Brenne mye slekt i Varteig, men medgir at det ikke er så ofte han tar turen fra Oslo. – Men jeg ser mange av dem igjen på ulike sosiale medier, sier han.

Begynte som fem-åring

Simen var bare rundt fem år da han begynte på organisert fotballtrening. Familien bodde i Borge, og pappa Knut var aktiv i Skjeberg IF. Der trente han laget til eldstegutten Kenneth, som er drøyt to år eldre enn Simen.

– Det ble til at jeg slo meg med på treningene, forteller 36-åringen. Han spilte på Skjeberg IF til han var 12 år, da han gikk til Selbak Turn- og Idrettsforening.

40 landskamper

Han var bare 18 år da han debuterte som spiss på A-laget til Selbak. I 2000 ble han solgt til Moss FK, og her begynte hans profesjonelle fotballkarriere. Simen fikk fire sesonger i Moss. I 2004 vendte han tilbake til Fredrikstad, og som midtbanespiller ble det tre år i FFK.

Før 2007-sesongen gikk han til Lillestrøm for sju millioner kroner. Etter to sesongen i LSK, fulgte fire sesonger i Odd Grenland, to i Strømsgodset og en i Sarpsborg 08. Etter et år i Sarpsborg ga han seg i Eliteserien, og fra 2016 har han spilt 4. divisjons-fotball i Råde IL.

Det ble også rundt 40 landskamper på fotballspilleren med tykt Varteig-blod, 25 u-landskamper og 15 a-landskamper. Første landskampen og første landslagsmålet fikk han i EM-kvalifiseringen mot Tyrkia i mars 2007.

Simen Brenne kan se tilbake på mange triumfer på fotballbanen. Høyest rager nok cupgullet med Fredrikstad i 2006. – Det var nok litt spesielt, det var jo hjembyen min, sier han.

Året etter ble han for øvrig norgesmester for Lillestrøm.

Selfie av Anna-Marie Augustin og Simen Brenne, tatt i vinter. I juli kommer barnet. Foto: Anna-Marie Augustin

Jobb i idretten

36-åringen forsikrer at han trives utmerket på et noe lavere nivå i fotballen, der han nå har tilhold i fjerde divisjon. Ikke minst fordi han i Råde spiller sammen med noen av sine gamle lagkamerater.

Simen Brenne har også en deltidsstilling i Råde Idrettslag, der han blant annet trener noen aldersbestemte lag og står bak fotball-SFO. I tillegg driver han en fotballskole i egen regi.

– Det er målet mitt å ha jobben min innenfor idretten, sier han.

Skal bli pappa

På den private arena er det store ting i emning for Simen Brenne. I juli venter nemlig han og kona Anna-Marie Augustin en liten gutt. – Det blir stas; vi gleder oss stort, sier han.

Anna-Marie er Fredrikstad-jente, og paret har vært sammen i elleve år. Bryllupet sto i Dublin sommeren 2014. Anna-Maries mor er irsk, med stor familie i Irland. Derfor ble det bryllup i Dublin, forklarer Simen Brenne.

Dette bildet av Oddvar og Ruth Brenne er tatt midt på 1980-tallet. Foto: Randi Brenne.

De ti siste årene har paret bodd på Sagene i Oslo.

Godt Varteig-blod

Det er mye godt Varteig-blod i årene til Simen Brenne. Faren Knut er født og oppvokst på Skogheim i Småbergveien. Knut er yngst av to brødre, født 25. august i 1953. Storebror Åge er født 28. mars i 1949. Begge for øvrig med solid fartstid i Varteig-fotballen.

Knut giftet seg 30. juli i 1977 med Randi Karine Nordgård, opprinnelig fra Brandbu (født 8. november i 1954). De etablerte seg først på Hafslundsøy, der alle tre barna ble født. Kenneth 23. desember i 1978, Simen 17. mars i 1981 og Petter 2. april i 1983. I slutten av mai 1983 flyttet for øvrig familien til Skjærvika.

Bestemor fra Strømnes

Bestemor Ruth var født på Strømnes 19. juni i 1925. Hun var nummer tre i en søskenflokk på ni. Foreldre var Elise f. Brusevold og Olaf Bergerud.

Bestefar Oddvar var født på Hafslund 18. juli i 1921, med foreldre Olga Lovise og Arne Brenne. Olga var født i Borge, Arne på Brenne i Varteig.

Ruth og Oddvar giftet seg 22. november i 1947, og bygde seg hus ved Småberggrampa.

Oddvar døde 29. mars i 1988, Ruth 15. juli i 2002.

Oldefar fra Brenne

Anene på bestemor Ruths side kan spores i Varteig i århundrer bakover i tid, men også på bestefar Oddvars kant er det solid Varteig-tilhørighet.

Oddvars far, altså Simens oldefar, var født på Brenne 11. mai i 1896. Arne var nest yngst blant fem barn som vokste opp. Foreldre var Ellen og Ole Kristensen Brenne.

Ellen var fra Gundelsby i Rakkestad, mens Oles slekt var godt forankret i Varteig.

Det var derfor bare som det skulle være, at Simen tok sine første langpasninger på plenen ved Småbergveien.

Olga (1896-1974) og Arne Brenne (1896-1980) fotografert omkring 1970. Hun var fra Borge, han fra Brenne i Varteig.

Kjentfolk med Varteig-røtter

Vår tanke er å gi deg én kjendis med solide Varteig-røtter i hvert Inga-hefte i årene framover. Gode Varteig-gener utvikles og trives nemlig også utenfor bygdas grenser, og det kan være spennende å registrere kjentfolk med Varteig-blod.

I 2012 fortalte vi om skiskytterne Tarjei og Johannes Thingnes Bø, med oldefar fra Basken. I 2013 berettet vi om Magne Furuholmen, med farmor fra Brusevold og farfar fra Nordre Furuholmen, i 2014 skrev vi om Gunnar Staalesen, med mormor fra Klemsdal. I 2015 presenterte vi Jahn Teigen, med tippoldefar fra Nordre Furuholmen, og i fjor Runar Borge med mor fra Kultorp. I år har turen kommet til Simen Brenne, med far fra Småbergveien.

Gundersen Eiendom as

Helgebyveien 27

1734 Hafslundsøy

Tlf. 915 80 844 - 69 14 97 42

Hilda mistet jobben da hun tok voksendåp

Hilda Kjernsbæk var en dyktig og vel ansett menighetssøster i Varteig tidlig på 1920-tallet. Da hun høsten 1924 tok voksendåp og gikk over til pinsevevnene, ble hun imidlertid sagt opp fra stillingen. «Mindre passende», sa styret om hennes uttredelse fra statskirken.

Det var Varteig Sanitetsforening som var Hilda Kjernsbæks arbeidsgiver. Sann sett var stillingen uten formelle bindinger til Kirken, men sanitetsforeningen var den gang på mange måter statskirkemenighetens forlengede arm. Foreningens styre besto da også i stor grad av sentrale personer fra kirkelivet i Varteig.

Hilda Kjernsbæk måtte reise tilbake til hjembygda Skiptvet etter tre år i Varteig. Der fortsatte hun sin gjerning som sykesøster, og skjetvingene kunne nyte godt av hennes arbeidsinnsats i nærmere fire tiår.

Naturlig reaksjon

Sett med dagens øyne vil oppsigelsen av Hilda Kjernsbæk oppfattes som

helt urimelig. Fylkeshistoriker Sven G. Eliassen går så langt som å kalle det et overgrep. Men skynder seg å legge til at den gang var reaksjonen fra sanitetsforeningens styre både naturlig og forståelig.

– Motsetningene mellom Kirken og frimenighetene var i mellomkrigsårene så sterke og tydelige i samfunnet, at reaksjonen fra sanitetsforeningen må karakteriseres som forventet, sier Eliassen. Han peker på at både i frimenighetene og innenfor statskirken var det den gang et bevisst ønske om å distansere seg fra hverandre.

De holdningene ble Hilda Kjernsbæks bane i Varteig.

Kampen mot tæring

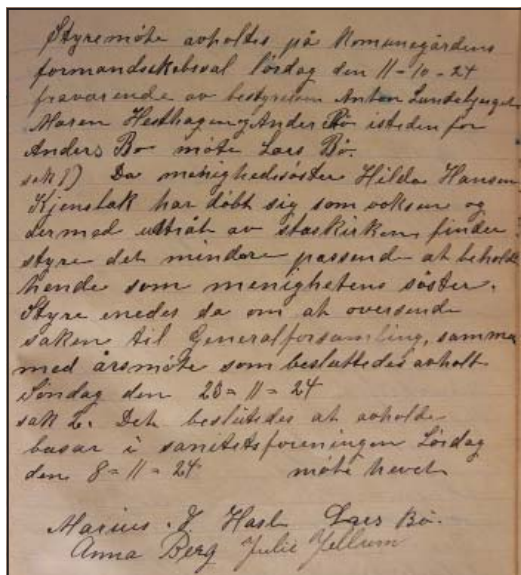
Det var først og fremst kampen mot tæring, tuberkulosen, som førte til at en sanitetsforening ble stiftet i Varteig. Fra 1900 og helt fram til 1930-åra var tuberkulose den vanligste dødsårsaken blant barn i alderen ti til fjorten år her i landet.

Det var imidlertid også et sterkt ønske om å få en fast ansatt sykepleierske i bygda. Norske kvinders sanitetsforening i Varteig ble stiftet i 1914, og drøyt tre år senere var den første menighetssøsteren på plass.

Det hadde vært noen turbulente år

Hilda Kjernsbæk som nyutdannet sykepleierske omkring 1913. Hun ble erklært uønsket som menighetssøster i Varteig fordi hun gikk over til pinsevevnene. Eier av alle bildene: Varteig Historielags Fotosamling.

Styreprotokollen som forteller at Hilda Kjernsbæk avskjediges etter at hun tok voksendåp.

med flere ansettelse da Hilda Kjernsbæk ble tilsatt i et styremøte i sanitetsforeningen 5. desember i 1921. I styreprotokollen er det nedskrevet: «(...) ansættes paa følgende vilkaar, 1600,00 Kr årlig, frit hus, lys og ved, delvis møbleret værelse, fri kredssykekasse, 4 ukers sommerferie, tiltræder posten 1. Januar 1922».

Søskenflokk på elleve

Hilda Karoline Hansen Kjernsbæk kom til verden på Nordre Kjernsbekk i Vidnes i Skiptvet 28. juli i 1899. Der vokste hun opp i en søskenflokk på

elleve, fem gutter og seks jenter. Foreldre var Maren Gustavsdatter og Hans Kristian Nilsen Kjernsbæk, hun opprinnelig fra Rakkestad, han fra Skjeberg.

Da Hilda bare var sju år, døde en bror av tuberkulose. Dette gjorde nok et veldig inntrykk på jenta, og hun bestemte seg for å gå inn i sykepleien. Det sies at hun så på sykepleien som et kall.

Skiptvet sykepleie- og tuberkuloseforening ble dannet i 1911, og valget falt på Hilda da det ble besluttet å utdanne og skaffe Skiptvet en sykepleierske. Hun fikk ett års utdanning ved Drammen sykehus og Lyster sanatorium, og ble ansatt som Skiptvets første utdannede sykepleierske 1. januar i 1913. Årslønna ble satt til 350 kroner, men ble året etter høynet til 400.

Første virkeåret var Hilda ute i pleie i over 300 dager. I boka "Skiptvet herred 1814-1914" skriver doktor Kr. Gløersen at med Hilda Kjernsbæk har tuberkulosen i Skiptvet «herved faat en farlig motstander».

Flytter til Varteig

Hilda Kjernsbæk ble i stillingen i Skiptvet i ni år. Vi kjenner ikke til hvor-

Den store striden

Varteig hadde opplevd en heftig menighetssøster-strid før Hilda Kjernsbæk ble ansatt. Hildas forgjenger Agnes Gofjeld nektet nemlig plent å forholde seg til formannen Gerda Scübeler, som var gift med sogneprest Ludvig Schübeler.

Hun ble sagt opp av styret i sanitetsforeningen, men et senere styremøte omstøtte vedtaket. To påfølgende generalforsamlinger vedtok imidlertid med stort flertall å si henne opp fordi hun ikke ville forlike seg med presteparet. Dette ble starten på en strid som varte i to og et halvt år, med skittentøyvask i avisspaltene, injuriersøksmål og heftig engasjement i bygda.

Sanitetsforeningen Fram ble stiftet, som konkurrent til den allerede eksisterende foreningen, og Fram ansatte Agnes Gofjeld. Hun sa imidlertid selv opp stillingen sin i 1920, da hun giftet seg med Varteigs nye lensmann, Asmund Klungseth.

(Les om denne stridssaken i boka «Varteig kommune fra begynnelse til slutt, 1861-1991»).

Hilda Kjernsbæk fikk tre år som menighetssøster i Varteig.

for hun søkte seg over Glomma til Varteig, men Hilda sier selv noe senere at hun har mange venner og mye familie i Varteig.

Det ble trukket et lettelsens sukk både i og utenfor sanitetsforeningen i Varteig da Hilda tok stillingen. Hun hadde et svært godt renommé fra sitt virke i Skiptvet, og man så mulighetene for at situasjonen ville stabilisere seg etter noen urolige år.

Anders Bøe var leder i sanitetsforeningen, og på årsfesten på Breidablikk 21. nov 1921 understreket han «hvor nødvendig det er at have en menighetssøster som kan gaa omkring og pleie de syke baade aandelig og legemlig».

Søke gudstjenesten

I instruksene til Hilda Kjernsbæk står det at «saavidt mulig bør sykepleiersken om Søndagene ha frihet, saa hun kan søke gudstjeneste».

Videre heter det at «menighetssøsteren skal ikke være forpliktet til at vaake hos syge mer end hver tredie nat, og hun

skal hver dag faa anledning til at bevæge sig i frisk luft minst en time».

Da første menighetssøster ble ansatt i 1918, ble det bestemt at døgnpleie kostet 50 øre. Fire år senere ble prisen satt til en krone pr. døgn. «Ubemidlede og trængende betaler intet.»

Stor tilfredshet

Ut fra styreprotokollen er det intet som tyder på annet enn at det var god tone mellom Hilda Kjernsbæk og sanitetsforeningen, og stor tilfredshet i bygda med arbeidet hun gjorde. Inntil det ble en pinsevekkelse over distriktet i 1923-24.

Evangelistene Almar Evensen og Lars Gulbrandsen ble værende i distriktet lenge, og vekkelsen gikk over både Varteig, Rakkestad og Skiptvet. Mange valgte å følge pinsevennene, og i løpet av 1924 var det voksendåp i Glomma åtte ganger. Den siste så sent som 28. desember.

Gulbrandsen uttalte til pinsevennenes blad «Korsets Seier» at «man paadrar sig ingen sygdom ved at gjøre Guds vilje, men det er lægedom!»

Hilda blir pinsevenn

Det var i 1924 at Hilda Kjernsbæk valgte å gå over fra statskirken til pinsevennene. Trolig tok hun voksendåp på høsten dette året. I alle fall ble det en sak for styret i sanitetsforeningen 8. november.

Flere menighetssøstre i kortere engasjement

Sanitetsforeningen var i knipe etter den harde striden med foreningens første menighetssøster Agnes Gofjeld. På årsmøtet i foreningen 7. desember i 1919 ble det opplyst at stillingen var lyst ledig tre ganger, uten respons. Styret hadde også kontaktet formannen i Menighetssøstrenes landsforening og bestyrerinnen av Menighetssøsterskolen om bistand, men «uten noget resultat».

Hansine Sandtangen vikarierte i stillingen en kortere tid, etterfulgt av Ingrid Knatterud, før Hilda Kjernsbæk ble ansatt i styremøte 5. desember 1921.

Dette bildet er tatt mens det enda var god tone mellom sanitetsforeningens styre og Hilda Kjernsbæk. Foran til høyre står sanitetsforeningens leder Anders Bøe sammen med kona Annette. Bak til venstre står Hilda Kjernsbæk. Bak til høyre Thore Pedersen Bøe, far til Anders. Bildet er tatt i bislaget på gårdsnummer 3028, bruksnummer 2 Nestu-Bøe, gården til Annette og Anders.

Der står det i protokollen: «Da menighetssøster Hilda Hansen Kjernsbæk har døbt sig som voksen og dermed udtrådt av statskirken, finder styret det mindre passende at beholde hende som menighetens søster. Styret enedes da om at oversende saken til generalforsamling.»

Anders Bøe var formann i sanitetsforeningen i denne perioden. Han hadde riktignok meldt forfall til dette styremøtet, men støttet oppsigelsesvedtaket i senere møter. De fire som fattet vedtaket var Anna Berg (viseformann), Marius I. Hasle, Lars Bøe og Julie Jellum.

Blir sagt opp

Generalforsamling i sanitetsforeningen holdtes to uker senere på Breidablikk. Der ble saken lagt fram for møtelyden, med styrets innstilling. Johan Bødalen så muligens faren for at en debatt i forsamlingen fort kunne flyte ut. Iallfall foreslo han at saken skulle «tilbakesendes til styrets avgjørelse». Dette ble da også vedtatt med stort flertall.

Ikke uten temperament

Vigdis Skaar Nygaard skrev for noen år siden en presentasjon av sin grandtante Hilda Kjernsbæk. Der forteller hun at Hilda hadde en lun væremåte, ofte med en god replikk, og en egen latter, men hun var ikke uten temperament.

Historiene gikk i familien om den myndige tanta som ble tilkalt når guttene i bygda sloss. «Man sa at hvis en ikke fikk tak i lensmannen, sendte en bud på søster Hilda, og da gutta så henne, roet de seg. Hun hadde kjent dem fra de var små, kanskje tatt imot dem ved fødselen», skriver Skaar Nygaard.

Styret drøydde ikke lenge med å føre saken videre. Allerede i forlengelsen av årsmøtet samlet styret seg, og fastholdt enstemmig sin tidligere beslutning. De ønsket ikke å bruke Hilda Kjernsbæk som menighetens søster «paa grund af at hun har taget voksen daab hvorefter opsigelse bliver at sende hende fra Mandag den 24-11-24».

Maren Hestehagen var styremedlem, men var ikke til stede i dette møtet. I hennes sted møtte varamedlem Augusta Hasle. De som har signert protokollen

Johan Bødalen foreslo å gi styret fullmakt til å avgjøre saken mot menighetssøsteren.

Sviktede økonomi

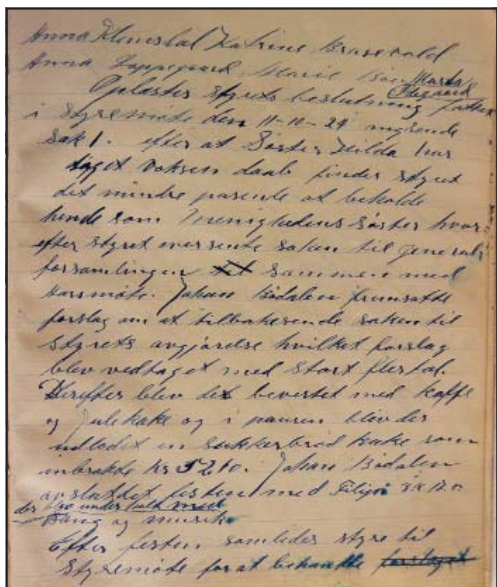
Sanitetsforeningen i Varteig slet etter hvert med å ha økonomi til å lønne en menighetssøster. I protokollen fra styremøte 19. april 1926 heter det at «foreningen er basert på frivillige bidrag og disse uteblir».

Styret vedtok derfor enstemmig at sykepleiersken måtte sies opp fra dags dato. På slutten av året sa man også opp hennes leilighet i Bygdehallen, og styret vedtok at det materiell som fulgte stillingen skulle lånes ut til «de som trønger disse instrumenter».

Aktiviteten i sanitetsforeningen sank drastisk etter dette. Riktignok kom det henstilling fra fattigstyrets formann om at foreningen igjen måtte få ansatt menighetssøster, men det skjedde aldri. I stedet gikk foreningen i 1928 i dvale.

er Anders Bøe (formann), Anna Berg (viseformann) og styremedlemmene Julie Jellum og Marius I. Hasle.

5. februar året derpå vedtok styret å lyse ut stillingen i indremisjonens blad

«For fattig og rik», og 7. april ble Jenny Finstad ansatt.

Meningsløst

Hilda Kjernsbæk fikk tre måneders oppsigelsestid, og måtte dermed fratze stillingen 24. februar i 1925. I et innlegg i avisene Glommen og Sarpen 10. januar skriver hun at hun akter å fortsette som sykepleier i Varteig, men da i privat regi. «Jeg ofrer meg helt frivillig for mitt kall», uttalte hun.

«Jeg har så mange av mine venner og slektninger i Varteig. Og etter samtale med flere både medlemmer og ikke-medlemmer kan jeg opplyse, at de synes det er meningsløst at jeg skal forlate bygden bare for dette (at hun hadde tatt voksendåp, red.anm.)», skriver hun i innlegget.

Fra årsmøteprotokollen, der styret fikk fullmakt til å avgjøre oppsigelsessaken.

Foreningen reorganiseres

På ettervinteren 1940 ble det gjort forsøk på å blåse liv i sanitetsforeningen igjen, etter at den hadde ligget nede i tolv år. Krigsutbruddet satte imidlertid en stopper for dette. Foreningen ble først revitalisert etter krigen, med ekstraordinær generalforsamling 16. oktober i 1945.

Også da ble det arbeidet for å ansette en menighetssøster, men det meldte seg ingen søkere fordi det var stor mangel på utdannede sykesøstre like etter krigen. I stedet ble det satsset på husmorvikar (les om Astrid Lindemark på side 12).

Aktiviteten i Varteig Sanitetsforening var stor og formålene mange. Etter hvert sviktet imidlertid rekrutteringen og medlemsmassen ble eldre. 26. februar i 2002 ble derfor foreningen nedlagt.

(Se artikkel om Varteig Sanitetsforening 75 år i Inga for 1989.)

Elske våre fiender

Vi sakser følgende fra hennes innlegg i de to lokalavisene:

«Siden Gud har fylt mig med slik kjærlighet til mine medmennesker, så må jeg si at Kristi kjærlighet tvinger mig.

Vi skal elske våre fiender, velsigne dem som forbander, gjøre dem godt som eder hater, og bede for dem som gjør eder skade og forfølger eder. Da min stilling som sykesøster er et kall fra Gud som er mig betrodd, så akter jeg ved Guds nåde

Faksimile av innlegget som Hilda Kjernsbæk hadde i lokalavisene etter oppsigelsen.

FRA LÆSEKREDSSEN.

En ny liten sykepleierske-strid i Varteig.

Til Varteig menighet!

Underegnede vil herved be om plads til nogen linjer i Deres blad.

Da jeg av styret i Varteig-sanitetsforening er opsagt paa den maatte at jeg ikke kan være menighetssøster længer paa grund, av at jeg har tat vokgen daab. saa oplvsr jeg herved følgende:

Da jeg har saa mange av mine venner og slægtninger her i Varteig-og efter samtale med flere baade av medlemmer og ikke-medlemmer, som synes det er meningsløst at jeg skal forlate hygden og siden Gud har fyldt mig med slik kjærlighet til mine medmennesker, saa maa jeg si at Kristi kjærlighet tvinger mig til at bli. Vi skal elske vore fiender, velsigne dem som os forbander, gjører dem godt som os hater og be for dem, som gjør os skade og forfølger os, Matt. 5—44.

Min stilling som sykesøster er et kald fra Gud som er mig betrodd, og derfor agter jeg ved Guds naade, at fortsætte som før. Jeg har faat mere av det rette og villige tjenersind.

Efter den 24. februar dette aar ofrer jeg mig helt frivillig for mit kald, uten fast løn og er villig til at være til hjælp, for hvem som vil ha mig i hele Varteig.

Varteig den 9. januar 1925.

H i l d a K j e r n s b æ k .

å fortsætte som før. Jeg har fått mere av det rette og villige tjenersinn.»

En felles Gud?

Fra Varteig kom det verken støtteerklæringer eller motsvar til Hilda Kjernsbæks avisinnlegg. Derimot kunne man tre dager senere lese et anonymt innlegg fra en skjebring i Glommen.

Signaturen O.H. etterlyser i innlegget den rette kristendom. *«Man skal ikke gå irecte med et menneske, som handler efter sin samvittighet, for man skal lyde Gud mer enn menneskene. Og hvad ondt kan det være i, at en voksen doper sig, når han føler kaldet dertil fra Gud? Da er det stor synd ikke å lyde kallet»,* skrev vedkommende.

«Og har denne søster ikke forbrutt sig på noen annen måte enn ved at hun har døpt sig, så kan visst vartingene med god samvittighet beholde henne. Man har vel en felles Gud i Varteig også.»

Og avslutningsvis i innlegget: *«Og så fortjener en slik barnhertighets søster, som bare opofrer sig for sine medmennesker, en annen oppmuntring enn å bli såret på denne måte. Tenk over dette.»*

Tette bånd

I boka «Varteig kommune fra begynnelse til slutt, 1861-1991» minner Martin Dehli om de tette bånd som var mellom Kirken og sanitetsforeningen. «Foreningen var jo nærmest å betrakte som en arbeidsgren i statskirkemenigheten», uttaler Dehli.

Forbindelseslinjene var sterke mellom kirke og sanitetsstyret i Varteig. Både Marius Hasle, Lars Bøe og Anders Bøe var sentrale personer i kirke og menighetsliv, og alle tre også sterkt engasjert i indremisjonens arbeid i bygda. Anders Bøe var i tillegg i mange år det man betegnet som prestens nærmeste medarbeider.

Samarbeid over elva

Pinsevekkelsen som gikk over blant annet Varteig, Os og Skiptvet i 1924 førte til et nært samarbeid på tvers av Glomma. Ungdomslokalet Åsheim i Vidnes ble innkjøpt i 1924 som et samarbeid mellom pinsevenner i de tre områdene, og pinsemenigheten ble organisert året etter.

I ledelsen satt Arnt Gressløs fra Varteig, Karl Lia fra Os og Alfred Svartdahl og Kristian Kjernsbekk fra Vidnes.

Senere ble det egen virksomhet både i Os og i Varteig.

Ikke av de mørkeste

Fylkeshistoriker Sven G. Eliassen belyser oppsigelsen ut fra den skjerpning av standpunkter som var mellom frimenigheter og statskirke for et århundre siden. – Det var stor grad av polarisering og ensretting, og ofte var det de mer ytterliggående kristne som søkte ut, poengterer Eliassen.

Derfor er han ikke overrasket over oppsigelsen av Hilda Kjernsbæk. – Den måtte nesten forventes, sier han.

Han understreker for øvrig at Varteig ikke på noen måte var av de mørkeste stedene når det gjaldt forholdet mellom kirke og eksempelvis pinsevennene. – Det var nok andre steder i Østfold hvor frontene var steilere, sier han.

De vanntette skott mellom kirke og frimenigheter holdt seg i enda noen tiår etter striden om menighetssøsteren i Varteig i 1924. – Etter andre verdenskrig myknnet det imidlertid opp. Prestene fikk

svakket sin autoritet, og frimenighetene mistet sin polarisering, påpeker Eliassen.

Likevel var det først ut på 1960- og 1970-tallet at liberaliseringen for alvor tok til, og prosessen startet med samarbeid og økt forståelse mellom kirkesamfunnene.

Hjem til Skiptvet

Selv om Hilda Kjernsbæk ønsket å fortsette på privat basis i Varteig, var det nok ikke så lenge hun ble værende i bygda etter at hun var sagt opp fra stillingen i sanitetsforeningen. Hun vendte tilbake til Skiptvet, der hun fikk leilighet i pinsevennenes forsamlingshus Åsheim.

I Skiptvet virket hun i flere tiår som sykesøster. Først hadde hun folk i privat pleie, senere ble hun ansatt av kommunen. Blant annet var hun helsesøster i Skiptvet.

Hun sto i stillingen fram til 1959, da hun gikk av med pensjon ved fylte 70 år. Helsa var fortsatt god, og derfor tok hun på seg oppdrag for kommunen også etter fratredelsen.

Hilda hadde for øvrig pleietrengende innlosjert på Åsheim, der hun bodde. Det gjaldt både mens hun virket i egen regi, og senere da hun ble kommunalt ansatt.

Hilda Kjernsbæk fotografert på sin 80-årsdag i 1969. Hun var en rank dame med kvikk replikk.
Foto: Knut Øyvin Skaar.

Kongen lo

Hilda Kjernsbæk ble hedret med Kongens fortjenstmedalje i sølv for sin innsats. Etter tildelingen var hun på Slottet i audiens. Grandniese Vigdis Skaar Nygaard skriver i en artikkel at Hilda underholdt kong Olav med historier fra sitt virke som sykesøster «i den grad at han slo seg på knærne og lo, og det likte naturligvis Hilda godt».

Hilda Kjernsbæk døde på Åsheim i Skiptvet 21. sept i 1977. Hun var ugift og har ingen etterkommere etter seg.

Kilder:

Varteig Sanitetsforeningens protokoller
Avisene Glommen og Sarpen

«Søster Inga Kjernsbekk 1889-1977»
(Vigdis Skaar Nygaard)

«Varteig kommune fra begynnelse til
slutt, 1861-1991» (Martin Dehli)

»Skiptvet herred 1814-1914» (Anton
Skipperud)

«Og Herren virket med – pinsebevegelsen
gjennom 75 år» (Oddvar Nilsen)

HØGHEIM Forsamlingslokale til utleie

Furuholmveien 12

Trivelige lokaler
Kan deles i to mindre saler +
lekerom/oppholdsrom

Fin beliggenhet og uteområde
Stor parkeringsplass

Fullt utstyrt til 90 personer
Gode kjøkkenfasiliteter

Interessert? Ta kontakt:
Wenche og Per Brattset
Tlf 92684849 / 90753371

Freddy Mathisen as
MÅSKINENTREPRENØR

95775477 - 90856772

SARPSBORG

Margrethe fra Knatterud, første jenta fra Varteig som tok Studenten

Til tross for at tyskerne fylte opp gården under okkupasjonen, fullførte Margrethe Berg realskole og gymnas ved Sarpsborg Høiere Almenskole.

Kunnskap er en lett bær i alle livets situasjoner. Margrethe Louise Knatterud likte seg godt på skolen og fullførte løpet fram til Examen Artium, eller Studenten, som det også ble kalt. Som den første jenta i Varteig.

Margrethe Louise ble født på Knatterud 11. februar 1926. Foreldrene var Alma, født Kokkim, og Sigurd Knatterud. Hun vokste opp som enebarn og det lå i kortene at hun med tiden skulle overta den betydelige eiendommen

Som vanlig både før og etter siste verdenskrig var det husdyr på gården, kuer, griser, høner. Til gården hørte det en del skog, slik at skogen var en viktig del av næringsgrunnlaget. Alma var ei grepa bondekone som hadde hånd om husstell og fjøs, og alle gårdene holdt seg selv med poteter, kål og kålrot og andre grønnsaker. Det var selvberging som gjaldt. I boka Norske Gårdsbruk fra 1942 står Knatterud, gnr 32, bnr 2 og 17 i Varteig, oppført med 150 dekar dyrka jord og 1700 dekar skog, 3 hester, 14 storfe, 7 ungfø og 6 griser.

(Les mer om Knatterud i Inga 2001)

Margrethe Knatterud, senere Berg, med den sorte, fjonge studentluea etter Examen Artium i 1946. Foto: Polyfoto

Hesteskysst første skoledag

- Hvordan var din første skoledag?
- Pappa kjørte melka i melkespann med hest og vogn til Ise Meieri, så jeg satt på med ham og gikk av ved lærergården på Sikkeland. Det var ingen som fulgte meg, jeg måtte klare meg selv. På skolen måtte vi stille oss opp i en rekke før vi ble ropt opp og marsjerte inn. Min første lærerinne var Aminda Erlandsen, hun var veldig bisk mot oss ungene; og hun gjorde forskjell på ungene alt etter deres bakgrunn. Vi likte henne ikke! Sier Margrethe med et glimt i øyet.

Klasserom i storstua og do i uthuset

På lærergården bodde lærerekteparet Inga og Olav A. Kjærland med sine barn. De hadde måttet avgi storstua, husets største rom, til klasserom med pulter og kateter. Og i låven var det utedo, det var alle vant til!

- På Sikkelandskolen gikk vi de tre første årene annenhver dag i småskolen, deretter gikk vi over i stor-skolen på Klemsdal med lærer Kjærland. Skolen på Klemsdal var ei lita stue (revet nå, se Inga 2014) som var bygget midt i kuhavna på Klemsdal.
- Gikk du alene langs skoleveien?
- Det var andre fra samme kroken, både fra Årbu og Tomte; det var å traske landeveien i all slags vær, hvis vi ikke var så heldige å få skysst med hest og vogn.

*Knatterud gnr 3042, bnr 2
fotografert på 1940-tallet.
Eier av bildet: Margrethe Berg*

Margrethe var skoleflink

Margrethe var flink på skolen, og etter barneskolen begynte hun på realskolen på Sarpsborg Høiere Almenskole på Sandesundsveien i Sarpsborg etter å ha blitt konfirmert i 1940. Hvordan synes du det gikk?

- Jeg synes ikke at jeg lå noe etter byelevene faglig, lærer Kjærland var i grunnen en god lærer, selv om han ikke kunne synge! Og ofte tok han oss med ut i naturen for å lære oss om trær og blomster. Jeg husker vi også gikk på skøyter på Isesjø, det var beksømstøvler og skruskøyter som gjaldt.
- Men på realskolen fikk vi jo nye fag, både engelsk og tysk. Det gikk jo det også! Og på gymnasiet hadde vi også fransk og gamal-norsk. Lærer ikke ungdommen det nå til dags?

Skoleelev under okkupasjonen

Men en dag hun kom hjem fra skolen i mars 1944 sto tyskerne i tunet. Foreldrene fikk kort tid på seg til å flytte ut av storstua. Inn flyttet tre tyske offiserer og i bryggerhuset syv menige soldater. Også på de andre gårdene i Knatterud-kroken tok representanter for okkupasjonsmakten seg til rette. Det skulle bygges en stor militær post med brakker og stor kanon ved jernbanen ved Knatterud. Heldigvis slapp fru Alma å ha tyskerne i husholdningen, de fikk mat fra et feltkjøkken på Mysen.

Det ble en vanskelig tid, med en vanskelig balansegang. Margrethe, som alt kunne litt tysk, kunne snakke med tyskerne, som fortalte at de kom fra Østfronten i Russland hvor krigen gikk dårlig og luseplagen var forferdelig, de syntes oppholdet i Norge ikke var så verst.

- Men det var lang vei til gymnasiet på Sandesundsveien?
- Jeg brukte toget, jeg kan ikke huske at jeg var redd, selv om det var bekmørkt om vinteren og en bråte tyskere som også brukte toget. Men ofte overnattet jeg hos en tante, Jenny Knatterud, fars søster, som drev kolonialbutikk, blant annet i Kirkegaten i Sarpsborg.

Turte ikke ta med presten på festen

Margrethe tok Examen Artium på engelsklinjen våren 1946. Ved russe-

Et koselig bilde fra Knatterud, Margrethes foreldre, Alma med hunden og Sigurd med hesten, foran det gamle våningshuset. Foto: Privat

Kunnskap er en lett bær å bære, Margrethe har alltid vært glad i å lese.
Foto: Liv Ø. Hauge

dåpen i Kulås det året var jubelen stor over bestått eksamen, og at krig og okkupasjon var over. Som fadder ved seremonien spurte familien sokneprest Trygve Lavik. Men de turte ikke ta ham med på studenterfesten i Festiviteten, så de gikk alle og spiste middag på et hotell!

Etter Studenten begynte Margrethe på sekretærlinja i Fredrikstad, men det var ikke noe for henne. Da ble det handelskole i Fredrikstad i stedet og deretter jobb på «papirkontoret» på Borregaard hvor fakturaer for papirsalg ble sendt til kunder over hele verden. Men allerede da lurte en kjekk, ung mann i bakgrunnen.

Forlovelse og bryllup

Da Margethe gikk for presten ble hun kjent med Julius Berg fra Furuholmen Ovaskogs. De giftet seg 17. juni 1950 etter å ha forlovet seg i julen halvåret før. Det var vielse i Varteig kirke og bryllupsmiddag med langbord i stuene på Knatterud etterpå. Da var hovedbygningen restaurert og de unge fikk leilighet i annen etasje.

I 1950 giftet Margrethe Knatterud seg med Julius Berg. Brudepiker var Bodil Eriksen (Elgum), t.v. og Liv Jorun Østtorp (Hauge).

Foto: Polyfoto

- Hvordan gikk det med jobben da dere giftet dere?
- Det var ikke vanlig i 1950 at gifte kvinner hadde stilling etter at de giftet seg, det lå i kortene at de skulle være hjemmeværende. Så jeg sluttet, men har angret mange ganger, det var en god jobb.

Travelt liv

Men det var nok å gjøre, de overtok gården (i Julius sitt navn, enda det var Margrethe som var odelsjenta) i et travelt liv. I 1952 kom datteren Inger-

Lise, og i 1964 kom datteren Lillian. Julius fikk jobb på ligningskontoret og siden som kommunekasserer i Varteig fra 1956-1991. Underveis forsvant husdyra på gården og det ble bare korn- og skogsdrift.

Da mamma Alma plutselig døde i mai 1961, var det et stort tap, ikke minst for pappa Sigurd og resten av familien. Sigurd gikk bort i 1974.

Første kvinne i kommunestyret

Om Margrethe var første jente fra Varteig som tok Studentene, var hun først ute også med å bli valgt inn som første kvinne i Varteig kommunestyre ved valget i 1967. Hun ble valgt inn for Senterpartiet. Hun delte æren med Astrid Gressum, f. 1930, som ble valgt inn fra Arbeiderpartiet.

I alle år har Margrethe vært et ivrig medlem i Varteig Bondekvinnelag, ikke som leder, men med mange års innsats som sekretær og kasserer. Nå heter laget Varteig Bygdekvinnelag siden 1993, og Margrethe sier hun vil være medlem til sine dagers ende, akkurat som mamma Alma, som var leder i mange år i de første vanskelige årene etter siste verdenskrig.

- I Bondekvinnelaget snakket vi alle sammen, sier Margrethe.

I dag drives Knatterud av barnebarnet Thomas Fløviken og hans familie. Men generasjonene skifter, og våren 2015 opplevde Margrethe å miste sin Julius etter en tids sykdom, etter å ha bodd de siste årene sammen i leilighet på Bergbyveien Østaskogs.

Margrethe har alltid likt å lese; det er en stor trøst i bøker, ved siden av besøk av barn, barnebarn og venner.

(Samtalen med Margrethe fant sted i mars 2017.)

Margrethe Berg i sitt hjem i boligen ved Bergbyveien. Foto: Liv Ø. Hauge

ISEBUSSEN

TRYGG OG TRIVELIG TRANSPORT

Frode Bredholt, Ise

tlf. 916 50 063.

Øistein Bøe:

Foreningen er nedlagt – men møtene fortsetter

Misjonssambandets folk i Varteig er av det utholdende slaget. Foreningen ble formelt nedlagt i 2003, etter 98 års drift. Men fortsatt samles «Sambandet»s venner til møter, og på disse fjorten årene er det samlet inn godt over en halv million kroner.

Varteig Kinamisjonsforening ble stiftet hos Pernille og Erik Kokkim 15. mars i 1905. Foreningen drev solid i 98 år, kun med et navneskifte etter andre verdenskrig da organisasjonen måtte forlate Kina etter revolusjonen i landet.

Kinamisjonen fra 1905 ble i 1945 til Misjonssambandet, og under det navnet fortsatte driften i nesten 60 år til. På årsmøtet 12. januar i 2003 måtte man imidlertid gå til det tunge skritt å nedlegge foreningen. Ikke på grunn av svikt i oppslutningen, men fordi det ikke var mulig å finne noen til å ta på seg styrevervene.

Nedleggelsen godkjent

Vedtaket på årsmøtet ble rapportert til Oslo krets av Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM), og foreningens beholdning ble også overført til kretsen. Likeså ble samarbeidspartnerne Alpha-

komiteen i Varteig og Hasle Menighets-senter informert om at virksomheten i Varteig Misjonslag var opphørt.

På dette tidspunkt fantes det ikke noe i NLMs regelverk som regulerte hvordan en lokal forening skulle nedlegges. Stifterne av kinamisjonsforeningen i Varteig i 1905 hadde neppe sett for seg at driften skulle opphøre, så det fantes heller ingen bestemmelser i foreningens egne statutter.

I et brev fra NLM, Oslo krets på nyåret 2004 skriver imidlertid områdearbeider Rolf Kristian Skaar at kretsen ikke hadde noen merknader til måten nedleggelsen foregikk på.

Virksomheten fortsetter

Brevet var stilet til de tidligere medlemmene i Misjonssambandet i Varteig. Der heter det at ettersom «årsaken til nedleggelse skyldtes mangel

Misjonssambandet lever videre i Varteig, fjorten år etter vedtaket om nedleggelse. Dette bildet er tatt på møtet palmesøndag, der NLMs områdearbeider Frode Granerud og kona Beate deltok. Foran fra v.: Lindis Sletner, Astrid Lunde, Lene Bøe, Solfrid Aarum, Berit Glenne, Solveig Skaar og Elisabeth Bøe. Bak fra v.: John Arne Sletner, Beate Granerud, Frode Granerud, Frank Glenne, Rolf Kristian Skaar, Alf Glenne, Gunnar Aarum og Arne Bøe.

Foto: Øistein Bøe.

Pernille og Erik Kokkim åpnet hjemmet sitt for stiftelsesmøtet for Kinamisjonen i Varteig i 1905. Foto: Karlsson, Sarpsborg. Eier av de gamle bildene: Varteig Historielags Fotosamling.

av lederteam, synes kretssekretær, foreningssekretær og undertegnede det gav grunn for å tilby hjelp over en periode, i et forsøk på å vurdere muligheten for videre drift».

«Undertegnede» var altså Rolf Kristian Skaar fra Tune. Han hadde allerede på kretsens vegne tatt ansvaret for å gjennomføre de møtene som var planlagt av det gamle styret for 2003, med god hjelp av lokale medarbeidere til den praktiske gjennomføringen.

Det ble også Skaar som tok ansvaret for å drifte foreningen videre. Selv etter at han pensjonerte seg fra deltidsstillingen i Misjonssambandet, har han fortsatt de månedlige møtene på Breidablikk. – Vi vurderer videre drift fra år til år, sier han.

Også en ytre misjon

Når Varteig Kinamisjonsforening så dagens lys i 1905, var nok det som følge av den vekkelsen som gikk over bygda. Den hadde utvilsomt forsterket synet på behovet for både en indre og en ytre misjonsvirksomhet.

Indremisjonen hadde tradisjon i bygda helt tilbake til 1860 (se *Inga 2012*, s. 35). Nå fikk man også en for-

ening med fokus på ytre misjonen.

Stiftelsesmøtet 15. mars ble holdt på Kokkim hos Pernille Nielsdatter (født på Skaen i Skjebergdalen i 1830-død i 1918) og Erik Paulsen (født på Strømnes i Tune i 1822-død i 1917).

(*Les gårdspresentasjonen om Kokkim og historien om Erik i Inga 2013.*)

Det ble ikke ført møteprotokoll for foreningen før i 1911, så vi kjenner ikke til virksomheten de første årene. Vi vet imidlertid at blant stifterne var Godthart Kokkim, Johan Haltuft og emissær Johan Nilsen. Hvem som ble valgt inn i det første styret, og hvem som var formann, vet vi imidlertid ikke.

Bryllupsfesten som ble vekkelsesmøte

Det gikk en vekkelse over Varteig da Kinamisjonen ble stiftet i mars 1905. Vekkelsen startet under et bryllup på Snoppestad 3. februar. Eldstedatteren Anna skulle gifte seg med sin Henrik. Det ble en bryllupsfest utenom det vanlige, ettersom selskapet utviklet seg til å bli et vekkelsesmøte. Både brud og brudgom var blitt omvendt like før bryllupet, og de hadde et ønske om å holde bryllupsfesten i en kristen ånd og stil.

Andre ville det annerledes, og gikk i gang med å rydde låven for vogner og redskap. Her skulle dansen gå lystig, vinterkulda til tross. Det ble imidlertid ingen ting ut av dansefesten. I ettertid blir hendelsen beskrevet slik: *”Da var det som om alt skar seg. Det var ikke mulig å komme i gang.”* (Se artikkel om bryllupet i *Inga 2012*, s. 32.)

Frykten for «den gule rase»

På slutten av 1890-tallet oppsto uttrykket «den gule fare». Keiser Vilhelm II av Tyskland var først ute med å bruke uttrykket. Keiseren så Kina som et rettmessig område for tysk kolonisering. I tillegg anså han Japan som en stor konkurrent i kampen om det lukrative kinesiske markedet. Gjennom uttrykket «den gule fare», skapte den tyske keiseren en rasistisk frykt som fort spredte seg i Europa.

Frykten nådde også Varteig, og derfor var det delte meninger om dannelsen av Kinamisjonen i 1905. Johannes Thorvaldsen skriver i et festskrift for Oslo krets av NLM i 1964: *«Den gamle frykten for «kineserne» hang nok litt igjen hos somme eldre. Da det ble snakk om å slippe til den unge sørlandspredikanten Fredrik Grøvan først i 20-årene, stillet en og annen sine spørsmål. Men gamle, støe Julius Amundsen anbefalte Grøvan, og han ble godt mottatt. Det ble en god tid under hans virke og fra da av kom det mer fart i arbeidet i Kinamisjonen.»*

Fikk inn 7 kroner og 58 øre

Det første referat som er skrevet inn i protokollen er fra kinamisjonens årsmøte hos Karine og Anton Hansen på Sandtangen 10. mars i 1911. Vi leser at Anton Sandtangen gikk ut av styret, og Emil Engebråten ble valgt inn.

«Bestyrelsen» ble dermed: Lars Bøe (formann), Emil Engebråten (viseformann), Johanne Bødalen (kasserer), Erik Lunde, Georg Grythe, Augusta Kokkim og Olava Lunde.

«Møde begynte og avsluttedes med andagt.» I kollekt kom det inn kr. 7,58. Ifølge Statistisk sentralbyrå tilsvarte det pr 2016 kr 461,93. Ingen tvil om at givergleden og misjonsiveren var stor blant medlemmene.

I 1911 kom det for øvrig inn kr 129,14 i kollekter i møtene. Det tilsvarer pr

2016 kr 7.869,94. Ukjent av hvilken grunn, var dette foreningens svakeste år når det gjelder kollekter. Året før hadde man til sammenlikning fått inn kr 311,57. Pr 2016 tilsvarer det kr 18.987,44.

Medlemsmassen

Det var for øvrig 40 innskrevne medlemmer i Varteig Kinamisjonsforening omkring 1911. Disse var:

Anders E. Kokkim, Edvart A. Gryte, Marta Bø, Grethe Lunde, Matis Kokkim, Anton Kokkim, Martinius Furuholmen, Marte Sofie Lunde, Petter Hassel, Ludvik Ørka, Karoline Ørka, Anna A. Grythe, Erik Lunde, Anton G. Lunde, Gunerius Lunde, Anton Sandtangen, Karine Sandtangen, Henrik Bøhaugen, Anna Bøhaugen, Lars Bø, Johanne Bødalen,

Mina Gryte var en profetinne

I et festskrift som Oslo krets av Norsk Luthersk Misjonssamband ga ut i 1964, er mange misjonsvenner i Varteig omtalt. Skriftet ble ført i pennen av Johannes Thorvaldsen. Blant flere sentrale personer i kristenlivet i Varteig, nevner han også ekteparet Mina og Johannes Gryte. *«Det er kanskje mye å si om en landsens kvinne at hun er en profetinne. Men det ble sagt om Mina Gryte»*, skriver Thorvaldsen.

Han navngir også Martine og Ole Gryte, som *«var et elskelig ektepar med hus og hjerterom for Guds folk»*. Andre navngitte er Olga og Ludvig Kullerud, Hansine og Georg Nordengen og Martha og Lars Bøe. *«De siste var vel på en særskilt måte bærende i kristenflokken. Det var noe særpreget gudfryktig ved Martha.»*

I artikkelen blir også Maren og Tøger Kokkimbråten, Ragna og Hans Hasle, Augusta og Marius Hasle og Maren og Anders Basken nevnt spesielt, i tillegg til Peder Mørkeseth.

Georg Bødalen, Oline Engebråten, Johan Kristiansen, Kristine Kokkim, Emil Engebråten, Hans Dueholen, August Kokkim, Anna Bødalen, Elise Sagdalen, Sofus Tangen, Rikart Snoppestad, Inger Snoppestad, Elise Snoppestad, Arnt Græsløs, Ole Græsløs, Olava Lunde, Arne Hestehagen, Karl Smaaberg, Edvart Bjørnløna og Ole Rogndalen.

Medlemstallet har nok svingt opp gjennom tiårene, og nådde sin topp under andre verdenskrig. Vi leser i styreprotokollen at det i 1942 var 112 medlemmer i Varteig Kinamisjonsforening.

Fire talere m.fl.

Fra starten ble de månedlige møtene holdt rundt i hjemmene. Med en medlemsmasse på 40-50 antar vi det kunne bli trangt i mange av de små stuene. Møtene ble holdt på søndagene, og vertskapet sto for bevertning.

Møtene kunne nok bli langdryge etter dagens norm for et misjonsmøte. Det var nemlig vanlig med minst tre talere i møtene, til tider også fire og fem. I referatet fra et møte hos Hansine og Georg Nordengen søndag 14. januar 1912 har referenten endog føyd på et «*med flere*». Talere i møtet var Oskar Bjørnland, Hans Andersen, Erik Lunde, Julius Lunde m.fl. I tillegg var det åpent for frie vitnesbyrd.

Etter krigen økte for øvrig møtehyp-pigheten, og man delte inn i begrepene

misjonsmøter og oppbyggelsesmøter, i tillegg til de tverrkirkelige fellesmøtene.

Fellesmøte med Ise

Fra møteprotokollen i 1927 leser vi blant annet om en fest på Breidablikk søndag 18. september. Dette var en fest i samarbeid med kinamisjonen på Ise, og trakk fullt hus. Det var taler ved sekretær Martin Øystese, Julius Dahl og Hansine Sinding (gift med sogneprest Birger Sinding), mens det var sang av Os Sangkor og Ise Musikkforening.

Det var flere fellesmøter mellom de to foreningene på Ise og Varteig, men i mindre grad oppslutning om hverandres møter.

Fellesmøter var det også med Varteig avholdslag. 19. november 1960 ble det eksempelvis holdt møte på Breidablikk.

Hansine Sinding var blant talerne på Breidablikk.

Hedret de gamle medlemmene

Det var en del relativt unge mennesker som meldte seg inn da kinamisjonen ble stiftet i 1905. Derfor kunne Johannes Bøe med rette kalle fram veteranene på scenen da foreningen feiret 50-årsjubileet på Breidablikk andre pinsedag i 1955. I møteprotokollen er det nedtegnet at «*formannen takket for det de hadde vært for misjonen i alle de år*».

Jubileumsfeiringen startet for øvrig med gudstjeneste i kirken på formiddagen ved emissær Johan Homstvedt. Referenten bemerker nøkternt «*det var lite folk*».

Da var oppslutningen bedre om jubileumsmøtet på Breidablikk om ettermiddagen, der også Homstvedt talte. Og som det seg hør og bør var det bevertning, «*julekake og kringle som styret hadde skaffet*».

Hårreisende behandling av kvinnene

Kvinnenes stilling i Misjonssambandet var et stridstema i mange år. Først i 1997 fikk kvinnene stemmerett på organisasjonens generalforsamling.

Ingemann Glenne reiste spørsmålet på årsmøtet i Varteig Misjonslag av NLM 13. januar i 1992. Ifølge årsmøteprotokollen uttalte han at «*det er hårreisende å tenke på at de samler inn penger, men har ikke stemmerett på generalforsamlingen*».

Avtroppende formann Arne Bøe, Hauger foreslo at man skulle ta saken opp med NLM sentralt og «*be om en forklaring på hvorfor det er slik*». Det ble vedtatt at saken skulle oversendes styret, og legges fram på neste årsmøte. Det framgår ikke av styreprotokollen om saken ble fulgt opp. Trolig var prosessen sentralt kommet så langt at man ikke lenger så behovet for en henvendelse.

Referenten skriver at «*Sponbugt talte som vanlig for en lyttende forsamling, særlig ungdom, som han formante og oppmuntret på sin egen måte*».

Selv om de fleste møtene ble holdt i privatboligene, og majoriteten Ovaskogs, ble også både Kokkimskolene (Høgheim) og Breidablikk benyttet. Senere ble også Furulund brukt som møtested, når funksjonen som skolelokale opphørte med sentralskolen i 1959.

Vekkelsen under krigen

Kinamisjonen besto nok utover på 1930-tallet i hovedsak av voksne og eldre medlemmer. Vekkelsen under andre verdenskrig førte imidlertid til en betydelig rekruttering til foreningen, noe vi blant annet kan se ut fra økte inntekter.

I styreprotokollen står det å lese: «*I 1944 gikk igjen et åndens vær over bygda vår. Mange, både eldre og yngre, overga seg til Gud, og ble aktivt med i foreningen.*» Også på 1960-tallet fikk foreningen en ikke ubetydelig medlemstilvekst. «*Om det ikke var stor vekkelse, så var det en og en som kom, og ble lagt til menigheten*», står det i protokollen.

28. mai i 1945 holdt foreningen det første pinsestevnet, og dette ble siden en fast tradisjon. Fra 1952 ble det fast å avholde en møteuke på høsten, og fra 1960 var det også møteuke på våren.

Det var ofte tilreisende predikanter som deltok i møteseriene, og også til tider på enkeltmøter. Disse ble innkvartert privat hos medlemmer i foreningen.

Misjonssambandets leder lot seg døpe

Norsk Luthersk Misjonssamband sto fram til 2007 innenfor Den norske kirke. Det oppsto derfor en prinsipiell problemstilling da lederen i Varteig i 2001 lot seg døpe. «Troendes dåp», som er begrepet som pinsevevnerne bruker.

Gunnar Kullerud hadde gått på som leder i Sambandet på nyåret 2000. Under en tur til Israel høsten 2001 ble han og kona Jorun døpt. «Etter lang tids vurdering og mye bønn», som det heter i årsmøtereferatet fra 13. januar i 2002.

Kullerud tok nemlig selv opp saken i dette årsmøtet, og ville ha møtets syn på om han fortsatt sto som leder for Misjonssambandet i Varteig. Han var utmeldt av Den norske kirke, men hadde den gang ikke meldt seg inn i noe annet kirkesamfunn.

Han bekreftet overfor årsmøtet at «han ville lede foreningen i samme spor og med samme iver som nå», og med det som utgangspunkt sluttet et enstemmig årsmøte opp om at han skulle fortsette som leder.

Gunnar Kullerud er i dag aktiv i pinsemenigheten Betania Rakkestad.

Det første varsel?

Virksomheten var jevnt god i Misjons-sambandets forening i Varteig. Da årsmøtet ble holdt på Breidablikk 9. januar i 1994, viste årsberetningen for foregående år 25 møter og 38.900 kr i kollekt.

Muligens kan man imidlertid på dette årsmøtet fange det første varsel på en tillitsmannskrise i foreningen. Det hadde nemlig ikke lyktes valgkomiteen å finne noen ny formann etter at Harald Bø ønsket avløsning. Heller ikke årsmøtet maktet dette, men Alf Glenne sa seg villig til å stå som kontaktperson for et år.

Året etter tok Arne Bø, Hauger formannsjobben, men Arne T. Bø i valgkomiteen uttrykte bekymring da komiteen hadde hatt store problemer med å fylle alle ledige funksjoner. Han oppfordret til en medlemsverving.

Foreningen legges ned

Varteig Misjonslag av NLM fortsatte sin jevne virksomhet, med ulike møter og samlinger, møteserier og turer. Hver sommer var det bl. a. tur til Fangekasa Misjonssenter ved Aremarksjøen.

Aktiviteten tiltok straks inn på 2000-tallet, men til årsmøtet på Høgheim 12. januar i 2003 fikk valgkomiteen problemer. Fire av fem i styret ønsket å tre ut, og valgkomiteen maktet ikke å finne en eneste ny kandidat. Heller ikke årsmøtet lyktes i å finne kandidater til de ledige vervene.

Styret hadde drøftet saken, og leder Gunnar Kullerud refererte styrets innstilling. Der het det at dersom man ikke lyktes i å få valgt nytt styre, «*blir spørsmålet om at foreningsaktiviteten må innstilles for en tid. Kassa må gjøres opp og pengene sendes kretskontoret*».

Drøftet samarbeid

På årsmøtet ble det fremmet en rekke forslag for videre drift. Felles for dem

alle var at slike tiltak trengte en arbeidsgruppe eller styre for å føre sakene videre, og et slikt styre var det altså ikke mulig å få stablet på beina.

Det ble også drøftet sammenslåing med Misjonssambandet på Ise eller Varteig Normisjon. Dette fikk heller ikke årsmøtets tilslutning, «*da slike forhandlinger trenger styre og senere vedtak i årsmøter*», som det heter i årsmøtereferatet.

Dermed måtte årsmøtet ta den tunge avgjørelsen å legge ned foreningen. Ikke på grunn av liten aktivitet eller sviktende oppslutning, men fordi man ikke fant noen til å drive foreningen videre.

NLM sentralt og lokale samarbeidspartnere ble orientert om vedtaket. Like-så ble regnskapet fullført og foreningens konto avsluttet. Tre dager etter årsmøtet ble restbeløpet på 4.590 kr oversendt NLM, Oslo krets.

Både fra styret og årsmøtet ble for øvrig medlemmene oppfordret til å søke Misjonssambandets foreninger på Ise og i Os.

Allsidig virke

I forbindelse med denne artikkelen ble vi invitert hjem til Jorun og Gunnar Kullerud, sammen med Elisabeth og Arne Bø. Gunnar var siste lederen i Misjonssambandet i Varteig, Elisabeth og Arne hadde begge lang fartstid i styret, Arne også tre perioder som leder.

Intensjonen i nedleggelsesvedtaket i 2003 ble et tema rundt kaffebordet. Gunnar formulerer det som er synet rundt bordet: – *Dersom det kom nye krefter til, innenfor en rimelig tid, ville foreningen blitt restartet.*

Ellers strømmer gode minner på for kvartetten som forteller om driften i Misjonssambandet i Varteig. Om møter hver andre søndag i måneden, ambulerende mellom Ovaskogs og Neaskogs, mellom Høgheim og Furulund. Til større møter også Breidablikk.

Kinamisjonen på Ise stiftet i 1923

Varteig Kinamisjon fra 1905 dekket primært Ovaskogs og Neaskogs. Atten år senere kom det også Kinaforening på Ise, stiftet 8. oktober i 1923 hos Gunda og Anton Kingsrød på Skaulund.

Virksomheten Østaskogs baserte seg i stor grad på husmøter, i tillegg til leie av Betel og Betania. I 1987 fikk Ise Misjonslag kjøpe Betel av Frikirken, og i 1993 var det storstilt innvielse av nye Betel, etter omfattende utbygging og oppussing.

Det var bred virksomhet, med søndagsskole, barneklubb, ungdomsaktiviteter og møter for de voksne. Misjonssambandet på Ise har imidlertid lidd samme skjebne som mange andre foreninger. Det har vært naturlig avgang, men ingen rekruttering. Derfor består virksomheten i dag kun av to møter i måneden, i samarbeid med Hafslund og Borgen Misjonslag. Det er Elisabeth og Arne Bø som har tatt et ansvar for virksomheten. (*Se mer om Betel og misjonslaget på Ise i Menighetsbladet for Varteig og Hafslundsøy for nr. 5/2016, i Varteig Historielags serie «Før og nå».*)

Familiefester

De forteller om møteserier vår og høst med tilreisende forkynnere. Likeså fellesuka på høsten, som var et samarbeidsprosjekt mellom misjonsorganisasjonene, menighetsrådet, pinsevennene og Frikirken.

Familiefestene lørdagen i Sambandets møteuker trakk mye folk. Festene var lagt til enten Høgheim eller Breidablikk, og kunne fort samle 70 mennesker. Der var det lagt opp til et møteprogram som skulle favne både små og store,

og selvsagt med en solid pause med bevertning. «*Med gjærbakst og enkle kaker, saft til barna*», som det står i møteprotokollen.

Varteig Misjonslag deltok også i en periode i et samarbeid med flere av de andre NLM-foreningene i Sarpsborg-distriktet, der man avholdt en årlig bibelhelg.

Etter at Lillian og Odd-Åge Ågedal dro til Etiopia i 1974 som utsendinger fra Varteig, ble det et ekstra fokus på ytre misjonen i bygda. Dette ga seg solid utslag også i kollektene, minneskvartetten, som forteller at brev fra misjonærekteparet ble høytlesning i møtene.

Ville fortsette

Rolf Kristian Skaar fra Tune var områdearbeider i Norsk Luthersk Misjons-samband, med Østfold som ansvarsområde, da Varteig Misjonslag av NLM la ned virksomheten i 2003. Sambandet sentralt har imidlertid aldri formelt aviklet Varteig-foreningen.

Kvartetten som trakk fram mange og gode minner fra Varteig Misjonsforenings virke. Foran ser vi Arne Bø (t.v.) og Gunnar Kullerud. Bak Elisabeth Bø (t.v.) og Jorun Kullerud.
Foto: Øistein Bøe.

Dette er Norsk Luthersk Misjonssamband

Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM), opprinnelig Det norske lutherske Kinamissionsforbund og senere Kinamisjonsforbundet, er en frittstående kristen, luthersk misjonsorganisasjon.

Med rundt 50 000 medlemmer er organisasjonen Norges største misjonsorganisasjon. Den stod opprinnelig innenfor Den norske kirke, men i november 2007 brøt organisasjonen med Kirken etter at Den norske kirke aksepterte praktiserende homofile som prester.

Organisasjonen ble grunnlagt i 1891 for å sende misjonærer til Kina. Da organisasjonen måtte forlate Kina etter andre verdenskrig, skiftet organisasjonen navn fra Kinamisjonsforbundet til dagens navn. Norsk Luthersk Misjonssambands motto er «Verden for Kristus». (Kilde: Wikipedia.)

– Foreningen ble vedtatt nedlagt fordi man ikke klarte å skaffe ledere, men mange medlemmer ønsket at virksomheten skulle fortsette, sier Skaar. Dette ble også bekreftet i et årsmøte som ble avholdt på Bredablikk 22. januar i 2004.

– Med god hjelp fra lokale personer, har NLM, Oslo krets/Region Øst arrangert faste månedlige møter fram til dags dato. I NLMs register vil foreningen være registrert som Varteig Misjonsforening så lenge denne aktiviteten fortsetter, framholder Skaar.

Det er Rolf Kristian Skaar selv som fortsatt organiserer møtevirkomheten, og som leder møtene.

Vurderes fra år til år

Skaar sier at utgangspunktet var å hjelpe foreningen over en periode i et forsøk på å vurdere muligheten for videre drift. – Men da vi ikke

har lykket med å danne et nytt styre, fortsetter vi å drive på nåværende måte på ubestemt tid. Vi vurderer videre drift fra år til år, sier han.

Det avholdes ti møter i året, og møtene trekker et 20-tall mennesker. På de fjorten årene som har gått siden årsmøtet vedtok å nedlegge, er det samlet inn 537.692 kroner. – En pen sum, bemerket Rolf Kristian Skaar.

I tilknytning til første møtet på nyåret, blir årsmelding og regnskap lagt fram. Virksomheten blir også rapportert inn til NLM, Region Øst.

Formenn gjennom historien

Fra kinamisjonsforeningen ble stiftet i 1905 og fram til 1911 ble det ikke ført styreprotokoll for foreningen. Derfor kjenner vi ikke til hvem som satt i

Møtene i reorganiserte Varteig Misjonsforening avsluttes bestandig med bevertning. Som her fra møtet palmesøndag på Bredablikk. Her er det Rolf Kristian Skaar som skjenker i kaffe til John Arne Sletner. Bak ser vi Lindis Sletner, Berit Glenne, Beate Granerud (delvis skjult) og Frode Granerud.
Foto: Øistein Bøe

Lars Bøe, formann i Kinamisjonen i elleve år fordelt på fire perioder.

Henrik Bøhaugen, formann i seks år fordelt på tre perioder. Eier av bildet: Aslaug Strøm

styret de første seks årene. Deretter har følgende vært formenn:

Lars Bøe: 1911-1913, 1914-1919, 1927-1928, 1933-1936
Georg Nordengen: 1913-1914
Henrik Bøhaugen: 1919-1921, 1925-1927, 1936-1938
Ole Rogndalen: 1921-1923
Arnt Lunde: 1923-1925, 1938-1942
Einar S. Lunde: 1928-1931
Emil Engebråten: 1931-1933
Johannes Bøe: 1942-1945, 1952-1956, 1971-1974
Otto Brenne: 1945-1948, 1963-1965
Ole Larsen-Småberg: 1948-1950, 1956-1958
Ingemann Genne: 1950-1952, 1968-1971
Peder Bø Hauger: 1958-1960
Olav Westgård: 1960-1963
Martin Bergerud: 1965-1968
Ole L. Bøe: 1974-1977, 1980-1983
Øivind Bergerud: 1977-1980
Arne Bøe, Hauger: 1983-1986, 1989-1992, 1995-1997
Kåre Dramstad: 1986-1989
Harald Bøe: 1992-1993
Alf Glenne: 1994-1995
(kontaktperson), 1997-1999 (formann)

Arne Belsby: 1999-2000
Gunnar Kullerud: 2000-2003
(første året som kontaktperson)
Fra 2003 har Rolf Kristian Skaar ledet virksomheten i Varteig Misjonslag av NLM.

Inntektene gjennom 112 år

Inntektene i Misjonssambandet i Varteig har i all tid vært basert på kollekt og frivillige gaver. På ugiftsiden har det vært beskjedne beløp, så en svært stor andel av bruttoinntektene ble sendt til misjonsarbeidet.

Vi tar med noen eksempler på inntekter (med kroneverdien i 2016 i parentes):

1905: Kr. 136,24 (9.409,64)
1915: Kr. 189,61 (9.354,09)
1925: Kr. 567,64 (13.068,33)
1935: Kr. 257,84 (9.540,08)
1945: Kr. 636,- (13.446,86)
1955: Kr. 3.253,- (46.807,06)
1965: Kr. 3.825,- (39.234,65)
1975: 15.173,- (81.870,98)
1985: 53.370,- (125.093,48)
1995: 58.012,40 (89.302,89)
Siste driftsåret (2002) var beløpet 89.654,- (118.019,75)
Etter omorganiseringen:
2005: 32.395,- (40.779,13)
2015: 33.400,- (34.602,40)

Misjonsforeningens historie er sikret

Varteig Historielag fikk tidligere i år overlevert protokoller, regnskapsbøker og annet historisk materiell fra Varteig Misjonslag. Materiellet dekker perioden fra stiftelsen i 1905, med styreprotokoll fra 1911, og fram til nedleggelsesvedtaket i 2003. Historien er imidlertid supplert også med årene fra 2003 og fram til dags dato.

Historielagets leder Oddveig Nilsen lover at gammelt foreningsmateriell blir tatt godt vare på. – Det er viktig at lokalhistorien blir sikret, også den historien som er knyttet til organisasjonsvirket, sier Nilsen.

Nitten år som misjonærer i Etiopia

Lillian og Odd Åge Ågedal fikk til sammen nitten år som misjonærer i Etiopia, fordelt på fem perioder. – Det var jo et kall. Der vi ble plassert av misjonen, der ble vi, sier Lillian Ågedal i dag.

Lillian, med pikenavnet Bøe, er født på Hauger i 1946, med foreldre Inger og Peder Bø. I 1974 reiste hun ut som misjonær til Etiopia sammen med ekte mannen Odd Åge Ågedal (født i 1947 i Marnardal). Hun var utdannet sykepleier, han hadde sin utdannelse fra Fjellhaug Misjonsskole.

Ekteparet var utsendinger fra Norsk Luthersk Misjonssamband, og dette var selvsagt en stor begivenhet for NLM i Varteig. Endelig hadde foreningen fått sin første utsending.

«Det var en stor dag for misjonsvennene i Varteig», fastslår referenten fra avskjedsfesten som Varteig Misjonsforening avholdt for ekteparet Ågedal. Festen var lagt til Høgheim lørdag 17. august 1974, og over 100 var til stede for å ta farvel med de nyslåtte misjonærene.

Bodde i telt

I Etiopia virket Odd Åge Ågedal som omreisende evangelist og pastor, holdt kurs og drev opplæring av ledere og nye evangelister. Lillian hadde mange oppgaver i tillegg til å være mor og husmor. I perioder var hjemmet som et gjestehus for misjonærer, etiopiske

medarbeidere og turister.

Som utdannet sykepleier deltok hun aktivt i helsearbeidet der det trengtes en ekstra hand. I de fire årene de bodde i Bansa, tok hun mange turer med pasienter til sykehuset som lå 110 km unna – og det meste på dårlig vei. I tre år hadde hun også oppgaver knyttet til et lager som blant annet forsynte klinikkene i hele Sør-Etiopia med medisiner.

Krigstilstander

Ekteparet Ågedal reiste ut kort tid etter avskjedsfesten på Høgheim i august 1974. Først var det et års språkskole, før de ble satt til å bygge opp en ny misjonsstasjon i Amaro. Lillian forteller at stasjonen lå avsides, og i den første oppbyggingsfasen var ekteparet henvist til å bo i telt. Senere flyttet de inn i et skarve skur («Ringleranglehuset»), før de etter hvert fikk noe man kan kalle en bolig.

Stasjonen i Amaro inneholdt kirke, klinikk, bibelskole og bolighus, og ekteparet Ågedal ledet et betydelig nybrottsarbeid. I 1977 hersket det imidlertid krigstilstander i landet, og de måtte evakuere fra Amaro. Da utenriksdepartementet kalte kvinner og barn hjem til Norge, dro Lillian og Odd-Åge sammen med lille Oddrun hjem.

Unådde folkegrupper

Andre perioden ble på fem år, fra 1978 til 1983. Da var paret plassert i Dilla, med misjonsstasjon og bibelskole.

Lillian og Odd-Åge Ågedal fikk nitten år som misjonærer i Etiopia. Foto: Privat

Etter ett år hjemme, var de tilbake i 1984 og virket ved en eldre stasjon i Bansa. Fjerde perioden var i årene 1989-1992, da de var stasjonert ved synodesenteret i Awasa.

Under de tre første periodene i Etiopia sto ekteparet Ågedal praktisk talt alene om ansvaret for de misjonsstasjonene hvor de ble plassert. I Awasa var det imidlertid en større stasjon, med flere misjonærer. Der hadde Odd-Åge ansvaret for å holde kurs i hele Sør-Etiopia.

Etter fjorten år hjemme, dro ekteparet ut til en femte periode i Etiopia i 2006. Da ble det ytterligere to år i Awasa ved et skolesenter med 800 elever fordelt på videregående og en bibelskoleklasse. Der var de med å bygge opp og starte en ny tre-årig misjonsskole. Lillian var kasserer ved skolen. Skolen har blitt et viktig senter for opplæring av kirkeledere, evangelister og prester for hele Sør-Etiopia.

En barnegrav i Addis Abeba

Det var utvilsomt mange utfordringer som møtte ekteparet Ågedal da de kom til Etiopia i 1974. Men den største utfordringen av dem alle var nok at de mistet sitt førstefødte barn bare tre måneder etter at de kom til landet. – Vi har en barnegrav i Addis Abeba, sier Lillian.

Ekteparet fikk ytterligere fire barn mens de virket som misjonærer, Oddrun i 1976, Ingunn i 1977, Paul Roar i 1980 og Harald i 1982. Ingunn er født under et opphold hjemme i Norge, mens de øvrige kom til verden i Etiopia. Barna gikk på norsk skole i Addis Abeba, og bodde på internat der.

Det var den nasjonale etiopiske kirke som plasserte misjonærene. Lillian Ågedal sier at de primært ble plassert der behovet var størst for nybrottsarbeid, forkynnelse og bibelundervisning.

Ekteparet Lillian og Odd Åge Ågedal har siden 1999 vært bosatt på Knapstad i Hobøl.

Kjell Arne Belsby

Belsbyveien 325

1730 Ise

arnbelsb@online.no

Org.nr. 969207664

Tlf. mob. 906 87 820

Graving - Transport - Ansvarsrett

Varteig i avisene 1917

Avisstoffet i 1917 var preget både av krigens gang i Europa og av at det var trange kår i lokalmiljøet. I møter både i skolestyret og i herredsstyret kommer det fram store betenkeligheter når det foreslås noe som kan øke kommunens utgifter. Noe som må forstås ut fra at Varteig var fylkets fattigste kommune. Videre fortelles om brannen på torvmosen der et menneskeliv nær gikk tapt. Til slutt fortelles det om hvordan sosiale forhold og da særlig alkoholbruk, ble omtalt.

”Ferien maa rette sig efter onnetidene. Legemsøvelser er nytt fag”.

19. januar var det skolestyremøte. Følgende saker ble behandlet :

Skolerute for 1917: 37 uker som fordeles med 12 uker fra 8. januar til påske. 11 uker fra påske til 11. juli. I denne perioden skal det være 1 uke vårferie, 14 uker fra 16. august til 19. desember. I denne perioden skal det være 2 uker høstferie. *”Tidene for vaar- og høstferie maa rette sig efter onnetidene og bestemmes av lærerne efter samraad med tilsynsutvalgene.”*

I sak 4 ble det referert et svar fra skoledirektøren på en søknad om å utsette innføringen av ”legemsøvelser”. Skoledirektøren kunne ikke godkjenne at faget ikke ble innført dette skoleåret, men han godkjente at det ble satt til 1 time pr uke, og at øvelsene kunne foregå ute i de årstidene det lot seg gjøre. Godkjenningen gjaldt bare så lenge det ikke fantes egnede lokaler der man kunne undervise i ”legemsøvelser” inne. Skolestyret vedtok derfor at det skulle gis undervisning ute i ”legemsøvelser” 14 timer pr år i storskolen.

I sak 5 ble det referert en skrivelse fra Østaskog krets der det ble framholdt nødvendigheten av å utvide skolebygningen både pga. innføring av faget ”legemsøvelser”, og pga opprettelsen av en lærerinnepost. Skolestyret mente at en slik utbygging ville medføre store konsekvenser, og de nedsatte derfor en

komité som skulle utarbeide forslag og beregne kostnader for et tilbygg eller en ombygging av samtlige skolelokaler. Komiteen besto av Anton Kingsrød, lærer O. Tonning, presten Ludvig Schubler, O. Bergerud østre, Kristian Myraas og E. Engebraaten.

I den siste saken tok man opp et forslag om å innføre helt fritt skolemateriell som en ”dyrtidsforanstaltning”. Subsidiært ble det foreslått at man skulle innføre delvis fritt skolemateriell som en fast ordning. Det subsidiære ble vedtatt med 5 mot 4 stemmer.

Herredskassereren fikk lønnsforhøyelse.

Da Varteig Herredsstyre hadde møte 24. januar, ble det stemt over skolestyrets forslag, og forslaget om delvis fritt skolemateriell ble vedtatt mot 4 stemmer.

Herredskasserer Rikard Sælid søkte om påslag i lønnen. Han fikk bare litt over halvdelen av hva han ønsket.

Herredsstyret vedtok videre med 12 mot 2 stemmer at lærere ved sykdom skulle få fri vikar inntil 3 måneder. Ordfører Jacob Nygaard – som også var lærer - fratradte under denne saken.

I samme herredsstyremøte ble det behandlet en søknad fra herredskasserer Rikard Sælid om lønnsforhøyelse med kr 60,- pr år. Herredsstyret vedtok enstemmig en økning på kr 35,- slik at lønna ble kr 275,- pr år.

Den siste saken dreide seg om matvareforsyningen i bygda: *"Herredsstyret henstiller til provianteringsraadet at underhandle med kjøpmendene om at disse til enhver tid maatte ha paa lager provianteringsvarer, og mot rimelig godtgjørelse at handle med dem. Alle slags husholdningsvarer burde føres. For Østaskog burde man forsøke at faa en av krædsens mænd til at handle med saadanne varer."*

Vartingene ønsket at toget skulle få et stoppested i bygda.

I Sarpen 3. februar omtales en søknad om å få et stoppested for jernbanen mellom Ise og Gautestad stasjon. Det ble foreslått området ved Årbu-Tomte. Vedlagt søknaden lå en underskriftsliste der 244 oppsittere i Varteig og Rakkestad hadde skrevet under. Svaret fra distriktssjefen lød som følger: *"Linjen fra Ise til Gautestad ligger på en 8 kilometer lang strækning i en uavbrutt stigning 1:90, hvorfor for anlæg av stoppested paa denne strækningen, saaledes ogsaa paa det av ansøkerne avmærkede sted, anses utelukket"*. Det eneste stedet det etter distriktssjefens mening var mulig å anlegge et stoppested, var på en 150 meter rett og plan strekning bare

*Borregaards Brennevinshandel
Fra Sarpsborg kommunale fotosamling*

en kilometer syd for Gautestad. Men, fortsatte distriktssjefen, stedet egnet seg ikke for å anlegge sidespor. Så dermed ble det avslag. Og fortsatt var Varteig uten stoppested.

Soldater som kan drive vedhogst.

Landbruksdepartementet hadde sendt ut et rundskriv der det ytret ønske om å bruke soldater til vedhogst i private skoger. Herredsstyret gikk i mot dette, for *"det er lite sansynligt at skogeiere vil selge til uthogst paa denne maate."*

Varteig var en av amtets fattigste kommuner.

I slutten av februar vedtok herredsstyret budsjettet. Det hadde en samlet utgiftspost på kr 20.300,-. Senere på året (13.07) sto det en oversikt over antatt formue i amtets kommuner. Varteig har her den laveste antatte formue mens Glemminge tronet på toppen med en antatt formue på over det dobbelte av Varteig.

"Drukkenskap var tidligere en av bygdens værste og mest almindelige plager."

Fredag 12. april hadde Sarpen en artikkel om *"Ædrueligheten i Sarpsborg og omegn"*. Der var det referert uttalelser fra politimesteren, og sogneprestene hadde svart på en henvendelse fra Sosialdepartementet. Departe-

mentet ville vite om det var riktig at *"drikkeondet i den senere tid er tiltat i større kredse av vort land – og i tilfælde – saavidt mulig – at faa utredet hvilke skadelige følger for samfundslivet dette medfører"*. Departementet ville også vite om en eventuell økning hadde hatt innflytelse på arbeidslivet, antall foreseelser og økonomiske forhold.

Politimesteren i Sarpsborg svarer at tilstanden er stabil selv om Borregaards Brennevinshandel fører til mye drikking og tilstrømming av folk. Han svarer videre at de største negative virkningene skyldes folk utenfra – altså ikke byboerne.

I Varteig er det sogneprest Ludvig Schubeler (ansatt 1916-1918) som har svart. Han begynner med å si at han selv har bodd i bygda kort tid og ikke

ved selvsyn kan si noe om tidligere forhold. Schubeler har derfor rådført seg med lokalkjente. *"Etter deres utsagn – og det stemmer med kaldsboken –"* skriver han, *"må tilstanden sies at være bedre. Drukkenskap var tidligere en av bygdens*

Sogneprest Ludvig Schubeler (ansatt 1916 - 1918) som svarte Sarpen om edrueligheten i Varteig.

Borregaards brennevinshandel

Da Borregaard fabrikker i 1898 startet et eget brennevinsutsalg, var det med bakgrunn i den såkalte "Borregaardsretten", også kalt "Borregaardsprivilegiet". Denne retten skrev seg fra en gjestegiveri- og høkerbevilling som eier av Borregaard, amtmann Marcus Gjoe Rosenkrantz, hadde fått utstedt i 1807. Da Rosenkrantz solgte Borregaard i 1815, fulgte bevillingen med. Utover 1800-tallet var det flere rettsaker for å frata Borregaardeiere retten til å selge brennevin, men uten at det lykkes.

Mot slutten av 1800-tallet ble alkoholpolitikken mer restriktiv, uten at det ses å ha hatt noen effekt i Sarpsborg. Salget her var ca dobbelt så høyt som landsgjennomsnittet. Etterhvert som motstanden mot brennevinsalget økte, ble bevillinger for salg av øl og brennevin inndratt, og fra 1886 fikk Sarpsborg Brennevinssamlag monopol. I 1889 ble det avholdt en folkeavstemning der alle byens innbyggere over 25 år – også kvinner -kunne stemme over nedleggelse av Samlaget. Resultatet ble flertall for nedleggelse av Brennevinssamlaget.

Men avholdsfolket jublet for tidlig. Ved årsskiftet 1897/98 kunngjorde K-P Paper Pulp Co (eierne av Borregaard) at de ville åpne eget utsalg grunnet på Borregaardsretten. Dette førte til en rettsak som gikk helt til Høyesterett der firmaet ble frifunnet og Borregaardsretten ble stadfestet.

Avholdsbevegelsen ga ikke opp kampen og utover mot 1917 var det flere rettsaker. Politikammeret uttalte i 1908 at *"større del av salget foregaar utenbys"*. Utsalget fikk mer og mer preg av å være en engros-handel som sendte mye av sine varer til andre steder. En ny rettsak begrenset retten til bare å selge til *"indvaanere av Sarpsborg til dissers eget bruk i deres huse"*. Alle forventet Borregaard ville anke denne dommen, men i stedet ga didponent Nils Pedersen beskjed om at selskapet ville gi avkall på brennevinsretten, og tidlig på sommeren 1917 stengte Borregaard Brennevinshandel dørene for siste gang.

værste og mest almindelige plager. Det er saaledes ikke ret lenge siden folk hadde med brændevinsflasken til kirken”.

Imidlertid – sier presten videre – må det ikke sies at edruelighetstilstanden er bra. Særlig er han bekymret over at ungdommen forsyner seg fra Borregaards Brennevinshandel. Det drikkes på veiene, og særlig på søndager blir det mye spetakkel. Ofte samler det seg en gjeng utenfor Breidablikk. De deltar ikke i Ungdomsforeningens møter inne. Presten nevner også at det en gang ble drukket inne på Breidablikk på en konfirmantsamling. Sognepresten kan ikke si så mye om virkningene for økonomien og arbeidslivet, men mener at det er innlysende at de beskrevne forhold medfører sosial fare for befolkningen.

”Skal meldes til sygekassen selv om de ikke mottar pengelønn.”

4. mai – Annonse fra Varteig kredssygekasse.

”Alle arbeidsgivere i Varteig gjøres oppmerksom paa at hvis ikke arbeids-

tageren er inmeldt, maa arbeidsgiveren dække alle utgifter ved sygdom. Denne bestemmelse vil herefter uten undtagelse og uten avslag bli bragt i anvendelse”. Videre gjøres det oppmerksom på at tjenere og husmenn som arbeider for husbonden, regnes på samme måte som lensearbeidere og skal meldes til sykekassa selv om de ikke får pengelønn. Det betyr at disse også er forsikringspliktige.

Brann på ”måsæn”.

18.6. melder Sarpen om en brann som har vært på en torvmyr i Varteig dagen før. En arbeider på torvmyra erkjenner å ha tatt seg en røk en time før brannen startet. Arbeideren forsøkte først å slukke ilden selv, men da han ikke lykkes med det, sprang han fram til bygda og fikk varslet lensmannen. Lensmannen varslet politimesteren som rekvirerte 100 soldater fra Sarpsborg og Fredrikstads befestninger. Imidlertid hadde arbeidere ved Nes lense oppdaget røken, og med mange skogvante og kyndige folk kom de over elva for å hjelpe til. I løpet av en time

SARPEN vs GLOMMEN

De to avisene som ble utgitt i Sarpsborg i 1917, var Sarpen og Glommen. Glommen var Venstre-avis, og den som hadde flest lesere i bygdene omkring byen. Den startet i oktober 1888 og kom ut med siste nummer i oktober 1941.

Sarpen var høyreavis. Den ble utgitt i årene 1854-1942 og 1945-1991. Sarpen sto sterkest i byen og hadde mest stoff derfra. Sarpen hadde også noen år et ”undernavn”. Mest kjent er vel Dagbladet Sarpen. Fra 1914-1915 hadde avisa undertittelen: ”Nyheds- og avertissementsblad for Sarpsborg og omliggende præstegjeld”. Fra nr 54 i 1917 og til nr 54 i 1920 var undertittelen ”Østre linje”.

At Sarpen var byavis, kom tydelig fram i forbindelse med innføringen av bygdedag i Varteig. Mens Glommen hadde et eget ”Varteig-nummer” og fyldige referat fra bygdedagsfeiringen, skrev Sarpen ingen ting om dette. Derimot hadde den i september et eget ”by-nummer” der Sarpsborgs historie var ramset opp, og det var andaktsord fra sognepresten i byen.

Da bygdedagsfeiringen i Varteig i 1935 ble kringkastet, hadde Sarpen en litt nedlatende artikkel om begivenheten (Les mer annet sted i heftet).

Også i alkoholpolitikken sto de to avisene mot hverandre. Sarpen representerte en liberal linje og viste stor forståelse for Borregaards bruk av sin rett til å handle med brennevin. Som venstreavis var Glommen talerør for avholdsfolket (Les mer i rammesak om Borregaards Brennevinshandel).

Faksimile av Glommen fra lørdag 26. mai 1917 hvor en stor del av avisen var viet Varteig.

var de framme ved brannstedet og begrenset ilden ved å lage en bred gate i skogen langs et dalføre. Det berget trolig mye skog fra å ta fyr. Brannen fortærte imidlertid 14 hytter med torv som tilhørte Varteig Torvstrølag. En mann som arbeidet på mosen, holdt på å omkomme i ilden, men folk fikk heldigvis dratt han i sikkerhet. I alt brant 100 mål ned.

”Som et litet Varteig-nummer kommer Glommen ut i dag”.

26. mai var store deler av lørdags-utgaven viet til stoff om Varteig. På første side var det et kort utdrag av bygdens historie forfattet av Olav Spyde-

vold. Olaves Brusevold hadde skrevet om sang- og musikklivet i Varteig, og konstituert sogneprest Ludvig Schubeler hadde skrevet en andakt med overskriften *”Krig og fred”*. Sarpem hadde ikke stoff fra Varteig den uka.

I dagene før bygdedagen hadde avisa Glommen flere notiser om hva som skulle foregå. I dagene etter var det artikler om selve feiringen, og flere av talene var gjengitt nesten ordrett. (Les mer om dette annet sted i heftet).

Kilder:

Avisene Glommen og Sarpem 1917

O. Spydevold: Varteig- en liten bygds historie

Jan Nylén: Kampen om Borregaardsretten 1897-1917

HAGE • SKOG • LANDBRUK

SENTER
LANDBRUKSVERKSTED A.S

TELEFON: 69163302

Alt i maskiner til hage og skog

Med 50 år i tjeneste for vartinger og alle andre

Øistein Bøe:

Ekeli gnr 3004, bnr 18

Historien om Ekeli er fortellingen om et småbruk som var selveiende i nesten 70 år, før det ble tilleggsjord i 50, for så å gjenoppstå som selvstendig bruk igjen. Samtidig forteller også historien at Ekeli er en av de sist etablerte jordbrukseiendommene i bygda.

Med sine 22 mål jord og tilsvarende areal med produktiv skog, er gnr 3004, bnr 18 Ekeli en beskjedne jordbruks-eiendom, men med en rik historie. Bruket ble etablert i 1829, da Hans Thorkildsen fikk kjøpt en part i Strømnes.

Hans var fra Lunde, men hadde i 1811 giftet seg med Kari Andersdatter, en av døtrene på Strømnes. Atten år senere fikk han fradelt det som etter hvert fikk navnet Strømnesåsen. Eiere på Strømnes den gangen var to av Karis brødre, nemlig Ole og Peder Andersen.

Første eierne

Kari og Hans var altså de første eierne av Strømnesåsen, det som senere ble bruksnummer 8 Åsen, og som på folkemunne etter hvert ble hetende Hæljehytta.

Flyfoto av gnr 3004, bnr 18 Ekeli fra omkring 1990. Våningshus med garasje og driftsbygning. I bakgrunnen ser vi boligen på 3007/4 Lunborg.
Foto: Norske Flybilder A/S, Vestby.

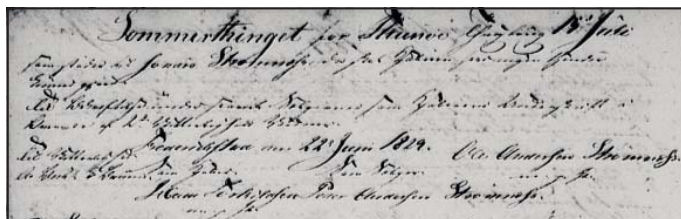
Kart som viser beliggenheten til 3004/18 Ekeli, og plassene Skogly og Bjørgum.

Kari var født på Strømnes i 1785, og Hans på Lunde to år senere. Det er ikke mye vi vet om de to, bortsett fra at Kari hjalp til hjemme på gården før hun giftet seg. Hun var eldste jente i en søskenflokk på seks, og det var gjøremål nok for henne på Strømnes.

Eika er «varemerket» på Ekeli

Navnevalget på Ekeli kan umulig ha vært vanskelig. På gårdstunet på den gamle plassen sto det nemlig ei staselig eik, og den ga altså navn til stedet da Oline og Johannes Bø etablerte seg der i 1945.

Eika står der fortsatt, som et «varemerke» for gården.

Skjøtet fra 22. juni 1829 som bekrefter at Kari Andersdatter og Hans Thorkildsen får kjøpt andelen som fikk navnet Strømnesaasen.

Hans var dreng på forskjellige gårder i bygda. Ved folketellingen i 1801 ser vi eksempelvis at Hans «Tørchelsen» er tjenestegutt hos John Olsen på Brusevold.

Kari og Hans giftet seg i 1811, og bryllupet sto på Strømnes. Da var Karis far Anders Helgesen død, men moren Marthe Olsdatter drev gården fram til Karis brødre Ole og Peder overtok i 1826. (Se gårdspresentasjon av Strømnes i Inga for 1998.)

Etablerer seg på Strømnesaasen

Da Kari og Hans fikk skjøte på Strømnesaasen i 1829, betalte de 200 spesidaler for eiendommen. Skjøtet på «Aasen» er signert i Fredrikstad 22. juni i 1829, og tinglyst 15. juli.

På gården reiser de våningshus, stabbur, et uthus og en liten driftsbygning, og de driver Åsen fram til de døde.

Kari Andersdatter døde 11. juli i 1852, Hans Thorkildsen 19. mai i 1854. Begge ble rundt 67 år. I kirkeboka har presten anført at de bodde på Strømnes da de døde, men det var Strømnesaasen som var bopel.

Ved skiftet etter Hans Thorkildsen blir eiendommen utlagt sønnen Helge for 450 spesidaler. Skiftet ble sluttet

Eiendom med mange navn

Ekeli er eiendommen med mange navn. Da stedet ble fradelte hovedbruket i 1829, fikk også denne gården navnet Strømnes i de offisielle papirene. Eller Strømnes, som navnet ble skrevet.

Senere har det vekslet mellom Strømnes, Strømnesåsen eller bare Åsen, og med varierende skrivemåte. På folkemunne ble imidlertid plassen hetende Hæljehytta, etter Helge Hansen, som var siste brukeren på den gamle plassen.

Fra skjøtet ble skrevet i 1946 og eiendommen gjenoppsto som selvstendig bruk, har navnet vært Ekeli. Bruket omfattet både bruksnummer 18 og 20 under gårdsnummer 3004, men de to bruksnummerne er nå sammenføyde.

26. september i 1854, og tinglyst hos sorenskriveren i Tune 7. november samme år.

Utlegget gjaldt foruten Helge selv, søstrene Inger og Kirsti, samt nevøene Johannes og Hans Christian Pettersen. Helges tredje søster var nemlig død, og det var hennes to sønner som ble arveberettiget på Åsen.

Dør to dager etter nedkomst

Helge Hansen var født 4. august i 1816, og var altså eneste sønnen i en barneflokk på fire. Han giftet seg 14. januar i 1859 med Birthe Marie Mathisdatter, født på Thoreby.

Brudeparet var godt voksne da de inngikk ekteskap. Helge var 42 år, Birthe Marie 38. Brudens foreldre var Kirsti Thostensdatter og Mathis Svendsen. Kirsti var fra Thoreby, Mathis fra Brunsby. De var i 1834 blitt eiere av gårdsnummer 3007, bruksnummer 4 Hytten under Brunsby, et nabobruk til Åsen. Kirsti og Mathis døde i 1857, og Birte Marie overtok eiendommen etter foreldrene, drøyt et år før hun giftet seg med Helge.

Hytten fikk senere navnet Lunborg. (Se presentasjon av denne eiendommen i Inga for 2008.)

Slik var gårdstunet på Strømnes-åsen (Åsen), senere benevnt Hæljehytta. Boligen til høyre, driftsbygning og stabbur. Stabbur og våningshus ble i 1932 gjenreist som Bjørgum. Motivet er malt i 1930 av Knut Urke.

Birthe Marie og Helge fikk 15. november i 1859 en datter. Bare to dager senere døde imidlertid Birthe Marie i barsel feber. Ekteskapet fikk følgelig en brå og sørgelig slutt, etter bare ti måneders samliv.

Datteren blir båret til dåpen 27. november, og får morens navn, innført i kirkeboka med skrivemåten Birthe Marie. Hun giftet seg 18 år gammel med Olaves (Olaus) Olsen Bergerud.

Med leid hjelp

Helge Hansen giftet seg aldri igjen, men hadde i perioder leid hjelp i huset. Ved folketellingen i 1865 ser vi at Anna M. Larsdatter fra Rakkestad var tjenestepike på bruket. Hun var 40 år, ugift, men hadde en åtte år gammel sønn, Karl Pedersen.

Ved folketellingen ti år senere var Birthe Marie 16 år og kunne stå for husarbeidet selv. Gårdsarbeidet besørget Helge alene. Livsgrunnlaget var styrket ved at det var en losjerende på bruket, nemlig 40 år gamle Hans Olsen. Hans var ugift og livnærte seg som lensearbeider.

Neste folketelling er i 1891. Da er Helge 75 år, og har formodentlig behov for hjelp i huset. Andrine Torstensdatter er husholderske for ham. Andrine var født på Kultorp i 1853 og ugift. Det var

for øvrig en viss link mellom Helge og Andrine, ettersom Andrines søster Oleanne var svigersønnens første kone.

Jordbrukseiendommen til Helge lød forresten flere navn, men på folkemunne het plassen etter hvert bare Hæljehytta, oppkalt nettopp etter eieren selv.

Helge måtte selge

Ved siden av Åsen (Hæljehytta), eide og drev altså Helge Hansen også nabo-bruket 3007/4 Hytten under Brunsby, som kona hadde overtatt etter foreldrene sine.

Helge livnærte seg og sine av det som gårdsdriften på disse to brukene innbrakte. I 1865 hadde han for øvrig en hest og to kuer på båsen.

Mye tyder på at Helge kom i en økonomisk knipe, og 6. april i 1895 ble det skrevet kjøpekontrakt der lensmann Martin Olaus Larsen på Småberg overtok Hæljehytta for 2.500 kroner. Hytten (senere kalt Lunborg) inngikk derimot ikke i salget.

Det gjorde heller ikke bygningsmassen på Hæljehytta. I kjøpekontrakten heter det at «med i Salget gaar ikke de paa Eiendommen nu staaende Huse – Kjælderen undtagen».

Helge Hansen levde den siste tiden hos datter og svigersønn på Vestre Bergerud. Her døde han 18. mai i 1900.

Etter Helges død

Jord og skog på Hæljehytta ble lagt til Småberg etter at kjøpekontrakten var skrevet i 1895. Skjøte ble riktignok

Birthe Marie Helgesdatter fra Hælje-hytta giftet seg i 1878 med Olaves Olsen Bergerud. Dette bildet er tatt i 1899, og viser ekteparet med ni av de ti barna som vokste opp på Vestre Bergerud. Ekteparet sitter midt i bildet, og foran seg har de fra venstre Margit, Sigrid, Jenny, Torvald, Anna og Hulda. Bak fra venstre står Oskar, Marius og Bolette.

ikke tinglyst før 10. november i 1900, etter at Helge Hansen var død. Det står imidlertid i skjøtet fra 1900 at «Kjøbereren har alt taget Eiendommen i Brug og Besiddelse».

Det var Helges svigersønn Olaves Olsen Bergerud som måtte undertegne det endelige skjøtet. Der står det «...idet ogsaa min Kone Birthe Marie Helgesdatter, ved hvem Afdødes Eiendomme blev indbragt i mit og hendes Fellesbo, ved at underskrive dette Skjøde giver sit Samtykke til afhændelsen».

Etter 70 år som selvstendig bruk, ble Åsen/Hæljehytta nå tilleggsjord til Småberg – for en periode på rundt 50 år.

Gift til Bergerud

Birthe Marie Helgesdatter, datter til Birthe Marie Mathisdatter og Helge Hansen, giftet seg 10. mai i 1878 med Olaves Olsen Bergerud på Vestre Bergerud. Bruden var da drøyt 18 år gammel, brudgommen nesten 40.

Olaves var født 31. august i 1838 som sønn av Marie Andersdatter og Ole Andersen Bergerud. Han hadde vært gift tidligere, idet han 6. mai i 1870 inngikk ekteskap med Oleane Torstensdatter Kultorp (født 1. november i 1849).

Oleane og Olaves overtok i 1872 halvparten av Vestre Bergerud, mens Johannes, en yngre bror av Olaves, overtok den andre halvparten, som fikk

bruksnummer 9. Disse to gårdene ble slått sammen igjen til én driftsenhet i 1968. (Se gårdspresentasjonen av Bergerud i Inga for 1999.)

Oleane og Olaves fikk to barn. Oleane døde imidlertid 4. september i 1873 av tæring, etter bare drøye tre års ekteskap, og kun 24 år gammel. Birthe Marie og Olaves fikk i sitt ekteskap ti barn. Av de tolv barna på Vestre Bergerud, var det to som døde som helt små.

Barneflokken

Oleane og Olaves hadde barna:

Inger Marie (1870-1945.)

Torvald Olai (1872-1873.)

Birthe Marie og Olaves hadde barna:

Olava Bolette (1879-1951.)

Hans Oskar (1881-1908.)

Marius Olai (1883-1965.)

Anna Matilde (1884-1887.)

Anna Matilde (1887-1903), oppkalt

etter søsteren.

Sigrid Marie (1889-1974.)

Torvald Alfred (1892-1976.)

Hulda Kornelia (1894-1984.)

Margit Amanda (1895-1971.)

Jenny Otilie (1898-1986.)

Birthe Marie døde 15. januar i 1921, Olaves Olsen 12. januar i 1926.

Tilleggsjord til Småberg

Fra skjøtet ble skrevet i 1895, ble Hæljehytta tilleggsjord til gnr 3006, bnr

4 m. fl. Småberg. (Se gårdspresentasjonen av Småberg i Inga for 2000.) Eierrekka på Hæljehytta er følgelig den samme som eierrekka på Småberg de neste 50 årene.

Martin Olaus Larsen hadde kjøpt Småberg i 1882. (Se omtale av Larsen i Inga for 1989.) Svigerdatteren Kristine overtok i 1921 og drev gården fram til 1934. Da overdro hun Småberg til sine tre barn, Martin, Oline og Ole.

Bruket gjenoppstår

I 1945 gjenoppstår gamle Hæljehytta, nå under navnet Ekeli. Skjøtet ble skrevet 29. juli 1946, men overdragelsen hadde funnet sted året før. Da hadde det gått 50 år siden plassen ble tilleggsjord til Småberg. Ekeli er følgelig en av de nyest etablerte jordbrukseiendommene i Varteig, selv om plassen tufter på gammel historie.

Det var datteren på Småberg, Oline Larsen Småberg, og ektemannen Johannes Bøe som ble de nye eierne på den gamle plassen. Kjøpesummen var 4.735 kroner. Som medeier i Småberg, eide hun en tredjedel også i eiendommen de nå ble selveiere av.

Skjøtet var undertegnet av Olines to brødre Martin og Ole. Ole ble for øvrig fra 1947 ene-eier på Småberg, etter at

Oline først ble løst ut og Martin senere døde på grunn av blindtarmbetennelse.

Oline og Johannes

Oline og Johannes hadde giftet seg 26. oktober i 1940. Johannes var født 22. januar i 1911, med foreldre Martha og Lars Bøe. Han vokste opp på gnr 3028, bnr 11 Bøe (Nordstu), som tredje eldst i en søskenflokk på seks. Martha var fra Nordstu-Bøe, mens Lars var fra gnr 3028, bnr 9 Bødalen.

Johannes var gårdsarbeider på Småberg før han giftet seg med datteren på gården. Faren Lars hadde 13. mai i 1934 giftet seg med Olines mor Kristine. Da var Kristine enke, etter at ektemannen Ole ble drept i 1919 da hesten sprang ut på Sarpsbrua. Lars var blitt enkemann i 1930 da kona Martha døde.

Oline og Johannes ble boende på Småberg de første fem årene, men etablerte seg i 1945 på Ekeli. Dette året bygde de våningshus, to år senere kom driftsbygningen og ytterligere et år senere et garasjebygg. Byggmester var Olaf Bergerud på Strømnes. Gårdstunet på Ekeli er på samme sted som bygningene på Hæljehytta sto.

Ti tomter er for øvrig opp gjennom årene skilt ut fra Ekeli, hvorav ni av dem er blitt innløst.

Traktorer som Marshall-hjelp

Gårdsdriften på Ekeli var de første årene basert på hest, men Johannes Bøe fikk etter hvert også anskaffet seg en traktor. Det var en Farmall Cub fra slutten av 1940-tallet. Traktoren lever fortsatt i beste velgående, og et skilt på Farmall'en forteller at den var et ledd i Marshallhjelpen.

Marshallhjelpen var et amerikansk økonomisk hjelpeprogram for å bistå til gjenoppbyggingen av Europa etter andre verdenskrig. En sentral del av hjelpen var å bidra til mekanisering av landbruket. Norge fikk omkring tre milliarder kroner fra Marshallhjelpen, medregnet indirekte hjelp.

Bildet er tatt omkring 2000, og viser Dagfinn Hansen og nevøen Ole Kristian Ringstad på Farmall-traktoren. Foto: Reidun Bøe Hansen

Oline og Johannes Bøe med barna, fotografert i 1965. Foran ser vi de to yngste, Toril (t.v.) og Inger. Bak fra venstre: Kari, Berit, Marit, Reidun og Bjørg. Foto: Solberg

Barneflokken

En barneflokk på sju fikk sin oppvekst på Ekeli. De to eldste er født mens Oline og Johannes bodde på Småberg, de fem siste kom til verden etter etableringen av den nye driftseiendommen.

- Berit, født 12. november i 1941. Gift med Asbjørn Trandem fra Råde, født 8. januar i 1937. De har barna Sigurd (født 19. juli i 1968), Erik (19. juli i 1969) og Ellen (18. juni i 1973).

- Kari, født 9. august i 1944. Gift med Oddbjørn Haga fra Eidskog, født 26. oktober i 1941. De har datteren Anne (23. oktober 1977).

- Reidun, født 14. februar i 1947. Gift med Dagfinn Hansen fra Bodin ved Bodø, født 19. juli i 1949. De har barna Frøydis, Dag Jørgen, Martin og Mari

- Marit Kristine, født 27. februar i 1950. Bor i Sarpsborg.

- Bjørg Martha, født 17. november i 1951. Gift med Olve Wendelbo fra Oslo, født 24. desember i 1949. De har

Oline og Johannes Bøe på ferie omkring 1962. Her med barna Inger, Toril og Marit.

barna Torger (1. mai i 1978), Helene (16. februar i 1981), Julie (8. juni i 1983) og Birgitte (4. februar i 1990).

- Toril Margrethe, født 14. oktober i 1955. Gift med Johan Ræder fra Lensvik, født 8. mai i 1953. De har barna Line (4. februar i 1986) og Sverre (13. mars i 1988).

- Inger Elisabeth, født 31. oktober i 1959. Gift med Magne Kaspersen fra Skjeberg, født 7. desember i 1957. De har barna Anders (14. november i 1987) og Ingvild (29. mars i 1990).

To kuer på båsen

Oline gikk i ungdomsårene både Haugetun folkehøyskole og Golden husmorskole. Johannes var tidlig ute i jobb. Først som gårdsarbeider, senere som bygningsarbeider ved Selmer. Lengst fartstid fikk han imidlertid som snekker og sjåfør ved Hafslund.

Veden gikk foran ferieturen

Oline og Johannes Bøes første bil var en Dodge lastebil med høye lemmer. Den ble ofte brukt på ferieturer, og det var populært å få være med på disse reisene.

Ekteparet på Ekeli var velvilligheten selv, men Johannes satte ett vilkår: Neste vinterbrenne skulle være tørr og brakt i hus før man kunne dra på tur.

Potetene skal opp av jorda på Ekeli. Bildet er tatt i 1984 og Johannes Bø får god hjelp av barnebarnet Martin Hansen (4). Eier i dag er nettopp Martin. Foto: Reidun Bø Hansen.

På båsen på Ekeli sto det vekselvis en og to kuer. De hadde også griser og høns. Oline og Johannes leverte i mange år egg til Forbruksforeningen, og Johannes var også første formann i Varteig Egglag da dette laget ble stiftet i 1948 (se artikkel om egglaget i Inga for 2013). Griser hadde de til ut på 1970-tallet.

Ekteparet var sterkt engasjert i kirke og menighetsliv, både i Indremisjonen, Misjonssambandet og ved kretslokalet Furulund. Johannes var i tillegg mangeårig søndagsskolelærer.

Eierskifte på Ekeli

I 1979 overtok Reidun Bø Hansen jordbrukseiendommen Ekeli etter sine foreldre. Skjøte ble skrevet 17. juli. Hun og ektemannen Dagfinn hadde giftet seg 4. august i 1973, og hadde bodd både i Bodø, Skjeberg og Sarpsborg før de etablerte seg i Varteig.

Parallelt med overtakelsen ble det bygd bolig i Småbergveien 15, med navnet Åsheim, på tomt fra Ekeli. Oline

og Johannes flyttet til Åsheim i 1978 mens Reidun og familien flyttet til Ekeli samme året, og overtok formelt året etter.

Johannes Bø døde 19. juli i 1985, Oline 12. juni i 1988.

Barneflokken

Reidun og Dagfinn har fire barn:

- Frøydis, født 8. juli i 1974. Gift med Stian Holte fra Nissedal i Telemark, født 7. november i 1973. De har barna Torjus (født 18. januar i 2006) og Lars (12. august i 2007).

- Dag Jørgen, født 15. mars i 1976. Gift med Gunhild Aamodt fra Malvik i Trøndelag, født 14. oktober i 1974. De har barna Åse (28. november i 2009) og Olav (23. april i 2012).

- Martin, født 8. januar i 1980.

- Mari, født 21. mai i 1982. Gift med Morten Skivdal fra Hafslundsøy, født 21. januar i 1981. De har barna Oliver (8. januar i 2002), Johannes (12. desember i 2003), Ask (15. april 2006) og Eskil (27. august 2008).

Arbeid og engasjement

Reidun har sin sykepleier-utdannelse fra Lovisenberg, og har jobbet ved både Lovisenberg og ved sykehuset i Bodø. De siste årene i yrkeslivet var hun ansatt i Sarpsborg kommune, og hadde sitt arbeid ved både Grøtterødløkka,

Atten gutter og en jente

Oline og Johannes Bø fikk sju barn, alle var jenter. Vi tviler ikke på at hver enkelt datter ble varmt tatt imot og høyt elsket.

Kan hende de to hadde humret litt, om de hadde sett den tallrike flokken med oldebarn. Her er nemlig kjønnsfordelingen snudd helt på hodet. Av de nitten oldebarna, er atten gutter og bare ei er jente. Oldebarna fra Ekeli er for øvrig i alderen null til femten år.

Reidun og Dagfinn Hansen med sine fire barn, fotografert i 2014. Fra venstre ser vi Martin Hansen, Mari Skivdal, Dagfinn Hansen, Reidun Bøe Hansen, Frøydis Bøe Holte og Dag Jørgen Hansen. Foto: Gunhild Aamodt.

Vingulmork og Eplehagen.

Dagfinn har agronomutdannelse fra Tomb, og før den tid tok han maskinførerskole for landbruk på Vikeidet i Sortland. Han drev også foreldregården i Bodin et års tid.

Etter at han og Reidun flyttet til Sarpsborg-distriktet, jobbet han først noen år ved Senter Landbruksverksted på Iseveien og ved Brandstorp Motorservice, før han og Ulrik Olseng etablerte Hagemaskiner AS. Etter 25 år har Dagfinn nå pensjonert seg, men har fortsatt sin eierandel i selskapet.

Også Reidun og Dagfinn har vært engasjert i kirke og kristenliv i Varteig. Hun var med som leder i barneforeningen Våren i 37 år, i en årrekke søndagsskolelærer og seks år i menighetsrådet. Dagfinn har åtte år bak seg i menighetsrådet, har vært leder i Indremisjonen og er fortsatt aktiv i Varteig Menighetskor.

Tredje generasjon

I 2006 kjøpte Reidun og Dagfinn, sammen med sønnen Martin, tilbake Åsheim etter at boligeiendommen hadde vært på andre hender siden Oline døde. Martin bodde på Åsheim fram til 2012 da han overtok Ekeli, mens foreldrene overtok Åsheim.

Martin er utdannet energiingeniør fra høyskolen i Grimstad, og har i tillegg

utdannelse fra Tomb. Han har også gått bibelskole i Grimstad. Martin er ansatt som rørlegger i Park & Anlegg AS.

I likhet med de to foregående generasjonene på Ekeli, er også Martin Hansen engasjert i kirke og kristenliv i bygda. Blant annet er han involvert i arbeidet ved Hasle Menighetscenter, der han også er medlem av representantskapet. Han sitter for øvrig på tredje perioden i menighetsrådet i Varteig. Martin Hansen er ugift.

Jorda på Ekeli leies bort til Geir Bøe på Hauger, og benyttes til kornproduksjon.

Bygningsarbeider

Hele bygningsmassen på Ekeli var jo ny i årene 1945-1948, slik at behovet for ytterligere bygningsarbeider ikke var til stede de første tiårene.

Reidun og Dagfinn Hansen bygde imidlertid redskapshus i 1985, reiste tilbygg til bolighuset et par år senere, og gjorde ytterligere arbeider på boligen i 1995.

Martin har de siste årene skiftet tak på låven, og også foretatt bygningsarbeider på våningshuset.

Bjørgum ble til

Da Helge Hansen solgte Hæljehytta til Martin Olaus Larsen på Småberg i 1895, inngikk kjøper og selger en avtale om at bygningsmassen ikke skulle inngå i handelen.

Det skulle imidlertid gå nesten 40 år før bygningene ble nyttiggjort igjen.

Da ble bolighus og stabbur tatt ned og gjenreist litt nord for det opprinnelige gårdstunet. Den nye boplassen fikk navnet Bjørgum, og lå på eiendommen til 3007/4 Lunborg (Hytten).

Det var et barnebarn av Helge Hansen som på den måten fikk sikret noe av bygningsmassen på Hæljehytta. Thorvald Bergerud (1892-1976), hadde overtatt Lunborg etter sine foreldre Birthe Marie og Olaves Olsen Bergerud i 1921. Thorvalds foreldre drev Vestre Bergerud og hadde selv aldri bodd på Hytten.

Thorvald bygde våningshus på Lunborg i 1929, og senere kom også garasje og hønsehus. I 1932 ble boligen og stabburet fra Hæljehytta flyttet til en tomt vest for Lunborg. Det var for øvrig Olaf Bergerud som sto for dette arbeidet. Det var også han som hadde bygd boligen på Lunborg tre år tidligere.

Ved flyttingen fikk den gamle boligen fra Hæljehytta veranda, og bygningen ble løftet en halv etasje. Utvendig er utseende i dag slik boligen framsto etter flyttingen i 1932.

Leieboere på Bjørgum

Bjørgum ble i mange år leid ut. Lengst fartstid hadde Hilmar og kona Maja (Marie) Belsby. De bodde i første etasje i det lille huset, mens Magnhild og Harald Bråthen bodde i andre etasje. Begge ekteparene ble leietakere på Bjørgum mot slutten av 1930-tallet. I andre etasje vokste husstanden med

Anne Bråthen (senere gift Rogndalen) sammen med Hilmar Belsby foran Bjørgum omkring 1948.

tre barn, Gunnar, Steinar og Anne, slik at det utover på 1940-tallet bodde sju mennesker i det vesle huset.

Trangboddheten på Bjørgum sier noe om den tids krav til bolig. Huset hadde ikke innlagt vann eller strøm, langt mindre bad eller toalett. Familien på fem i andre etasje hadde kjøkken, et bruksrom og et kott til rådighet, i tillegg til gangen.

Nært forhold

Familien Bråthen flyttet i 1949 inn i nytt hus i det som i dag er Mattisdalen 6. Datteren Anne var imidlertid astmatiker, og det viste seg at astmaproblemene tiltok i nyhuset. Derfor ble hun boende hos Maja og Hilmar på Bjørgum tilnærmet fast fram til hun var atten.

Det nære forholdet mellom henne og Maja og Hilmar illustreres vel best ved

Bjørgum slik plassen framstår i dag. Boligen og stabburet er fra Hæljehytta, som opphørte som selveiende i 1895. Foto: Øistein Bøe

at ekteparet flyttet fra Bjørgum til Anne og ektemannen Ole Rogndalen i 1973 og bodde i bryggerhuset på gården. Hilmar bodde der til han døde i 1987, mens sviktende helse førte til at Maja året etter flyttet til Vartun.

Av andre leietakere på Bjørgum nevner vi også Olga f. Bergerud og Georg Holm, og Ruth f. Bergerud og Oddvar Brenne. John Andersen bodde her fra 1956-1957 og fram til 1973

Bjørgum til Sælid

Lunborg med Bjørgum ble i 1976 overtatt av Birte Marie Christensen, en niese av Thorvald Bergerud. I fjor ble boligen på Lunborg fradelt og solgt til Ann Kristin Sælid.

Jord og skog på Lunborg med påstående bygninger på Bjørgum ble solgt til hennes bror, Johan Arnt Sælid, som tilleggsjord til gnr 3009, bnr 4 Sælid. Jorda på Lunborg var da gjennom tre generasjoner blitt leid av eierne på Sælid.

Aut. Regnskapsførerselskap

- **Forretningsregnskap**
- **Landbruksregnskap**
- **Budsjettering**
- **Lønn**
- **Skattespørsmål**
- **Årsoppgjør**

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen
Telefon 69 10 26 60 www.directa.no

Vi tar hånd om prosjektet

Vår spesialkompetanse er miljørettet prosjektarbeid innen generell infrastruktur. Spesielt gjelder dette innenfor feltene veg, vann og avløp, og da med hovedvekt på feltutbygging og saneringsprosjekter. Vi bistår også med tjenester knyttet til arealplanlegging.

Våre oppdrag omfatter alt fra skisseprosjekter via detaljprosjektering og byggeledelse til prosjektledelse.

Ingeniørfirmaet Svendsen & Co AS
Surfellingen 2, 1739 Borgenhaugen
Telefon 911 73 230 - www.svendenco.no

Øistein Bøe:

Tredukka til tante Ingrid

«Man tager hvad man haver», tenkte nok Edvard Bøe, da han for rundt et århundre siden spikket tredukker til de tre småjentene han var morfar til hjemme på Bøe.

Fortsatt lever iallfall én av dukkene videre i beste velgående hjemme hos Edwards oldebarn Reidun Bøe Hansen på Åsheim i Småbergveien 15. – Jeg vet hva denne dukka betydde for tante Ingrid. Derfor var det stort for meg da jeg fikk den i delingen etter tante, sier Reidun.

På gnr 3028, bnr 11 Nordstu-Bøe vokste det for 100 år siden opp seks barn, tre jenter og tre gutter. Guttene var Johannes (1911-1985), Einar (1914-1994) og Ole (1916-1998). Jentene var Andrine (1908-1999), Ingrid (1909-2003) og Helga (1912-2000). Foreldre var Martha og Lars Bøe.

Ingrid Bøe som fem-åring. Hun og søstrene Andrine og Helga fikk hver sin tredukke av bestefar Edvard.

Snill morfar

Marthas far var Edvard Bøe (1848-1933). Han ble tidlig enkemann, etter som kona Andrine døde allerede i 1885 (født i 1846).

Barna tidlig på 1900-tallet hadde beskjedent med leker, det gjaldt å bruke fantasien og benytte det som var for hånden. Det så nok morfar Edvard. Hjemme på gården var han nok vant til å tilvirke det man trengte fra både tre

Edvard Bøe, som laget dukker til barnebarna.

og metaller. Derfor satte Edvard seg like godt ned og spikket hver sin dukke til de tre jentene. Dukkene er fint tilvirket, og med spikerhoder som øyne.

Elisabeth'ene

Barnebarna Andrine, Ingrid og Helga fikk hver sin fine tredukke av bestefaren. Mektig populært, selvsagt – både at man fikk et sårt tiltrengt tilskudd til lekene, og at det var bestefar Edvard som hadde laget dukkene til dem.

De tre dukkene skulle selvsagt ha navn, og alle tre småjentene syntes Elisabeth var et veldig fint navn. Og i godt samarbeids ånd fikk alle dukkene samme navnet. Så når jentene lekte med Edwards tilvirkede dukker, så lekte de med Elisabeth'ene.

Betydde mye

Dukkene betydde utvilsomt mye for de tre småjentene da de var små og lekte med dem. Men bestefars presang fulgte i alle fall Ingrid gjennom hele livet.

– Tante Ingrid hegnet om sin Elisabeth til sin dødsdag. Dukka betydde

mye for henne, forteller niesen Reidun Bøe Hansen.

Både den spesielle historien og tantens kjærlighet til dukka, gjorde at Reidun satte utrolig stor pris på at hun ved delingen etter tante Ingrid fikk tredukka Elisabeth. Nå tas den godt vare på i Småbergveien, dukka som Reiduns oldefar Edvard tilvirket for et drøyt århundre siden.

Reidun Bøe Hansen med dukka Elisabeth, som oldefaren Edvard Bøe tilvirket og som lever fortsatt, et århundre senere.

Foto: Øistein Bøe

SARPSBORG

KOMMUNE

støtter det lokalhistoriske arbeidet

*Apoteket i Sarpsborg hvor du treffer
Vartinger.*

ditt apotek

– vi gir deg bedre helse

SARPSBORG APOTEK
St. Mariegt. 96/98
tlf 69 12 00 12

Øistein Bøe

Skogly gnr 3004, bnr 56

I 1927 kunne Astrid og Einar Lunde flytte inn i ny bolig på eiendommen Skogly. 90 år senere er det Terje Holenes høvelmaskiner som synger i bygningsmassen.

Gnr 3004, bnr 56 Skogly ble etablert på leietomt utskilt fra Småberg, i det som i dag er Småbergveien 35. Leietomta fulgte 3004/18 Ekeli da Oline og Johannes Bøe fikk denne eiendommen utskilt fra Småberg ved skjøte i 1946. Skogly er nærmeste nabo til Ekeli, plassert like nordvest for denne jordbruks-eiendommen.

På disse 90 årene har det vært fire eiere på Skogly. Tomta ble innløst i 2012 etter å ha vært leietomt i 85 år.

Astrid og Einar Lunde

Astrid og Einar Lunde hadde bodd på Haugli ved Gryte før de reiste bygningsmassen på Skogly. Boligen på Haugli brant ned lille julaften i 1925. Mindre enn to år senere sto den nye boligen på Skogly klar, sammen med hønsehus og et uthus.

Astrid f. Hasleødegård var født på Hafslundsøy 4. september i 1901, med foreldre Augusta Elise Andersdatter f. Lunde og Marius Iversen Hasleødegård. Til 3001/2 Hasleødegård kom hun i 1911, da foreldrene overtok gården etter foreldrene til Marius. Astrid var nest

eldst i en søskenflokk på åtte, men både en eldre og en yngre søster døde som helt små.

Einar Lunde kom til verden på 3011/5 og 7 Øvre Lunde 22. juni i 1900 som sønn av Elen Marie Pedersdatter f. Galteryggen og Simen Mathisen Lunde. Einar var nest yngst av seks søsken, for øvrig alle gutter.

Ku og kyllinger

Astrid og Einar Lunde giftet seg 4. juni i 1924. De fikk barna Ellen (født 6. juni i 1925), Martin (28. mai i 1926-25. mars i 2004) og Ingrid (11. juni i 1929).

Ellen kom til verden mens foreldrene bodde på Haugli. Martin mens de i byggeperioden var på Hasle, mens Ingrid ble født etter at de hadde etablert seg på Skogly.

Einar Lunde jobbet som lensearbeider. Hjemme på Haugli hadde de dessuten bier og høner, og de bygde også ut et kyllingoppdrett. I en periode var det for øvrig ku på Skogly. Beite var blant annet grøftekantene langs bygdeveiene i området, og vinterfôret ble hentet utenfra.

Einar døde i lungebetennelse 6. mai i 1933. Astrid og barna fortsatte å bo på Skogly fram til 1938, da hun overtok Hasleødegård etter foreldrene. (Se gårdspresentasjonen av Hasleødegård i Inga for 1994.) Astrid Lunde døde 17. august i 1991.

Eiendommen Skogly fotografert tidlig på 1930-tallet. Vi ser bolighuset og hønsehuset. I tillegg var det også et uthus.

Dette bildet fra 1932 er trolig siste familiebildet av Astrid og Einar Lunde med barna. Einar døde i lungebetennelse året etter. Barna er Ingrid i stolen, Martin til venstre og Ellen til høyre.

Marie og Anton Sørby

Da Astrid Lunde overtok Hasleødegård i 1938, solgte hun Skogly til Marie og Anton Sørby. Anton var født i Rakkestad 26. mai i 1875, med foreldre Helene Jensdatter og Johan Olsen Sørby. Marie (med døpenavnet Lovise Marie) var fra gårdsnummer 3006, bruksnummer 3 m. fl. Tangen. Hun var født 8. april i 1871 som datter av Malene Arnesdatter f. Torp og Ole Pedersen Grythe.

Marie og Anton giftet seg 18. desember i 1898. De drev Tangen i noen år, før Maries yngre bror Nils overtok. (Se gårdspresentasjon for Tangen i Inga for 2000.)

Senere etablerte ekteparet seg i Dronningens gate i Sarpsborg, da Anton var mekaniker på Borregaard. I mange år bodde de også på Baterø i Tune og bestyrte pumpestasjonen der.

Marie Sørby døde 6. april i 1951. Anton døde i månedsskiftet august/ september i 1959, og ble gravlagt 5. september. Marie og Anton hadde ingen barn.

Flyfoto av Skogly, tatt i 2015. Bygningsmassen ble reist midt på 1980-tallet.

Marta og Johannes Evensen

Neste eier på Skogly ble Marta og Johannes Evensen. Marta (Martha) Breisnæs var født 27. februar i 1898 på Breisnes i Undredal i Aurland. Foreldre var Ingeborg Helgesdatter og Torstein Torsteinsen.

Johannes kom til verden på gnr 3029, bnr 2 Vesle-Bøe 31. oktober i 1903. Hans foreldre var Hilda Emilie Johannesdatter Sigstadeiet (opprinnelig fra Toten, senere gift med Edvard Hasleødegård) og Even Pedersen Vesle-Bøe.

Marta og Johannes giftet seg 1. februar i 1941. De bygde seg bolig ved Bøkryssset, men tok midt på 1950-tallet over 3029/2 Vesle-Bøe etter tanta og onkelen til Johannes. I 1960 solgte de gården til Gerd og Knut Skaar, og kjøpte Skogly.

Marta og Johannes Evensen hadde ingen barn sammen, men Marta hadde en sønn fra et tidligere forhold. Johannes Evensen døde 2. februar i 1974, Marta 1. januar i 1980.

Skogly Høvleri

I 1981 kjøpte Rita Eline (født i 1956) og Terje Holene (1952) eiendommen Skogly. De hadde seks år tidligere flyttet inn i nytt hus på Hasle. Bygningene på Skogly ble sanert, og våren 1986 kunne ekteparet med sønnene Øystein (1979)

og Runar (1983) flyttet inn i ny bolig.

Terje Holene hadde drevet som snekker i nærmere 20 år, og reiste bygningsmassen på Skogly selv. Her etablerte de i 1987 virksomheten Skogly Høvleri. Nå har høvleriet vært drevet i 30 år, om enn i noe redusert fart den siste tiden.

Holene har i disse årene tilbudt et bredt spekter av høvlede materialer, ikke minst profilert listverk, og bygger også hytter på bestilling.

Terje Holene med et bredt utvalg av pynteklosser til vannbrett over og under vinduer. Han anslår at han har solgt omkring 50.000 slike klosser. Foto: Øistein Bøe.

FRODE THORSEN

Malermester

Iseplasseveien 27 • 1730 Ise • Tlf: 917 38 442 • malerfrode@gmail.com

Stubberudgårdene

Gården er omtalt allerede i 1397, og den er da eid av Tune kirke. I 1574 omtales at "Stuerrød Ødegaard" skylder 3 skinn til prestebølet og 4 skinn til kirken. Senere ble gården en plass under Sikkeland.

Gårdsnavnet er blitt skrevet både "Stuferud" og "Stuerrød". Navnet betyr plass som er ryddet for stubber. En

periode ses også at det i kirkebøkene brukes Sikkelandplass som navn på hjemstedet til døpte og begravede.

I dag er det 2 gårder som heter Stubberud. I begge gårdenes historie kan vi se at det har vært mange og til dels hyppige eierskifter i de siste 200 årene. I dag har gårdene adresse Sikkelandveien 277 og 279.

Bildet viser begge gårdene med gammel bebyggelse. Bildet er tatt på begynnelsen av 1950-tallet. Eier: Steinar Eriksen

Stubberud gnr 3042, bnr 20 og gnr 3043, bnr 2.

Denne gården kalles Stubberudløkken og Stubberud østre og er den eldste av de to Stubberudgårdene. I gamle papirer omtales bosetting her både i 1730-årene og senere. Den første som står oppført som selveier, er Ole Helgesen (1796-1839). Han var gift med Marte Olsdatter Fjellet (1798-1876).

I 1849 ble Stubberud solgt til deres sønn, Ole Olsen (1829-1911). Han var gift med Anne Katrine Nielsdatter (1833-1905). De hadde barna: Karen f. 1852, Tora (Nora) f. 1856, Elen Andrine f. 1858 gift med Johan Mathisen (f. 1854) fra Tune. Olava Mathea f. 1862 var gift

med Ole Kristian Syversen (f. 1858) fra Kingsrød. Alette Marie f. 1856, Anne Lovie f. 1870.

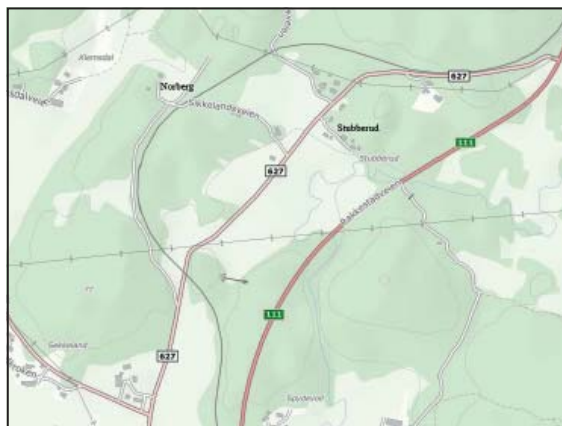
Fire eiere på tyve år.

1911 skjøte fra Ole Olsen til Ivar H. Gulseth

1920 skjøte fra Ivar H. Gulseth til Ole Kristian Syversen. Han var svigersønn til tidligere eier Ole Olsen.

1926 skjøte fra enken Thea (Mathea) Syversen til Hans Ottosen Hauge

1933 skjøte fra Sofie Nilsen og Olga Besseberg (arvinger etter Hans O. Hauge) til Ole Nilsen. Nilsen brukte

Kartet viser beliggenheten til Stubberud-gårdene og Nordberg (se egen artikkel). Vi ser bl.a. den nye veien til Nordberg som går på vestsiden av jernbanelinja.

senere etternavnet Stubberud. Han flyttet til Damstokken på Ise og arbeidet som skredder.

Familien Spydevold kommer til gården.

Henrik Spydevold kjøpte gården i 1934 av Ole Nilsen. Henrik var gift med Martha Mathisdatter fra Holtet (gnr 3004, bnr 1 og 2). Martha jobbet som tjenestepike både hos Roald Amundsens foreldre og hos lensmann Næss på Vestvoll før hun giftet seg.

I 1914 flyttet både Martha og Henrik til Sarpsborg, og de ble viet samme år i Sarpsborg kirke. I Sarpsborg leide de rom både i Rozenkrantsgate 8 og Kulås-gata 12. Henrik jobbet da som smed og reparatør. Mens de bodde i byen, fikk de 3 barn som alle døde etter kort tid. I 1919 fikk Henrik jobb ved Haga Hoell, og de flyttet da til Furulund på

Ise. Senere flyttet de til "vaktmesterleiligheten" som lå ved kraftstasjonen i Nedre Isefoss. Henrik fortsatte å arbeide på Haga også etter at de hadde kjøpt Stubberud og flyttet dit. På gården hadde de kuer, høner og griser. Da sønnene ble voksne, startet de med pelsdyravl og minkmatkjøkken (Les mer om dette i egen artikkel).

Martha (1893-1963) og Henrik (1893-1985) hadde barna :

Helge (1914-1918). Han døde av nyresyke.

Magda (1916-1917). Hun døde av halsbyll.

Asbjørn (1917-1918). Han døde av hjernehinnebetennelse.

Helge (1919-1956) gift med Bjørg Rigmor Pettersen (1924-2013)

Magda (1921-2004) gift med Kristian Eriksen ((1921-1978)

Asbjørn (1922-1993) gift med Gerd Braathen (1922-2016)

Jens (1924-1986) gift med Edith Braathen (1925-2006)

Hans f. 1927 gift med Eva Marie Groth f. 1940

Solveig f. 1930 gift med Per Jonassen (1921-1978)

Da Henrik døde i 1985 overtok Gerd

Bildet viser gården slik den ser ut i dag. Foto: Solveig Rød

*Familien Spydevold fotografert 1942.
Sittende foran: Magda, Henrik,
Martha, Solveig.
Stående: Hans, Jens, Asbjørn, Helge.
Eier: Steinar Eriksen*

og Asbjørn gården. De rev våningshuset, låven og stallen og bygd nytt våningshus og vognskjul. Asbjørn jobbet som murer ved siden av gårdsdriften.

Asbjørn og Gerds barn: Bjørn (1943-1992) og Gjermund f. 1950.

Da Gerd døde, overtok Bjørns sønn, Jan Helge Spydevold, gården. Han har døtrene Madeleine f. 1999 og Martine f. 2002.

Gården er på ca 60 mål innmark og ca 100 mål skog. Jorda leies bort.

Annen bebyggelse på eiendommen :

I 1947 ble det tinglyst leiekontrakt til Martin Mathisen og hustru Karoline på tomt i 99 år. (Martin var broren til

Martha, og Karoline var søsteren til Henrik). Den årlige avgiften var satt til 24 kroner. Det ble imidlertid ikke noe bygging på denne tomte, og leieforholdet ble avsluttet etter noen år. Senere bygde Henriks barnebarn, Steinar Eriksen, enebolig på eiendommen. Det er også leid bort grunn til et "hundesenter" .

*Dagens eier,
Jan Helge
Spydevold,
med døtrene
Martine (t.v.)
og Madeleine*

FRIGAARD
GRUPPEN

Stubberud gnr 3042, bnr 10

Gården slik den ser ut i dag. Til venstre ligger huset til Astrid og Roger Eriksen. Foto: Solveig Rød

Den første eierfamilien.

Lars Arvesen (1795-1875) kjøpte i 1825 en andel av Sikkelandhavnen, og han står i folketellinga fra 1865 oppført som gårdbruker og selveier. Han var gift med Mari Eliasdatter (1799-1874). I 1875 og 1900 er det sønnen Andreas Larsen (1830-) som bor på gården. Han er gift med Oline Marie Kristiansdatter (1847-) fra Eidsberg. De har barna: Sigvart Martin f. 1871, Karl Ludvig f. 1873, Emanuel f. 1875, Sesil f. 1881, Arndt f. 1886.

Sønnen Sigvart overtar Stubberud i 1909. Han oppgis å være gårdbruker og maler. Sigvart var gift med Sofie Andresen (1873-) De hadde barna Olga f. 1898, Sverre Henry f. 1905.

Seks eierskifter på under 40 år.

1909 skjøte fra Andreas Larsens enke til sønn Sigvart Andreasen for kr 2.000,-
1918 skjøte fra Sigvart Andreasen til

Karl Olsen Dalen. Salgssum kr 10.000,-
1921 skjøte fra Karl Olsen Dalen til Richard Rasmussen ((1849-1925). Salgssum kr 20.000,-. Rasmussen hadde vært lærer Østaskogs og kirkesanger.

1925 auksjonsskjøte fra skifteretten i R. Rasmussens dødsbo til Kristian Ruud. Salgssum kr 16.400,-

1932 skjøte fra Kristian Ruud til Dagny Rivedal. Salgssum kr 15.000,-

1946 skjøte fra Dagny Ring Hansen til Ole Jørgen Borge.

Leiekontrakt .

Det ser ikke ut til at Dagny Rivedal, senere Ring Hansen selv bodde på Stubberud, men at hun leide ut eiendommen. I 1934 blir det tinglyst en leieavtale mellom Dagny Rivedal og Wilhelm Thorstein Ring: *"hvorefter sistnevnte leier denne eiendommen mot forpliktelse til å holde eiendommen*

Wilhelm Thorstein Ring

Oddvar Sørbye utgav i 2000 boken: «Tannleger i Østfold 1770-1940». I den omtaler han Wilhelm Ring:

«Wilhelm Thorstein Ring var med all sannsynlighet den første tannlege med bopel i Varteig. Han var født i Odalen 23.8.1862, tok eksamen i 1910 og levde sitt tannlegeliv i Horten.

Visstnok i 1938 kjøpte han en eiendom på Stubberud i Varteig der han tilbragte sine siste år og døde 13.4.1945. Ring hadde utstyret stående på Stubberud, men det er liten grunn til å tro at han drev noen form for praksis der. Han levde tilbaketrasket sammen med en husholderske og ble i nabolaget ansett som noe av en einstøing.»

Familien Borge som overtok gården i 1946. Fra venstre Åse Marit, Aslaug Helene, Ragnhild Helene, Ole Jørgen og Magne Øyvind Borge.

i hevd. I årlig leie betales kr 240,-. Hvis leieren ikke finner å kunne drive eiendommen lenger, skal han dog ha rett til å bo på eiendommen så lenge han lever mot kr 60,- pr år, og leie bort jordveien med uthus for kr 200,- pr år. Hvis han ikke ønsker det, overtar eieren utleien av jordveien m.v. i den tid Ring ønsker å bo på eiendommen."

Ring ble ofte kalt tannlege Ring, men det er lite trolig at han drev tannlegepraksis i den perioden han bodde på Stubberud. Steinar Sæves kan fortelle at Ring hadde et slags "kontor" i et av uthusene. Der var det en benk med mange skuffer, og i dem lå det tannlegoutstyr.

Det vi vet om Ring, er at han dyrket epler og solgte, og at han var svært redd for at ungene skulle komme inn i eplehagen.

Familien Borge kommer til Stubberud.

Ole Jørgen Borge kjøpte gården i 1946 og flyttet dit med familien. De drev med grønnsaker. I hans eiertid hørte også jordstykket Langneset til Stubberud. Da familien solgte gården videre, gikk dette jordstykket tilbake til Spydevold østre der det hadde kommet fra.

Ole Borge (1920-1978) var gift med

Arne Karlsen i Varteig El.verks verksted der han støper isolatorer. Eier av bildet: Roger Eriksen

Aslaug Spydevold (1919-1986).

De hadde barna: Magne f 1945, Åse Marit f. 1948 og Ragnhild f. 1952. Familien flyttet til Sør-Odal våren 1957.

Arne Karlsen blir ny eier.

I 1957 kjøpte Arne Karlsen gården for 36.000,- kr. Den første tiden bodde han selv på ett rom i 2. etasje mens søsteren og familien hadde resten av 2. etasje. En annen søster leide 1. etasje. Da søstrene flyttet, overtok Karlsen hele 2. etasje og leide bort 1. etasje. Han var ugift og jobbet i Varteig El.verk. Ved siden av drev han en liten minkfarm. Da Karlsen kort etter overtakelsen, drenerte jorda, fikk han et tilskudd på 257,- kroner. Det gamle våningshuset i to etasjer ble revet i 1986, og det ble bygd et enetasjes hus. I Karlsens tid ble også de fleste av uthusene revet. Arne Karlsen døde i 2001. Det er utskilt en boligtomt fra eiendommen.

Dagens eiere av gården: Linnea og Kai Johansen.

Foto: Solweig Rød

Arne Karlsen eide også 3/16 av Korumødegård. Dette jordstykket ble solgt tilbake til daværende eier, Pettersen, i 2007.

Dagens eiere.

Linnea og Kai Johansen kjøpte gården i 2001 av Arne Karlsens arvinger. Hun er fra Fredrikstad og han fra Torsnes. De drev de første årene med sau av rasen Norsk Villsau. I tillegg hadde de også noen eksemplarer av andre saueraser. Eierne har hele tiden hatt jobb ved siden av, så deler av jorda har vært bortleid. I 2010 sluttet de med sauehold, og nå er det ca 100 ender av forskjellig slag som holder til rundt husene. Andeholdet er ren hobbyvirksomhet. Ekte-

paret forteller at andeegg er fine å bake med, og at størrelsen varierer etter hva slags ender som legger dem.

Linnea f. 1948 og Kai Johansen f. 1945 har to døtre: Renate f. 1966 og Susan f. 1967.

Gården er på 48 mål, hvorav 14 mål er dyrket mark. Jorda leies bort.

Vestby Planteskole

**Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.**

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Frukt og bærbusker
- Hekkeplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

Minkfarmene ved Stubberud

I årene etter krigen ble det ansett for å være en gullgruve å drive med mink, noe som førte til at det kom opp minkfarmer både her og der. Mange av dem fikk et kort liv, for det å tjene på pelsdyravl betinget både at du hadde gode kunnskaper om dyr, fôr og skinn, og ikke minst at du var villig til å jobbe lange dager og helger.

Likevel økte pelsdyrhandelen, og markedet var en periode nesten umette-
lig. Danmark var størst i Norden, men Norge produserte mellom 3 og 4 mill skinn pr år. Så kom motstanden mot å holde pelsdyr i bur, og etterspørselen sank. I Varteig var det en tid sju minkfarmer. Den største, og den som drev lengst, lå ved Stubberud

Spydevold Pelsdyrfarm

Det var en periode tre minkfarmer ved Stubberud. Oppe i bakken mot Rødklev drev Alf Johansen fra Sarpsborg. Han hadde vært røkter på en stor pelsdyrfarm ved Kalnes, og var den som først startet med mink ved Stubberud. Han leide tomte av Arne Karlsen som eide den minste Stubberud-gården. Arne Karlsen hadde også en liten minkfarm med ca 240 mink pr. år.

Den største farmen eide brødrene Spydevold – Jens, Asbjørn og Hans. De

startet opp på slutten av 1950-tallet og drev i nesten 30 år. De leide tomt av faren, Henrik. Den første farmen lå ved jernbanelinja nær undergangen til Lindemark. I 1958 flyttet farmen til løkka ved den gamle skoletomta. I begynnelsen var det bare Hans som hadde heldagsjobb ved minkfarmen, men etter noen år gikk også Jens inn i drifta for fullt, mens Asbjørn fortsatte som murer.

Ved siden av farmen ble det ca 1960 bygget et minkforkjøkken med fryseri. Håkon Hauge deltok i denne minkkjøkkenvirksomheten. Foruten å lage fôr til egen farm og nabofarmene samt Hauges farm i Skjeberg, leverte de fôr til pelsdyropprettere både i Varteig, Skjeberg og Rakkestad. Hans forteller at maskinen de brukte til å blande føret med, tok hele 5000 kilo. Føret laget de av fiskeavfall fra fileteringsindustrien i Nord-Norge. Føret ble også tilsatt annet

*Flyfoto av minkfarmen og kjøkkenet. I bakgrunnen ses de to Stubberud-gårdene med bnr 2 i midten. Helt til venstre ses en del av minkburene til Arne Karlsen. Bildet er tatt på 1960-tallet. Eier av bildet: Hans og Eva Spydevold
Foto:*

Eva og Hans Spydevold ved minkfarmen. Hans holder en Pastell-minkhanne, mens Eva har en minkvalp. Helt til høyre i bakgrunnen ses bnr 2. Bildet er tatt på midten av 60-tallet. Eier av bildet: Hans og Eva Spydevold

slakteriavfall, grøp og havremel. Det var svært viktig å få best mulig blanding på føret, fordi førets sammensetning og kvalitet var avgjørende for pelsens kvalitet og farge. Ellers forteller Spydevold at minken er avhengig av rikelig tilgang på vann for å trives.

Både mink og blårev

På det meste hadde brødrene Spydevold 6-7000 mink i året, og de siste årene de drev, hadde de også blårev. Revefarmen lå bak minkfarmen, og der hadde de 50-60 rever. Hans forteller at en gang døde en revetispe under valping, og 2 av reveungene ble da satt bort til katta på gården. De trivdes godt der, og ble nesten som kjeledyr for familien. At katta etter en stund ble ganske lei de to reveungene, er en annen sak.

Samarbeid med Oslo Skinnauksjon

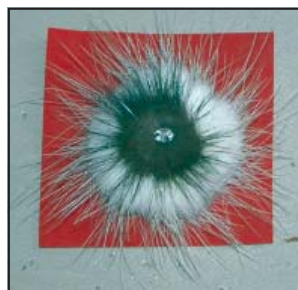
Hans forteller også at de slaktet og rensa skinna selv før de enten ble solgt via Oslo Skinnauksjon eller sendt til Rieber i Bergen for beredning. Hans Spydevold jobbet noen år som pelsdyrdommer for Oslo Skinnauksjon. Da reiste han hver høst rundt omkring i landet og bedømte skinn. I den perioden var det broren, Jens, som måtte klare det daglige stedet på farmen.

Egen systue og butikk

Da Eva og Hans Spydevold i 1970 bygde nytt hus på Skoletomta ved minkfarmen, åpnet Eva en systue hjemme. De ansatte også noen damer som sydde for dem. Etter hvert åpnet ekteparet en filial av Oslo Buntmakerforretning i Pellygata i Sarpsborg. I 1966 flyttet forretningen til St. Mariegata 101 der de drev fram til 1974. Der solgte de minkkåper og -jakker og selvsydde caper, sjal og mindre ting. En periode leide de også et lokale i Storgata i Fredrikstad. Denne butikken drev de enda noen år etter at virksomheten i Sarpsborg ble lagt ned.

Viktig å utnytte mest mulig av skinn

Til en kåpe går det med skinn fra 40 til 60 mink, og det er mye av dyret som ikke kan brukes i denne sammenheng. Det ble derfor viktig å finne anvendelsesområder for "avfallet". En

Nål som er laget av pels fra minkhaler. Her er det pels fra to forskjellige minktyper.

dag kom en kar fra Rakkestad innom og viste fram en slags nål eller rosett som han hadde fått fra Amerika. Det ble starten på en ny måte å utnytte minkhalene på. Ved å lage en ring slik at pelsen sto litt ut, og så sette en perle i midten, ble det laget mange fine nåler.

Det finnes mange typer av mink, og det ble lagt mye arbeid i å krysse fram nye typer med nye fargesjatteringer. Noen typer kan også ha forskjellig farge på over- og underpels, noe som gir fin effekt. Standard Cross mink kan f.eks være hvit og svart eller hvit og brun. En voksen minkhanne kan veie opp til 2 kg, mens hunnen bare veier 7-800 gram.

Mye arbeid, men gode år

Hans forteller at han begynte som læregutt på KPS etter konfirmasjonen, så jobbet han en tid hos en glassmester

som drev på Ise Meieri, men etterpå ble det altså over 30 år med pelsdyrvirksomhet. Noe som førte til at han opparbeidet seg mye kunnskap både om dyrehold, forsammensetning og behandling av skinn.

Etter at Eva og Hans giftet seg, ble også hun en viktig brikke i virksomheten. Da virksomheten på Ise var på det største, deltok Eva og Hans også på messer rundt omkring i landet, bl.a hadde de flere år på rad en salgsbod på Momarkedet. De var også på messe i Bergen. Etter en stund fikk de kontakt med en dame som reiste rundt i hele Norge og solgte diverse varer. De sendte salgsprøver med henne, og det førte til bestillinger fra det ganske land. Ekteparet forteller om lange arbeidsdager og få eller ingen ferier, men likevel husker de tiden med glede.

BR ARF- Autorisert
Regnskapsfører
Brattset Regnskap
Brenneveien 85, 1735 Varteig
Tlf 69 13 28 40 - 907 53 371
post@brattset.no

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

Norberg gnr 3042, bnr 9 og gnr 3043, bnr 6

Norberg i dag.

Fotograf og eier: Maria Juliussen

Ved folketellingene i 1865 og 1875 står hun oppført som selveier og gårdbruker. Sammen med henne bor datteren Hellene Hansdatter (1829-1902). Kari Andersdatter står fortsatt oppført som eier i 1887. Da bor også datteren Anne (1825-1899) og hennes mann Johannes Torstensen (1814-1889) på gården. Han oppgis å være gårdbruker og treskomaker. Deres datter Andrine bor også der.

”Mællerhytta”.

Gården het opprinnelig Merderhytten og var en husmannsplass under Sikkeland østre. I 1840 ble den frasolgt og gjort til selveierbruk. Plassen hadde ikke bosetting i 1801-folketellinga, og det må derfor antas at den ble ryddet i årene før 1840. Navnet Merderhytten – ”Mællerhytta”- antas å komme fra det gamle «merder» som betyr sted der det males korn. Hvis dette er riktig, må det ha stått en kvern i bekken som renner over eiendommen. I gamle kirkebøker ses også navnet Lindemarkplads brukt. Navnet Norberg ble tatt i bruk rundt 1910. Lokalt har stedet også blitt kalt Jellum («Jellom») etter de som eide gården fra 1912 og framover. I dag har gården adresse Sikkelandveien 262.

Den første eieren.

I 1838 bor Hans Helgesen (1788-1839) her. Da han dør, overtar enken Kari Andersdatter f. 1798 i Rakkestad.

Bak sitter Thea og Andrine Norberg. Foran sitter Theas datter Helga Berby og hennes sønn Eugen. Eier: Synnøve Gundersen

Anne og Johannes hadde barna:
Thøger f. 1852. Han flyttet til Skjeberg.

Ole f. 1856. Flyttet også til Skjeberg.
Inger Mathea (1862-1863)
Anders f. 1864.
Juline Mathea (1865-1926)
Andrine (1867-19??)

Søstrene overtar gården.

I folketellinga for 1900 er det søstrene Juline Mathea og Andrine som står som eiere. De forsørger seg ved jordbruk og dagarbeid. Begge er ugifte. Sammen med dem bor Matheas (Theas) datter, Helga

Det gamle våningshuset på Norberg ble flyttet hit fra Ørka i 1917.

Anette Johansen (1893-1974). Hun ble gift med Ole Berby. Søstrenes tante, Hellene Hansdatter, oppgis å ha føderåd.

Jellum overtar gården.

I 1912 solgte søstrene gården til Thorvald Georg Andersen Jellum (1867-1957). Da kalles gården Norberg. Egentlig byttet Andrine og Thea med Jellum som hadde bygd huset Fuglesang på Ise. Thorvald Jellum jobbet som banevokter. Han var først gift med Anne Marie Johannesdatter (1879 - 1899) som døde av tæring. De fikk en datter, Anette, men hun døde av kramper bare 2 måneder gammel i 1899.

28.6.1902 giftet Thorvald seg med

Julie Marie Hermansen fra Knatterud (1877-1929). De hadde barna:

Ingrid (1910-1983). Hun ble gift med Osvald Hysesstad (1906-1955).

Anders (1909-1933). Han døde av tuberkulose.

Hans (1911- ?). Han ble gift med Rigmor Gulbrandsen. De flyttet til Oslo.

I 1943 overtok Ingrid og Osvald Norberg. I 1972 overtok deres sønn, Thor Oddvar (1940-2005) gården. Thor var bosatt i Spydeberg. Han var gift med Liv Synnøve Kristoffersen. De har tre sønner: Svein f. 1969, Erik f. 1971 og Geir f. 1979. Før gården ble solgt videre, rev Thor alle uthusene.

Familien Jellum fikk laget eget julekort. På bildet ses Ingrid f. 1910, Anders f. 1909 og Hans f. 1911. Bildet er tatt ca 1920. Eier: Fam. Juliussen

Nye eiere og ny vei.

I 2004 ble Nordberg solgt til Maria Elisabeth f. 1981 og Geir-Ove Juliussen f. 1978. Han driver Juliussen Anlegg AS. I 2012 ble det lagt ny vei til gården. Veien hadde tidligere gått inn ved Stubberud og over jernbanen ved Jellum stoppested. Jernbaneverket ønsket å fjerne denne overgangen og anla derfor ny vei for å unngå kryssing av jernbanesporet. Den nye veien går inn like ved undergangen mellom Sikkeland og Stubberud. De nye eierne har lagt mye jobb i å bevare den gamle stilen når de har bygd på og restaurert våningshuset og er nå godt i gang med

å skape et nytt gårdstun. De har også hester på gården.

Gården er på 17 mål innmark og 90 mål skog.

Maria og Geir-Ove har barna: Emerik August f. 2009 og Kaja Oline f. 2012.

Her sitter dagens eiere, familien Juliussen: Fra venstre Emerik, Geir-Ove og Maria. Foran sitter Kaja. Foto: Solveig Rød

John Walter Johansen
BRANN & SIKKERHET AS

John Walter Johansen

Daglig leder/Konsulent

Skjeggbyveien 30, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf. 69 15 20 00 Fax 69 15 20 01 Mob. 911 22 520

E-mail: john-w-j@online.no

Smaaberg
Rep. & Service

Kim Morli

TELEFON: 97766029

Kultorp
Bilservice AS

AutoMester®

TLF 69 12 13 50
kultorp@automester

Fjellfoten 12A
1734 Hafslundsøy

**SAMME SERVICE,
REPARASJON OG
GARANTI SOM PÅ
MERKEVERKSTED!**

Skarpnord Catering er en bedrift som startet for to år siden. Vi holder til i Varteig og leverer mat i hele Østfold. Vi selger mest av snitter, koldtbord og tapas, men vår lapskaus og kyllinggryte er også veldig populær.

Vi leverer ikke bare mat på døra, men har også hele selskaper og minnesamvær for kunden. Vi har et godt samarbeid med begravelsesbyrået Tore E. Nilsen der vi enten leverer snitter eller har hele minnesamværet. De pårørende, som nettopp har mistet en de er glade i, kan derfor bare være tilstede med sine kjære og komme til ferdig dekket bord der blomster og lys er pyntet, og snitter, kaker og mineralvann er klart til å serveres av et serveringspersonale. I et minnesamvær er vi veldig opptatt av å være et godt medmenneske samtidig som vi skal være service-innstilte da dette er viktig for kunden.

Skarpnord Catering legger vekt på å levere god mat som skal se delikat ut med ferske og gode råvarer. Vi får varer levert fra Asko, Bama og Butterfly.

Vi har et veldig godt samarbeid med Bøndernes Hus i Råde der vi ofte har mat og servering til møter, kurs og minnesamvær. En gang i året har vi som tradisjon lagd og servert erter, kjøtt og flekk til Råde Mølle. Det er gøy å lage litt annen mat innimellom også. Vi har også hatt julebord for Råde kommune de to siste årene der det blir pyntet, lagd mat og servert til over 200 personer.

Skarpnord Catering har stengt mandager, vinterferien, påskeferien, juli måned, høstferien og juleferien.

Frisliste

Snitter	25 kr		
Koldtbord	220 kr/kuvert	Kyllinggryte	130 kr/kuvert
Tapas	280 kr/kuvert	Biff Stroganoff	150 kr/kuvert
Spekemat	240 kr/kuvert	Baguetter	50 kr/kuvert
Lapskaus	100 kr/kuvert	Julemiddag	150 kr/kuvert

XL BYGG KLAPPET & KLART

Skulle ha skifta ytterdør, skulle satt opp de siste listene, skulle hatt ny terrasse....

LEI AV Å VENTE PÅ GUBBEN?

Vi har håndverkere som tar små og store jobber

Ring Jo-Inge
992 88 590

For produktinformasjon eller bestilling av varer:

XL BYGG KNATTERUDFJELLET

TORP
Kjølborg industriområde,
Strykerveien 5, Torp
Tlf: 69 16 18 20

FJELDBERG
Fjeldberg, Onsoyveien 20
Tlf: 69 16 18 20

ISE KNATTERUDFJELLET
Tlf: 69 16 18 20

SPYDEBERG
Tronstadveien 4
1820 Spydeberg
Tlf: 69 16 18 20

MOSS
Rabekkgata 9
1523 Moss
Tlf: 69 16 18 20

xl-bygg.no

***Vi er et murerfirma som holder til i Sarpsborg.
Vi utfører alt i murerarbeid: Flislegging,
peismuring, skiferlegging og betongarbeider.
Kontakt oss for et uforpliktende pristilbud!***

epost: jan@mestermur.net

Telefon: 904 06 407

Adresse: Nordbyveien 2, 1734 Hafslundsøy

Mesterbygg
Sarpsborg AS

Tlf 69 15 80 40 - Fax 69 15 80 41

**Kvalitets-
håndverk &
Service**

Påtar oss alle typer oppdrag innen murer- og tømmerfaget

Lorentz Christer Lunde

Mob.: 994 44 703

E-post: christer@mesterbygg.no

Leif Rangøy

E-post: leif@mesterbygg.no

Mob.: 905 69 009

Speedheater maling og lakkfjerner gjør maling og lakkfjerning til en lek. Kan brukes på hus, hytte og båt, utvendig og innvendig. Dører, vinduer og møbler. Speedheater Metoden bygger på malingsfjerning på treverk med IR-teknikk. Speedheater Metoden er skånsom mot tre og anbefales derfor av [Riksantikvaren](#) både i Norge, Sverige og Finland.

Speedheater varmer opp den gamle malingen/lakken ved hjelp av IR metoden. IR-varmen løser maling og lakk raskt og effektivt. Deretter er det lett å skrape den bort. Overflaten er klar til og males rett etter at den gamle malingen / lakken er fjernet.

Speedheater 1100 IR system Standard.
Består av verktøybox m/ Speedheater,
2 skrapere og 2 kroker

HAGE- MASKINER a.s

Det du trenger til hagestell!

Gressklippere, snøfresere, motorsager o.a.

Vesttorp, 1747 Skjeberg - Telefon 69 16 82 88 - Mobil 915 79 598

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Dueholveien 102
1735 Varteig
Telefon 69 13 28 80
Mobil 913 37 910

tor.ingar.walther@hotmail.no

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

Internett: www.varteig-historielag.no

Org.nr.: 991 901 809

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalthistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har ca 130 ordinære medlemmer. Medlemskontingent for 2017 er 200 kr (100 kr for familiemedlem).

E-postadresse er: varteighistorielag@gmail.com

Styret i Varteig Historielag 2017:	Leder	Oddveig Nilsen	oddveig.nilsen@gmail.com	416 66 856
	Nestleder	Solveig Rød	sologkai@getmail.no	411 07 727
	Sekretær	Ingrid Kullerud	inkuaku@hotmail.com	971 73 503
	Kasserer	Terje Bergby	tbergby@hotmail.com	959 96 742
	Styremedl.	Gunnar Kultorp	gun-kul@online.no	924 17 534

HUS OG HYTTER I LAFTET TØMMER

**VI LEVERER TØMMERKASSER, NØKKELFERDIGE
BYGG, STAV OG LAFT.
HYTTER, HUS, ANNEKS, STABBUR, TILBEHØR**

NAVESTAD BYGG A.S

Torvliå 10, 1739 Borgenhaugen

+47 69 14 57 00

post@navebygg.no

mob + 47 90 85 66 99

Ønsker du deg et flott utemiljø?

Vi gir deg **fastpristilbud!**

- Belegningstein og heller i betong til gårds plass
- Skifer, stein, granitt og murer til utemiljø
- Beplantning i hage og opparbeidelse bed:
- Stein, planter, blomster, bark, jord
- Beskjæring av busker og trær utføres fagmessig.
- Opparbeidelse og planering
- Asfaltering og sprengningsarbeid
- Parkeringsplass og parkanlegg bedrift

Vi dekker følgende markedssegmenter:

- Utemiljø ● Grunnarbeid ● Vei
- Eiendom ● Jernbane ● Vedlikehold
- Kommunaltekniske anlegg
- Bruer og konstruksjoner ● Ytre miljø.

**KONTAKT
OSS FOR
TILBUD!**

Send beskrivelse
med bilde til:
utemiljo@park-anlegg.no
Tlf: 69 13 03 90

P&A **park-anlegg**
Trygg - Stolt - Nytenkende

Park & Anlegg AS utfører lekkert og fagmessig utemiljøarbeid for deg på din bolig og fritidsbolig

Forstår vi historien er vi godt rustet for fremtiden

Park & Anlegg AS støtter det viktige arbeidet Varteig Historielag gjør! Kultur og historie sier noe om hvem vi er, og hvilke verdier vi verdsetter og fremhever som viktige. Dette skaper gode holdninger, motivasjon og trivsel. Historielagets verdier fremmer respekt, inkludering og deltagelse, og er helt i tråd med våre verdier i Park & Anlegg AS som er: Trygg - Stolt - Nytenkende

VÅRIG VERDI FOR DIN BETING: Kunstet, fluk
gårds plass med belegningstein, granitt og planter

Park & Anlegg AS

Trygg - Stolt - Nytenkende

Hasle Trafo 35, 1734 Hafslundsøy Tlf. +47 69 13 03 90
post@park-anlegg.no - www.park-anlegg.no

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no